

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

**Šlechtický mecenát v 2. polovině 19. století
(Šlechta v Krasoumné jednotě a Společnosti vlasteneckých
přátel umění)**

Jan Rotrekl

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Zdeněk Bezecný, Ph.D.

České Budějovice 2007

Anotace

Šlechtický mecenát v 2. polovině 19. století
(Šlechta v Krasoumné jednotě a Společnosti vlasteneckých přátel umění)

Diplomová práce se zabývá podílem historické šlechty na činnosti Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty. Na základě analýzy výročních zpráv těchto spolků je vytvořen přehled vybraných šlechtických přispěvatelů a dárců uměleckých děl. Zároveň se věnuje několika významným šlechtickým členům Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty a podobě jejich zájmu o sběratelství a umělecký mecenát.

Uvedené problematice předchází ve snaze o její větší ucelenost úvod k tématu, a to ve formě představení nejdůležitějších mecenášských a sběratelských aktivit v zemích Koruny české v době před vznikem jmenovaných institucí.

Annotation

An aristocratic art patronage in the second half of the 19th century
(Aristocracy in the Association of fine arts and the Society of the patriotic
friends of arts)

The dissertation inquires into the participation of the historic aristocracy in the agency of the *Society of the patriotic friends of arts* and the *Association of fine arts*. On the basis of an analysis of the annual reports of both of the institutions a survey of selected aristocratic contributors and donators of works of art will be made.

In addition to this, the dissertation focuses on several of the more or less noted aristocratic members of the named institutions. In this respect a form of their interest in collecting of artworks and in art patronage, shortly – in their virtue, will also be partly dealt with.

As an introduction to the subject the survey is preceded by a text dealing with even earlier activities concerning art patronage and art collections that occurred in the region of the Czech kingdom and also the Margraviate of Moravia.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

27. dubna 2007

.....

Mé poděkování směřuje zejména k vedoucímu diplomové práce Mgr. Zdeňku Bezeckému, Ph.D. za jeho hodnotné rady a doporučení a zapůjčení několika často jinak nedostupných materiálů. Děkuji i pracovníkům Státního oblastního archivu v Třeboni, Státního okresního archivu v Českých Budějovicích a zvláště Archivu Národní galerie v Praze-Zbraslavi.

Obsah

Úvod	8
1. Šlechtické sběratelství a mecenášství v Čechách před vznikem Společnosti vlasteneckých přátel umění	12
2. Atmosféra doby při vzniku Společnosti vlasteneckých přátel umění a okolnosti vedoucí k jejímu založení	16
3. Vznik Společnosti vlasteneckých přátel umění a její další vývoj	19
3.1 Krasoumná jednota	28
4. Výroční zprávy Společnosti vlasteneckých přátel umění	34
4.1 Přispívající členové	35
4.2 Čestní členové	38
4.3 Zastoupení přispívajících členů podle příslušnosti k jednotlivým šlechtickým rodům na základě porovnání vybraných výročních zpráv	42
5. František Thun-Hohenstein – zakladatel Krasoumné jednoty	47
5.1 Thun-Hohensteinové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a jejich příspěvky	57

6. Kaunitzové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a jejich příspěvky	60
6.1 Albrecht Kaunitz	62
7. Buquoyové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a jejich příspěvky	65
7.1 Karel Buquoy – poslední velikán ve Společnosti	70
8. Schwarzenbergové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a jejich příspěvky	72
Závěr	77
Seznam pramenů a literatury	82
Příloha	86

Úvod

Známé rčení říká, že porozumět přítomnosti a budoucnosti je možné jen pohledem zpět do minulosti. Myslím, že alespoň trochu pravdy v tomto tvrzení lze nalézt, i když lidé můžou mít různý náhled na vztah mezi přítomností a minulostí a tím pádem mu nemusí přisuzovat ani tu trochu pravdy. Přesto, ať je to tak či jinak, osobně považuji dané tvrzení za převážně pravdivé a stále platné. Pokud tedy v uvedené rčení věříme a při čtení této práce ho budeme mít v podvědomí, odkryje se nám v ostřejších obrysech několik možná dosud nezřetelných a zároveň jakoby samozřejmých faktů. Tím prvním by mělo být hlubší uvědomění si existence několika uměleckých spolků a institucí,¹ které co se týká spojitosti s přítomností, vedly ke zformování Národní galerie v té podobě, jak ji známe dnes. Druhým faktem bude snaha vytvořit povědomí o životech, snahách a činech několika příslušníků aristokracie, resp. rodů, z nichž pocházeli. Cílem této snahy je vytvořit z těchto pro mnohé současníky mrtvých šlechticů a nic neříkajících jmen postavy živé, nám bližší. Budou to postavy, které se podílely na chodu zmíněných spolků a institucí a které se tímto způsobem zasloužily o rozvoj českého uměleckého života. V duchu uvedeného rčení by tedy tato práce měla u čtenářů přispět ke vzniku takové myšlenky, která by v jejich myslích upozorňovala na to, že nebýt těchto několika šlechticů, dnešní podoba uměleckého a snad i obecně kulturního dění by nejspíš byla poněkud jiná, horší a pro odbornou i laickou veřejnost méně příznivá. S tímto souvisí i ta skutečnost, že by samozřejmě neexistovaly ani dvě z nejpřednějších uměleckých institucí České republiky - Národní galerie a Akademie výtvarných umění.²

---

¹ Jsou to Společnost vlasteneckých přátel umění, Krasoumná jednota, Galerie moderních malířů a Akademie výtvarných umění (AVU). První tři jmenovaná sdružení již neexistují – splynuly v dnešní Národní galerii, poslední instituce existuje dodnes.

² AVU přímo nevedla ke vzniku Národní galerie, byla a je samostatnou institucí. V textu se objevuje proto, že vznikla téměř naprosto ve stejné době, z podnětu téměř stejných osobností a za stejných okolností jako Společnost vlasteneckých přátel umění. Historie Akademie výtvarných umění se tedy často prolínala s historií Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty.

Předmětem mého zájmu je šlechtický mecenát v 2. polovině 19. století. Podtitul práce zní „Šlechta v Krasoumné jednotě a Společnosti vlasteneckých přátel umění“ – tato problematika by měla být výchozím bodem celého textu. Ten se tedy konkrétně bude zabývat podílem historické šlechty na činnosti Krasoumné jednoty (dále také Jednota) a Společnosti vlasteneckých přátel umění (dále také Společnost).³ Základním pramenem budou výroční zprávy vydávané Společností vlasteneckých přátel umění.⁴ Na základě rozboru těchto pramenů se pokusím vytvořit přehled přispívajících a čestných členů Společnosti z obecného i bližšího hlediska. Druhá hlavní část práce, jak již bylo naznačeno, se zaměří na některé šlechtické členy Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty a podobu jejich zájmu o sběratelství a umělecký mecenát.⁵ Obě části se budou v určitých oblastech prolínat, doplňovat a občas i nutně opakovat.

Šlechtických rodů působících v různé oblasti a míře na chodu zmíněných spolků bylo za celé sledované období několik desítek, z tohoto i jiných důvodů se proto práce zaměří jen na čtyři rody. Jsou to Thun-Hohensteinové, Kaunitzové, Buquoyové a Schwarzenbergové. Prvně jmenovaný rod je tím, který je v přehledech přispívajících členů Společnosti vlasteneckých přátel umění zastoupen vůbec nejvíce a má také mnoho svých příslušníků mezi nejvyššími funkcionáři spolku. Druhým hlavním důvodem pro důkladnější zmínku o této rodině je osobnost hraběte Františka Thun-Hohensteina, „zakladatele“ Krasoumné jednoty a prezidenta Společnosti vlasteneckých přátel umění.⁶ Přestože Kaunitzové častými a podstatnými přispěvateli nebyli, z rodu pochází jeden z prezidentů Společnosti Albrecht Kaunitz. Zbývající dva rody také nepředstavují co do počtu jejich zástupců v obou spolcích příliš důležité rody, avšak co se týká výše jejich příspěvků a významu některých jejich zástupců ve Společnosti, jsou v práci zastoupeny oprávněně. Platí to jak o rodu Buquoy, z něhož pochází Karel Buquoy, další prezident Společnosti vlasteneckých přátel umění, tak i o Schwarzenbercích, kteří byli častými a štědrými (peněžními)

---

³ V poznámkách pod čarou používám pro Společnost vlasteneckých přátel umění také zkratku SVPU.

⁴ Jedná se o výroční zprávy Společnosti za období let 1872-1912, plus výroční zpráva za rok 1851, uložené v Archivu Národní galerie v Praze - Zbraslavi, fond SVPU, kart. 1258.24.

⁵ Těmito členy se rozumí jak běžní přispěvatelé, tak i členové výboru.

⁶ Slovo zakladatel je v uvozovkách proto, že hrabě Thun přímo zakladatelem Krasoumné jednoty nebyl, ale zasloužil se o její skutečnou, efektivní činnost. Více v 5. kapitole s. 47.

příspěvateli, ti navíc ve výběru figurují i jako zástupci jednoho z nejvýznamnějších rodů 19. století a nejpřednějšího rodu jihočeského.

Dalším vhodným archivním zdrojem je Rodinný archiv Buquoyů uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Nejdůležitější použitou literaturu pak představuje katalog *Obrazárna v Čechách 1796-1918*, který sestavil Vít Vlnas.⁷ Ten poskytuje zejména dva obsažné texty o vzniku a vývoji Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty. Částečně obdobný text⁸ přináší útlá knížka Vladimíra Novotného o Krasoumné jednotě.⁹ Dalším důležitým zdrojem informací jsou sborníky plzeňských symposií, v nichž se vyskytuje poměrně mnoho studií souvisejících s tématem práce.¹⁰ Tato každoroční symposia jsou velmi významná, co se týká bádání o českých dějinách 19. století. Připomenuty by měly být také diplomové práce B. Bouzkové a M. Vacířové, které se přímo zabývají dějinami Společnosti vlasteneckých přátel umění.¹¹

Nezbytné bylo vzhledem k tématu práce nahlížení do různých genealogických almanachů, encyklopedií, slovníků a příruček. Ze všech bych vyzdvihl jako nejvíc nápomocné knihu Petra Maška¹² a společnou práci autorů J. Županiče, F. Stellnera a M. Fialy.¹³

Cílem práce je především představení několika šlechtických osobností a rodů

---

⁷ V. VLNAS, *Obrazárna v Čechách 1796-1918. Katalog výstavy uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění*, Praha 1996.

⁸ Text V. Novotného posloužil v katalogu *Obrazárna v Čechách* V. Vlnasovi jako předloha při psaní pasáže věnované vzniku a vývoji Krasoumné jednoty.

⁹ V. NOVOTNÝ, *Sto let Krasoumné jednoty*, Praha 1935.

¹⁰ Jsou to sborníky K. KAISEROVÁ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Umění a veřejnost v 19. století*, Plzeň 1998; Z. HOJDA – R. PRAHL (edd.), *Mezi časy. Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800*, Praha 2000; *Město v české kultuře 19. století*, Praha 1983; H. LORENZOVÁ – T. PETRASOVÁ (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1998.

¹¹ B. BOUZKOVÁ, *Činnost Společnosti vlasteneckých přátel umění v letech 1796-1835*. Diplomová práce, FF UK, Praha 1987; M. VACÍŘOVÁ, *Činnost Společnosti vlasteneckých přátel umění v letech 1885-1918*. Diplomová práce, FF UK, Praha 1992.

¹² P. MAŠEK, *Modrá krev*, Praha 2003.

¹³ J. ŽUPANIČ, F. STELLNER, M. FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

a jejich vztahu k vybraným uměleckým spolkům, osobnostem nebo objektům.¹⁴ Obecnějším záměrem je představení, případně uvědomění si skutečnosti, že v 19. století v Čechách působily osobnosti s velmi vyvinutým estetickým cítěním a smyslem a pochopením pro umění a kulturu obecně. Byly to osobnosti s potřebou šířit krásno právě prostřednictvím darování uměleckých děl nebo finanční a jinou podporou umělců, tedy lidé, kteří v mecenášských a/nebo sběratelských aktivitách nalézali uspokojení svých uměleckých zájmů, vloh, ale i filantropických sklonů. Výjimkou ovšem nemusely být ani čistě pragmatické důvody. Tito aristokraté byli lidmi, kteří buď sami postrádali umělecké nadání, a tak alespoň tento svůj „nedostatek“ kompenzovali podporou skutečných umělců, mohli to ale také být lidé, kteří byli sami tvůrčími osobnostmi a jejich mecenášské nebo sběratelské aktivity byly jen jejich dalším projevem na poli umění. V uvedených dvou různých přístupech se mohli rozcházet, avšak společným jmenovatelem těchto lidí byla ta skutečnost, že si mohli vůbec své finanční a jiné dary dovolit. S tímto souvisí i další jejich společný rys: více či méně rozsáhlý majetek těchto osob a společenský vliv vyplývající právě z jejich šlechtického postavení. Díky těmto zástupcům české zemské aristokracie tak došlo na přelomu 18. a 19. století k udržení a později i k rozvoji úrovně umělecké kultury v Čechách.

---

¹⁴ Určitým problémem je způsob psaní jmen jednotlivých rodů a jejich příslušníků. Autoři *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 14, uvádí tento způsob: „osobní i rodová jména šlechtických rodů usazených v č. zemích před rokem 1620 jsou až do období 1627/8 psána česky podle současného úzu užívaného i v odborné literatuře. Po tomto datu se obvykle užívá němčiny, resp. jiného jazyka na příslušném území obvyklého. V případě, že jsou v textu zmíněni členové panovnických dynastií, jsou jejich křestní jména psána výlučně česky.“ Zároveň dodávají, že snad žádný způsob psaní šlechtických jmen není ideální. Já v souladu se zmíněným způsobem uvádím počestnělá křestní jména, rodová jména ponechávám v originálním znění.

1. Šlechtické sběratelství a mecenášství v Čechách před vznikem Společnosti vlasteneckých přátel umění

Pro lepší pochopení problematiky šlechtického mecenátu si úvodem připomeňme některé významné či proslulé události, mezníky a jména v historii sběratelství a mecenátu, z pochopitelných důvodů převážně jen šlechtického.¹⁵ Původ mecenášství nacházíme již v antické římské říši. Kdo však byl jeho aktérem, tedy mecenášem?¹⁶ Je všeobecně známo, že slovo *mecenáš* (a od něho odvozené slovo *mecenát*) vzniklo jako připomínka vlastního jména Gaius Cilnius Maecenas.¹⁷ Tento římský občan (žil asi 70 - 8 p. n.l.) byl důvěrníkem císaře Augusta, který jej pověřoval často velice delikátními diplomatickými úkoly. Maecenas byl navíc i znalcem a milovníkem umění a své bohatství využíval k podpoře těch, kteří měli talent, ale neměli prostředky. Shromáždil kolem sebe skupinu básníků, které zbavil existenčních starostí a tím mohli bezstarostně tvořit. Na oplátku je ale zároveň zavazoval k podpoře Augustovy politiky, která směřovala k obnově starých římských ideálů. Mezi nejvýznamnější básníky podporované Maecenasem patřili Publius Vergilius Maro, Quintus Horatius Flaccus či Sextus Propertius. Maecenasova podpora těchto básníků spočívala zejména v tom, že jim zabezpečoval nerušenou tvůrčí činnost na statcích, které jim daroval. Péče o básníky se ostatně stala ve vysokých kruzích této doby takřka módou. Na tomto příkladu si tedy můžeme vytvořit představu člověka podporujícího umění.¹⁸ Nejdůkladnější a pro téma práce nejvýstižnější je však

---

¹⁵ Mohli to většinou být právě aristokraté, kteří si mohli dovolit provozovat sběratelské a mecenášské aktivity. Důvody jsou logické – tito lidé disponovali penězi, zázemím a také určitými konexemi potřebnými k věnování se zmíněným činnostem. Označení *šlechtic*, *šlechtický* však můžeme užívat až pro dobu vrcholného středověku (11. a 12. století) a dál.

¹⁶ Termín „mecenáš“ sice zůstává stále stejný, ovšem rozsah faktů, které tak označuje, se podle mého mínění v průběhu doby stále rozšiřoval a nadále tomu tak zřejmě bude. Souvisí to se zařazováním stále nových objektů a skutečností pod pojem umění. Ve starověku a středověku se mecenášem rozuměl jen ten, kdo podporoval umění literární a také výtvarné. Postupem doby se však toto označení vztahovalo i na dárcce a podporovatele i jiných oblastí umění.

¹⁷ Část medailonu G. C. Maecenase uvádí: „... *tato pak chvalitebná snaha jeho došla všude uznání a podnes toho, kdo podporuje štědrě vědu a umění Mecenátem zoveme*“. Riegrův slovník naučný, V. díl, Praha 1866, s. 24.

¹⁸ Další slovníkové heslo zabývající se Maecenasem, poskytuje jiné vystihnutí mecenáše: „*Proti tomu neskonalých zásluh dobyl si štědrrou podporou snah literárních, zejména básnictví, čímž jméno jeho až v přísloví vešlo, značíc štědrého podporovatele snažení literárního a uměleckého*.“

heslo, které charakterizuje mecenáše následovně: „mecenáš, příznivec a podporovatel umělců a umění.“ ... „Název zobecněl a je vztahován především na soukromého, ale často i na veřejného podporovatele umění, případně někdy též na objednavatele; mecenášství může být proto považováno také za jednu z forem umělecké objednávky. Vztah mecenáše a umělce vychází ze sociálního postavení obou, z osobních předpokladů a zájmů, např. z mecenášova sběratelství. Mecenášství však zůstává trvale velmi těsně spjata se sběratelstvím a sběratelovou osobností ... až do současnosti, v níž mecenášství nabývá nových forem soutěžemi, stipendii, nadacemi, uměleckými cenami, nákupy do sbírek apod., kdy úlohu mecenáše (sponzora) přebírají stále více instituce (města, nadace, galerie). Přesto si však m. jako osobnost vyhraněného zájmu udržuje svůj význam především myšlenkového a názorového podporovatele.“¹⁹ Tato citace je podle mého názoru velmi srozumitelná a dostatečně vysvětlující. Mecenášem se tedy rozumí nejen podporovatel umění výtvarného, ale i literárního.²⁰

Specifický typ pozdně středověkého nebo spíše už raně novověkého uměleckého sběratelství představuje bibliofilství, tedy sbírání tzv. krásných knih.²¹ V období raného novověku se objevuje typ sbírky označovaný německy „Kunst- und Wunderkammer“, pro představu takových kolekcí jistě poslouží proslulá sbírka Rudolfa II.²² Významnou osobností 16. století v této oblasti byl také Ferdinand Tyrolský, místodržící v Čechách.²³ Tento zanícený sběratel starožitností, uměleckých děl, zbroje, mincí a vzácných knih, muž zajímavý se o

---

Ottův slovník naučný, XV. díl, Praha 1900, s. 586-587.

¹⁹ Výňatek z hesla *mecenáš* v knize J. BALEKA, *Výtvarné umění. Výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*, Praha 1997, s. 217.

²⁰ Rozsáhlý příspěvek ke šlechtickému literárnímu mecenátu podává např. V. BŮŽEK, *Literární mecenát nižší šlechty v předběllohorských Čechách*, in: J. PÁNEK - M. POLÍVKA - N. REJCHRTOVÁ (edd.), *Husitství - Reformace - Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 831-843.

²¹ Bibliofilství v českém prostředí zastupují zejména litomyšlský biskup Jan ze Středy a král Václav IV. K bibliofilství více *Nová encyklopedie českého výtvarného umění N-Ž*, Praha 1995, s. 711.

²² O „kunstkamerách“ a rudolfově sbírce více Tamtéž, s. 711 a 718.

²³ Nejnověji k Ferdinandu Tyrolskému V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (=Monographia historica 7).

umění jak teoreticky tak i prakticky,²⁴ je v mnoha ohledech považovaný právě za předchůdce Rudolfa II.

Kapitolou samou o sobě je bezpochyby mecenášství a sběratelství v období baroka. V této době se zároveň začínají vytvářet sbírky rodových portrétů, nám tak známé z návštěv zámků a hradů. Obrazová sbírka představovala v 17. a 18. století jednu z forem reprezentace barokního šlechtice. Významnou barokní kolekcí byla berkovská sbírka, která se později stala částí sbírky nostické.²⁵ Založil ji hrabě František Antonín Berka z Dubé. Za nejvýznamnější šlechtickou obrazovou sbírku období baroka se považuje sbírka černínská, jejímž tvůrcem byl Jan Humprecht Černín z Chudenic (1628-1682).²⁶ Na konci 18. století za života Jana Rudolfa Černína zasáhla tato rodová sbírka významně právě do počáteční existence Společnosti.²⁷ Kromě těchto dvou sbírek samozřejmě existovaly také sbírky dalších významných rodů, vznikly tak sbírka kounicovská, lobkovická, šternberská a další.²⁸ Ze všech ale vyniká sbírka nostická, jedna z nejvýznamnějších uměleckých kolekcí v Čechách. Vyvíjela se od 17. století, kdy ji založil hrabě Jan Hertvík Nostitz-Rieneck, v polovině 18. století obsahovala téměř 1400 obrazů, za mimořádnou se u ní považuje kvalita profilových děl sbírky, mezi která patří práce Rubensovy, Rembrandtovy, van Dyckovy a jiných, z českých pak Škrétovy nebo Reinerovy. Nostická sbírka byla v držení rodu až do roku 1945, kdy se stala součástí sbírek Národní galerie. Pro dobu 18. století můžeme jmenovat ještě jednu šlechtickou osobnost, která sice spojitost se sbírkami nemá, ale přesto je důležitá. Opat kláštera v Teplé, osvícený hrabě Kryštof von Trautmannsdorf, koupil roku 1781 v Praze v Panské ulici dům, který měl sloužit jako přístřeší pro studenty z kláštera - pomáhal jim tímto

---

²⁴ Na základě dochovaných dokumentů se mu dnes přičítá autorství návrhu na letohrádek Hvězda, vybudovaný v letech 1555-1556.

²⁵ Na tyto dvě šlechtické sbírky se zaměřuje studie L. SLAVÍČEK, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách - sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*, *Opera historica* 5, 1996, s. 483-511. Podobně TÝŽ (ed.), *Artis Pictoriae Amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993.

²⁶ Pro více informací o černínské sbírce *Nová encyklopedie*, s. 713.

²⁷ Vysvětleno v kapitole Vznik Společnosti vlasteneckých přátel umění a její další vývoj, s. 19.

²⁸ Tyto sbírky podrobně popsány Tamtéž, s. 714-718.

způsobem k získání akademických hodností. Na jeho náklady tak mohl v Praze studovat například malíř Hermann Haidl.²⁹

Podpora umění, vyvolaná zejména nutností reprezentace jak šlechtického jedince, tak i jména jeho rodu, dosáhla v barokní době dalšího z vrcholů. Pro vlastní téma této práce je toto vzepětí navíc důležité z toho důvodu, že právě v období baroka se stále častěji setkáváme se vzdělaným typem šlechtického sběratele a příznivce umění, jehož sběratelský zájem je už veden převážně snahou po získání vysoce kvalitních uměleckých děl, ze kterých pak vznikají pozoruhodné a ucelené soubory, ovlivněné nejen finančními možnostmi, ale zejména osobním vkusem svého budovatele. Tyto osobnosti „nové generace“ se označují termínem *artis pictoriae amatores*.³⁰ V období baroka se tak objevil zárodek skutečného šlechtického sběratelství a podpory umění, který se v průběhu a na základě pozdějších politických, společenských a také uměleckých etap vyvinul ve sledovaný šlechtický mecenát druhé poloviny 19. století.

Počátky určité systematičtější aristokratické podpory umění v duchu výše zmíněného trendu jsou v českých zemích spojeny s významnou a všestrannou osobností, kterou byl hrabě František Antonín Špork (1662 -1738). Mimoto, že hrabě Špork vykupoval křesťany z tureckého zajetí a veřejně brojil proti čarodějnickým procesům, nechal také zřídit klášter, lékárnu, lázně a útulek pro přestárlé lidi ze svého panství, rozdával zdarma knihy, které nechal tisknout v jím založené a ve své době nejmodernější tiskárně v Čechách, v Lysé nad Labem. Mnohé knihy sám psal a překládal. Hlavní zásluha hraběte Šporka v oblasti mecenášství spočívá v podpoře malíře Petra Brandla. Díky Šporkovi také mohl Matyáš Bernard Braun, vynikající řezbář a sochař, zkrášlit interiéry a exteriéry v Kuksu a Lysé nad Labem.³¹

---

²⁹ Za Kryštofa von Trautmannsdorfa (opatem 1767-1789) se ocitl klášter Teplá v nebezpečí svého zrušení císařem Josefem II. Byla to jeho zásluha, že prostřednictvím svých známostí u rakouské šlechty a přímo v císařské kabinetní kanceláři byl klášter Teplá uchráněn před zrušením, o kterém již předtím bylo rozhodnuto. Trautmannsdorf byl velkým přítelem vzdělání a umění, sám velký vzdělanec. V roce 1778 rozšířil knihovnu kláštera o řadu sbírek, posílal své duchovní do Prahy na vysoké školy na studie práv, filosofie, medicíny, metalurgie, geometrie a astronomie. *HAMELIKA, pracovní materiály vlastivědného kroužku Klubu zdravotníků v Mariánských Lázních*, č. 9., 11. května 1973.

³⁰ O sběratelích, sběratelství a celkové kulturní atmosféře barokní doby L. SLAVÍČEK, *Artis Pictoriae Amatores*.

³¹ Dalším významným Šporkovým mecenášským počinem bylo založení české mědirytecské školy, vděčíme mu i za uplatnění lesního rohu v české hudbě. Více o Šporkovi poskytuje biografie P. PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 2003.

V 18. století tak vznikaly četné zámecké, klášterní a palácové obrazárny. K nejznámějším, nejrozsáhlejším a dodnes dochovaným patří lobkovická obrazárna v Roudnici (dnes instalovaná na zámku v Nelahozevsi), obsahující přes 900 uměleckých děl. Obsahuje pozdně renesanční portréty Rožmberků, Pernštejnů a Lobkowiczů, nizozemské malby 16. - 17. století, italské (Canaletto) a české (Petr Brandl) malby, a jiné. Další významnou a dodnes dochovanou zámeckou obrazárnou je kolovratská obrazárna v Rychnově nad Kněžnou, v níž se nalézají díla Karla Škréty, Jana Jakuba Hartmana, lovecká zátiší Jana B. Bouttata a Isaaka Godyna. Známa je i obrazárna Colloredů na zámku v Opočně nebo lobkovická zámecká obrazárna v Mělníku atd. Z církevních obrazáren je nejznámější arcibiskupská obrazárna na zámku v Kroměříži.³² V 19. století je pak známým příkladem šlechtické podpory umělce případ Josefa Mánesa. Tento malíř a kreslíř v 50. a 60. letech často pobýval na Hané v zámku Čechy u Prostějova u Sylva-Taroucců, kteří byli jeho příznivci a zadavateli děl.³³

Podobně se mu věnuje J. HANUŠ, *Národní museum a naše obrození*, Praha 1921, s. 22-31. Ze sběratelů 18. století připomeňme ještě alespoň pražského biskupa Jana Rudolfa Šporka (1694-1759). Jeho sbírky tvořily přírodniny, umělecké předměty, medaile, mince atp., které se nedochovaly, ale dochovaly se kresby těchto předmětů, které si Špork sám kreslil.

³² Kvalitní přehled evropského i českého vývoje sběratelství poskytuje studie *Sběratelství v knize Starožitnosti – historie, tradice, současnost. Starožitnictví v Čechách*, Praha 1998, s. 196-205. Jana Kybalová zde stručně přibližuje dějiny evropského sběratelství (i s odkazy k domácímu vývoji), část *České malířské sbírky v kontextu dějin evropského výtvarného umění a význam sběratelství do současnosti* napsal významný historik umění František Dvořák. Zaměřuje se v ní na šlechtický malířské sbírky a současný vztah společnosti ke sběratelství.

³³ Pro Sylva-Tarouccy tvořil Mánes dekorační práce a portréty (např. cyklus akvarelů *Život na panském sídle*), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění A-M*, Praha 1995, s. 478.

2. Atmosféra doby při vzniku Společnosti vlasteneckých přátel umění a okolnosti vedoucí k jejímu založení

Do evropské kultury 18. století přináší osvícenství myšlenky o volném sdružování.³⁴ S osvícenstvím přichází i myšlenky o potřebě obecného prospěchu, vzdělávání, zlepšování duchovního stavu lidstva a schopností lidského poznání. Doba prosazování těchto vyšších cílů ale měla i svou stinnou stránku. Společenská i politická situace za osvícenského absolutismu Josefa II. nebyla pro rozvoj výtvarného umění příliš příznivá. Malířství a sochařství se vládnoucí vrstvě jevilo z racionalistických a ekonomických hledisek jako zbytečný luxus.³⁵ Při rušení klášterů v 80. letech 18. století bylo velké množství obrazů a soch rozprodáno, uskladněno či různě znehodnoceno. Vláda navíc často ani nekladla účinné překážky ničení a kradení uměleckých děl. Právě druhá polovina 18. století představuje dobu největšího uměleckého ochuzování českých zemí. Velká část zmíněných obrazových sbírek šlechtických rodů změnila majitele a místo uložení.³⁶ Racionálně uvažující josefínská doba po umělcích požadovala, aby tvořili pokud možno jen díla užitečná a nepříliš nákladná, díla bez slohových příkras a experimentů. Objem umělecké tvorby tudíž znatelně poklesl. Další důležitou skutečností v oblasti umělecké kultury je zde změna ve způsobu komunikace mezi umělcem a jeho publikem. Z hlediska institucionálního došlo na poli umění k velikým změnám. Koncem 18. století se v důsledku nejrůznějších reforem postupně rozpadal systém feudálních dominií jako ekonomických a správních jednotek, čímž se ovšem také změnila politická úloha a sociální postavení aristokracie. Velká část aristokracie tak upadla do nesnází a nákup či podpora umění se nyní pro ni stala zbytečným luxusem. Až dosud, zhruba do poslední čtvrtiny 18. století, přetrvával obrovský vliv katolické církve v oblasti kultury a tedy i podpory umění a umělců, spojené se zadáváním

---

³⁴ Ulrich im HOF, *Evropa a osvícenství*, Praha 2001.

³⁵ Josef II. zrušil například všechna tři malířská bratrstva, která představovala poslední instituce pečující o kontinuitu domácí umělecké tvorby.

³⁶ Některé sbírky se stěhovaly do Vídně, jiné byly rozprodávány v Drážďanech a jinde, a jiné se rozptýlily mezi nejruznější majitele. F. Dvořák k tomuto uvádí: „*Rozvoj jakékoli sběratelské aktivity od poloviny 18. století ničila i hospodářská situace Čech. Ta způsobila, že v roce 1741 byla prodána do Drážďan Valdštejnská sbírka z Duchcova, obsahující víc jak půltřetího sta obrazů. Stejně tak z Prahy zmizela Černínská galerie a k tomu všemu se po světě rozptýlila sbírka Vršovecká ...*“ *Starožitosti*, s. 201.

uměleckých objednávek. V souvislosti s osvícenskými reformami a celkovou změnou ve vnímání církve v myslích části populace, byla církev stavěna čím dál více do služeb státu, který její funkce omezoval. Nelze se tedy divit, že aktivita církevních institucí v oblasti umění se ve stále více sekularizované společnosti vytrácela, výtvarné zakázky církve značně klesly. Aristokracie a církev jakožto dosavadní dva hlavní představitelé mecenátu postupně ztráceli na své působnosti, i když zde stále hráli rozhodující roli. Podstatným faktem vyplývajícím z výše uvedené skutečnosti je, že umělcům takovýto stav způsobil nedostatek zakázek. Slovy Zdeňka Hojdy: „... koncem 18. století došlo k uvolnění tradičních pout uměleckého patronátu, respektive k rozpadu tradičního rámce zadávání uměleckých zakázek.³⁷ Zájem určité vrstvy obyvatelstva o podporu umění i o uměleckou tvorbu citelně poklesl, v podpoře i tvorbě umění nastal útlum. Nabízí se otázka, co činit za takové situace, jak ji vyřešit, jakým způsobem zvýšit upadající úroveň umělecké tvorby a s ní spojený zájem o ní. Jednou z odpovědí může být ta, kterou nabízí Vít Vlnas.³⁸ Uvádí, že lidé, snažící se o nápravu oné nepříznivé situace se koncem 18. století z několika důvodů již nemohli spoléhat na katolickou církev – nositelku barokní kultury, jako na tu, která onen stav vyřeší.³⁹ Zachráncem kultury v českých zemích měla být podle soudobých vzdělanců domácí aristokratická reprezentace. Tu považovali za jedinou společenskou skupinu, která je schopna a dokonce povinná podporovat a kultivovat umělecký život v zemi. Proč zrovna aristokracie byla tou vyvolenou, v kterou se vkládala důvěra v záchranu uměleckého života? Byla to právě šlechta, která disponovala rozsáhlými konexemi, vlivem a finančními možnostmi. K těmto třem důležitým faktorům lze přidat i vzdělanost a časté umělecké cítění šlechty, její menší lpění na konzervativních názorech, porovnáme-li ji s katolickou církví.⁴⁰ Šlechta samozřejmě ctíla určité tradice, zároveň ale často

---

³⁷ Z. HOJDA, *Společnosti přátel umění v Evropě do konce 18. století*, in: *Mezi časy. Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800*, Praha 2000, s. 76-87.

³⁸ V. VLNAS, *Obrazárna v Čechách 1796-1918*, s. 25.

³⁹ Hlavním důvodem byla josefínská *etatizace*, tedy podřízení církve potřebám státu, který si nepřál její přílišné zasahování do života společnosti; doba osvícenství měla za následek také částečný odliv věřících z katolické církve, s tím tedy byla spojená celková změna náhledu stále větší části populace na funkci církve ve společnosti, to mohlo vést k nedůvěře ve schopnost katolické církve cokoli udělat v dané věci.

⁴⁰ Velmi vhodným textem k této problematice je kapitola *Kulturní a politicko-národní obrození šlechty české v době teresiánské a josefínské* v J. HANUŠ, *Národní museum*, s. 67-160.

byla otevřená novým podnětům nejen v oblasti umění. Všechny zmíněné předpoklady jakoby aristokracii předurčovaly k tomu, aby několik jejich členů udělalo rozhodný krok, jímž bylo založení Společnosti vlasteneckých přátel umění. Jedna z definic fenoménu šlechtictví uvádí, že důležitým atributem šlechty byl vždy její původ, zpravidla pojímaný a chápaný zemsky, nikoliv nacionálně, jazykově.⁴¹ I tato okolnost měla v otázce, jakou a jak velkou roli má šlechta hrát ve vzrůstajícím se českém živlu a jeho umělecké tvorbě vytvářené zemsky českými umělci své místo.⁴² Přesto tomu, jak bude dále uvedeno, tak doslova nebylo. Jazykově české obyvatelstvo mohlo také těšit, že pokud už šlechta usazená v českých zemích nemluvila na začátku 19. století česky, tak alespoň spíše francouzsky než německy.⁴³

3. Vznik Společnosti vlasteneckých přátel umění a její další vývoj

Jak je z předcházejícího textu zřetelné, šlechta a lidé, řekněme ostatních nižších vrstev, se spolu v rámci mecenášství, ale i sběratelství nutně stýkali a spolupracovali.⁴⁴ To, že se lidé sdružují do spolků, skupin, komunit, církví či jiných uskupení, je zcela běžné a normální. V minulosti tak vznikaly například řemeslnické cechy, ochranné svazy měst, politická a náboženská sdružení, zkrátka rozmanité spolky vzniklé z nejrůznějších důvodů a s nejrůznějšími cíli. Na samém konci 18. století byla jednou z takto vzniklých uskupení šlechtici zřízená instituce nazývaná Společnost vlasteneckých přátel umění.

---

⁴¹ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 5.

⁴² Touto a jinou spřízněnou problematikou se zabývá František KUTNAR, *Obrozené vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozené*, Praha 2003.

⁴³ Tuto tendenci, u šlechty této doby častou, ukazuje na příkladu Bedřicha ze Schwarzenbergu Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 6.

⁴⁴ I když příslušníci aristokracie se samozřejmě sami vnímali (a byli tak také v téměř napostě většině vnímání) jako občané vyšší kategorie. Jak uvádí Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 9, toto vědomí vyššího společenského postavení bylo u nich dáno přesvědčením, že tvoří tradiční elitu společnosti, vymezenou na základě původu a bohatství. Vědomí této výlučnosti je podle autora jedním z podstatných fenoménů, který je nutné zvažovat při studiu života šlechty v 19. a na počátku 20. století.

Historií vzniku Společnosti jakožto předchůdkyně dnešní Národní galerie a celkově jako přelomové události v dějinách českého kulturního dění, se dosud zabývalo mnoho historiků.⁴⁵ Ačkoli Společnost vlasteneckých přátel umění vznikla jako společný projekt více šlechticů, jeho vůdčí postavou byl hrabě František Josef Sternberg-Manderscheid.⁴⁶ Byl to on, kdo na základě osvícenské filantropie a zemského patriotismu dal podnět k vytvoření Společnosti vlasteneckých přátel umění a její Obrazárny a umělecké školy (tj. Akademie výtvarných umění). Vlastní historie Společnosti vlasteneckých přátel umění začíná 5. února 1796. Pravděpodobně v domě Sternbergů na Malostranském náměstí se tohoto dne sešla skupina osmi významných představitelů patrioticky zaměřené české šlechty společně s několika vzdělanci z řad osvícenského měšťanstva. Oněmi osmi aristokraty byli: hrabě František Sternberg-Manderscheid,⁴⁷ rytíř Josef Czejka z Olbramovic,⁴⁸ hrabě František Antonín Kolowrat-Nowohradský, hrabě Rudolf Czernin, hrabě Bedřich Jan Nostitz, hrabě Kristian Clam-Gallas, hrabě František z Wrtby a kníže František Isidor Lobkowitz.⁴⁹ Z nich byli hrabata František Sternberg a Bedřich Nostitz a dále také šlechtic Václav Schönau, abbé Tobiáš Gruber, Hynek Wessely a Jan Quirin Jahn jmenování členy výboru⁵⁰. Cílem jejich schůzky bylo založení Společnosti vlasteneckých přátel umění, korporace, která měla pozdvihnout uměleckou

---

⁴⁵ Nejnověji V. VLNAS, *Obrazárna v Čechách 1796-1918*; dále např. Z. HOJDA, Počátky obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách, in: L. Slavíček (ed.), *Artis Pictoriae Amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993, s. 311-316; nebo i B. BOUZKOVÁ, Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19. století, in: *Documenta Pragensia IX*, 1991, s. 269-295.

⁴⁶ František Sternberg (1763-1830) se angažoval i v jiných podnicích - zasloužil se o počáteční rozvoj Královské české společnosti nauk (byl jejím čestným členem) a zejména Národního muzea. Známa byla jeho vlastní sbírka především děl českých barokních umělců, rozsáhlá byla i sbírka numismatická a grafická. *Nová encyklopedie*, s. 718. Za největší skvosty jeho sbírky se považuje antická socha Sokrata s číší bohlelavu a Raffaelova skica Svaté rodiny, V. LEDVINKA - B. MRÁZ - V. VLNAS, *Pražské paláce*, Praha 1995, s. 311. Roku 1889 zhotovil sochař R. Cellai ve Florencii na náklad pražského arcibiskupa hraběte Františka Schönborna mramorovou bustu hraběte Sternberka, kterou téhož roku věnoval do Obrazárny SVPU. Medailon Františka Sternberka-Manderschida viz *Obrazárna*, s. 37. Profesionálnímu životu hraběte Sternberga se velmi podrobně věnuje J. HANUŠ, *Národní museum*, s. 198-216.

⁴⁷ Byl zvolen předsedou vzniklého spolku, prezidentem SVPU se však nestal, tím byl až v letech 1802-1830. Prvním prezidentem, tj. od roku 1796 byl hrabě František Antonín Kolowrat-Novohradský. *Obrazárna*, s. 239.

⁴⁸ Sepsal zde projednávaný návrh stanov společnosti a byl zvolen tajemníkem.

⁴⁹ Archiv Národní galerie (dále NG) Praha, fond SVPU, kart. 1258., Zpráva o valném shromáždění, konaném dne 1. dubna 1896, s. 7.

⁵⁰ Tamtéž.

tvorbu a upadlý umělecký vkus domácí veřejnosti. Tito zakladatelé odmítali dále přihlížet stále rostoucí lhostejnosti k estetickým hodnotám a dějinným tradicím ze strany určitých skupin. Vedle demonstrace zemského vlastenectví bylo záměrem založení Společnosti i splnění jedné z osvícenských představ, kterou bylo vzdělávání obyvatel prostřednictvím uměleckých hodnot.⁵¹ Společnost vlasteneckých přátel umění byla soukromého charakteru, založili a vedli ji jednotlivé fyzické osoby, prakticky bez jakýchkoli zásahů vídeňské vlády. Společnost, která se svým vznikem stala ústřední institucí umění nejen v Praze, ale v celých českých zemích, zamýšlela od počátku vytvořit promyšlený model podpory domácího, tj. zejména českého umění a umělců. Tím bylo zřízení veřejně přístupné Obrazárny stejného roku a založení pražské Akademie umění 10. září 1799 jako první malířské školy v Praze.⁵²

Zřízení těchto dvou institucí, které dosud Praha postrádala, bylo tedy praktickým naplněním činnosti Společnosti v její počáteční fázi. Třetí „pobočkou“ Společnosti, která vznikla téměř současně s ní roku 1796, byla tzv. Galerie žijících malířů, což byl zvláštní fond pro nákupy současného umění. Tato Galerie představovala malířskou sbírku, která měla pečovat o soudobou uměleckou tvorbu. Z jejího společného fondu se nakupovala příslušná díla, která si poté do osobního vlastnictví rozebírali jednotliví přispěvatelé, a to na základě losování a také dle délky členství. Zakoupená díla ovšem museli noví majitelé po dobu 12 až 15 let zanechat v Obrazárně jako zápůjčky. Galerie žijících malířů působila až do roku 1919.

Tento model podpory domácího umění měl však své slabiny, Obrazárna a Galerie žijících malířů obsahovaly například jen minimum prací umělců z Čech. Přesto se však Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění (OSVPU) stala od té doby nedílnou součástí českého kulturního dění, i když to neměla lehké.⁵³

---

⁵¹ „Obrazárna Společnosti byla výrazem nových tendencí 18. století, jež chápaly muzea a galerie jako demokratické vzdělávací zařízení a vedly postupně ke vzniku státních, veřejně přístupných sbírek.“ *Nová encyklopedie*, s. 719.

⁵² Od roku 1800 až do roku 1885 sídlila Akademie v budově pražského Klementina a pod oficiálním názvem C.K. Akademie umění v Praze byla předána do státní správy dnem 1. října 1896.

⁵³ „V osudech OSVPU se odrážejí skromné poměry kulturního života v Čechách v 19. století. Tendence k zvědečtění práce se zde prosazují jen těžce a v omezené míře, centrem vědeckého života se v Praze stává mnohem spíše Národní muzeum (založeno 1818), jehož program však zahrnuje umění jen okrajově, je orientován na národní historii a přírodovědné obory.“ *Tamtéž*, s. 719.

První stanovy Společnosti z roku 1796 vymezují trojí druh těch osob, které se v ní angažovaly (jedná se vlastně o tři kategorie členů).⁵⁴ Podporovatelé byli ti, kteří ze svého soukromého majetku poskytli obrazárně umělecká díla. Přispívajícími členy (ve stanovách uvádění i jako „skuteční“) byly osoby, které se zavázaly dávat Společnosti alespoň 100 zlatých ročně. Těmito členy byli zejména aristokraté. Poslední kategorií jsou jmenovaní členové, těmi byli buď aktivní umělci nebo znalci umění, jejichž působení pro Společnost bylo pokládáno za žádoucí. Byli převážně osobami měšťanského původu a pro Společnost byli důležití jako odborníci, například zprostředkovávali nákupy nových přírůstků, zabezpečovali konzervátorské práce, vypracovávali znalecké posudky apod.

Ještě v roce svého založení tedy Společnost shromáždila kolekci téměř šesti stovek děl a koncem roku ji představila veřejnosti v několika sálech Černínského paláce na Hradčanech.⁵⁵ Základem této expozice byly zápůjčky z majetku rodu Sternbergů,⁵⁶ Františka z Wrtby, Františka Josefa Kolowrat-Liebsteinského, Antonína Isidora z Lobkovicz a Arnošta Františka z Waldsteina. Většinou se jednalo o zápůjčky členů Společnosti.⁵⁷

Zapůjčení obrazů z rodových sbírek pokládali dárci jak za splnění svých členských povinností, tak i jiných, např. vlasteneckých. Společnost zprvu neměla stálý sbírkový fond, protože dle stanov ho nemohla vytvářet, ani nemohla mít vlastní majetek. Obrazárna tedy veřejně přístupná byla, ale nacházely se zde jen dočasné zápůjčky, ne díla ve vlastnictví Společnosti, s nimiž však mohla nakládat dle svého uvážení. Vlastní sbírkový fond, ve kterém Společnost chtěla mít soustředěny (a pro českou veřejnost tak i zachráněny) zbytky uměleckého bohatství země, se vytvářel velmi pomalu.

---

⁵⁴ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258. Zpráva o valném shromáždění, konaném dne 1. dubna 1896, s. 7.

⁵⁵ Černínský palác jako první sídlo Obrazárny Společnosti bezplatně poskytl jeho majitel Jan Rudolf Czernin. Obrázek paláce (oceloryt J. Poppela) je k vidění v katalogu *Obrazárna*, s. 24. Více o paláci V. VLNAS - V. LEDVINKA - B. MRÁZ, *Pražské paláce*, s. 75-78.

⁵⁶ „Zakladatel Společnosti“ František Sternberg zapůjčil 306 obrazů, což tvořilo podstatnou část rodové (resp. jeho vlastní) sbírky.

⁵⁷ Stejný šlechtic, Jan Rudolf Czernin, zapůjčil Obrazárně jako člen Společnosti 39 obrazů.

V roce 1809 musela Obrazárna Společnosti opustit Černínský palác, ve kterém byl zřízen vojenský lazaret.⁵⁸ Sbírkky byly nově nainstalovány ve Šternberském paláci na Hradčanském náměstí, kde ostatně sídlí část dnešní Národní galerie dodnes, konkrétně sbírky evropského umění od antiky do závěru baroka.⁵⁹ Zde byla také v roce 1814 otevřena pro veřejnost první expozice, kterou uspořádal Josef Karel Burde,⁶⁰ rytec, malíř, restaurátor a v této době kustod Obrazárny Společnosti. Kvalita zapůjčovaných sbírek byla často nízká, objevovalo se mnoho kopií, podvrhů, mnohá díla byla nesprávně autorsky připsaná.

Od roku 1835 si proto Společnost začíná budovat vlastní sbírkový fond. Základem tohoto fondu se stal rozsáhlý soubor uměleckých děl, který Obrazárně v letech 1843 až 1848 daroval lékař Josef Hoser, významný český sběratel a mecenáš. V darované sbírce převažovalo rakouské a nizozemské umění 17. a 18. století. Josef Hoser je důležitý či zajímavý i z toho důvodu, že jako první použil v souvislosti s Obrazárnou Společnosti termín Národní galerie.

Dalším významným darem bylo pro Společnost dvacet maleb ze sbírky zakladatele Společnosti vlasteneckých přátel umění, Františka Sternberga-Manderscheida. Společnosti je roku 1856 daroval jeho vnuk, hrabě Bedřich Sylva-Taroucca. Událostí velkého významu byl v roce 1863 nákup monumentálního souboru grafik a kreseb Václava Hollara (tzv. Hollareum), který

---

⁵⁸ Nařízení o opuštění paláce obdržela Společnost v dubnu 1809, kdy po bitvě u Aspern bylo paláce potřeba k umístění raněných.

⁵⁹ Šternberský palác na Hradčanském náměstí získala za 8 tisíc zlatých SVPU v červenci 1811 nákupem od hraběte Leopolda ze Sternberga. V letech 1821-1847 zde společně se Společností sídlilo i Národní muzeum. Zajímavostí může být to, že od roku 1842 zde po nějaký čas bydlel s rodinou malíř a profesor Akademie umění Antonín Mánes, otec Josefa Mánesa. O paláci obsáhle pojednává heslo Šternberský palác (Hradčanské náměstí), Tamtéž, s. 312-319. Kromě tohoto paláce existuje ještě jeden Šternberský palác, situovaný na Malostranském náměstí. Jeho význam je také značný: na přelomu 18. a 19. stol. se stal důležitým střediskem vznikající české vědy - roku 1770 zde byla založena Soukromá společnost nauk, od r. 1790 nazvaná Královská česká společnost nauk. U přírodovědce Kašpara ze Sternberka se scházeli slavista Josef Dobrovský, historik František Palacký a další představitelé vědy a umění. Odtud také vzešel podnět k založení Národního muzea (1818) i Společnosti vlasteneckého muzea v Čechách (1820).

⁶⁰ Josef Karel Burde (1779-1848), občasný malíř a schopný restaurátor, známý ale zejména jako mědirytec, se stal prvním kustodem obrazárny SVPU již roku 1804. Mědirytiny dělal především pro svého příznivce hraběte Františka Sternberga-Manderschieda. Jeho sbírka pečeti, rytin a jiných předmětů přešla do Musea království českého, pozdějšího Národního muzea. *Ottův slovník naučný*, IV. díl, Praha 1891, s. 946-947. Několik ukázek jeho rytin je v reprodukováno v *Obrazárně*, s. 74 a 76.

na popud hraběte Františka Thuna financovala zemská stavovská reprezentace.⁶¹ V 60. letech ovšem také vyvrcholila krize, ve které se ocitla Obrazárna. Umělecká úroveň a společenská prestiž Obrazárny v padesátých letech a počátkem dalšího desetiletí neodpovídala požadavkům měnící se občanské společnosti. Společnosti vlasteneckých přátel umění se vytýkala nízká kvalita výstav, jejich téměř žádná aktualizace, špatná administrativa, apod. Negativem pro Společnost a její Obrazárnu bylo dokonce její umístění na Hradčanech. Ty byly v 19. století považovány za odlehlou a neprogresivní čtvrť obývanou lidu vzdálenou šlechtou a církevními hodnostáři. Výstavy ve Šternberském paláci proto neměly velké účasti. Výbor Společnosti z těchto důvodů roku 1868 rozhodl o přesunu Obrazárny na perspektivnější místo. V roce 1871 tedy došlo po dlouhé době k další změně sídla Společnosti. Již nevyhovující Šternberský palác byl prodán členu Společnosti statkáři Heliodoru Heidlovi a Obrazárna se měla napříště nacházet v nové vlastní galerijní budově.⁶² Plán vlastní galerie se ale nakonec neuskutečnil, jelikož Společnost v roce 1873 přijala nabídku České spořitelny k nastěhování Obrazárny do nového Domu umělců neboli Rudolfinu.⁶³ Zde se však Obrazárna nastálo usídlila až v roce 1884 a v roce příštím se konala první zdejší výstava. Moderní prostory a způsob vystavení měly u veřejnosti kladný ohlas. Svým umístěním do budovy Rudolfinu začalo pro Obrazárnu příznivější období její existence. Tímto se dostáváme k rekapitulaci historie Společnosti z hlediska efektivity její činnosti a jejího vztahu k veřejnosti či oblíbenosti u ní. Nebo jinak řečeno, zaměříme se ve stručnosti na vztah Společnost, resp. Obrazárna versus umělecká a laická veřejnost.

Vznik Společnosti vlasteneckých přátel umění byl na samém konci 18. století vnímán určitými lidmi jako významný počín nejen kulturně, ale i společensky a politicky zabarvený. Založení první veřejné české galerie totiž znamenalo jakýsi český vzdor vůči vídeňské vládnoucí vrstvě, byl to projev kulturní a společenské

---

⁶¹ Obsažný text věnující se Hollareu a několik reprodukcí Hollarových leptů poskytuje Vlnas, *Obrazárna*, s. 80-86.

⁶² Prodejem za 28 000 zlatých uskutečněným v květnu 1871 došlo i ke změně využití paláce. Vznikl tu útulek pro slabomyslné a palác dostal název Ernestinum. Stalo se tak na počest velké mecenášky dobročinného sdružení, Ernestiny Auersperkové, předsedkyně Spolku paní a dívek sv. Anny, který útulek zřídil. *Pražské paláce*, s. 318.

⁶³ Česká spořitelna se ke svému mecenášskému gestu rozhodla při příležitosti 50. výročí svého založení. Věnovala půl milionu zlatých na stavbu reprezentativní budovy, v níž měla nalézt místo hudební a výtvarná umělecká tvorba.

emancipace zemsky české šlechty. Společnost vlasteneckých přátel umění si svou přízeň u veřejnosti zpočátku získala nejen svým krásně znějícím předsevzetím – „pozdvížení vkusu a umění“, ale i svým patriotismem. V tomto bodě se zájmy Společnosti kryly se snahami tzv. národního obrození, které bylo na přelomu 18. a 19. století také ve svých počátcích. Ono sdílení společných zájmů bylo ovšem víceméně jen zdánlivé. Má se totiž za to, že obě strany se navzájem neměly příliš v oblibě a už téměř vůbec nespolupracovaly. Obrozencům vadil jazykově německý prvek ve Společnosti, členům Společnosti naproti tomu nevyhovoval program obrozenců. Rozhodujícím problémem v tomto vztahu byl pravděpodobně ten fakt, že národní obrození ve svém velebení národních dějin jednoduše vynechalo dějiny umění, které naopak byly středem zájmu Společnosti. Aby nepochopení nebylo málo, tak části odborníků a umělců nevyhovoval údajný přílišný konzervatismus a akademismus ve Společnosti. Nicméně se ale tento spolek v českých zemích setkal v prvních letech své existence vesměs s kladným dojmem z předsevzatých cílů oněch aristokratů a několika pokrokových měšťanů. A to snad i přesto, že se jednalo téměř výhradně o podnik financovaný a tudíž závisující na aristokracii, obecně často konzervativní a německy mluvící. Téměř naprosto německý ráz společnosti, tj. německy mluvící členové, v němčině vedená administrativa Společnosti, a jiné, který přetrvával zhruba do šedesátých let 19. století, mnoha jedincům nevyhovoval a Společnost se postupem doby části veřejnosti vzdalovala. Pro českou uměleckou veřejnost byla právě tato konzervativně německá povaha Společnosti záminkou k časté kritice.⁶⁴

Shrňme-li existenci Společnosti od jejího založení až k počátku osmdesátých let 19. století, tedy k umístění Obrazárny do Rudolfiny, lze říci, že i když Společnost zažívala své občasné úspěchy, toto její období příliš úspěšné nebylo. Návštěvnost často prodělečných výstav byla neuspokojující, laická veřejnost většinou projekt Obrazárny a potažmo celé Společnosti vnímala jako nějaký zbytečný rozmar několika aristokratů či zbohatlíků. Ani vlastní vedení Obrazárny zřejmě nebylo takové, jaké by u přední galerie mělo být. Nákup děl, zadávání

---

⁶⁴ Zajímavé poznatky o vztahu šlechty v Čechách a českého měšťanstva přináší v úvodní kapitole Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 5-23. Píše zde např.: „*Propast nedorozumění mezi šlechtickou a měšťanskou společností v Čechách snad více než neshoda v národnostní otázce prohlubovalo nepochopení vyplývající z nesmiřitelnosti konzervativního a liberálního pohledu na svět.*“, s. 7.

zakázek a výběr děl k výstavám často nebyly objektivní a aktuální. Nějaká převratná progresa byla Společnosti v podstatě také cizí. To vše způsobovalo táhlé problémy. Jejich částečné vyřešení a změna k lepšímu souvisí s již zmíněným umístěním Obrazárny v Rudolfinu. Období fungování Obrazárny v Rudolfinu se tedy považuje za její vrcholnou éru.⁶⁵ Příznivější podmínky pro Společnost měly několik příčin. Nejviditelnější změnou, která přispěla k prosperitě byla samozřejmě sídelní budova Obrazárny – Rudolfinum. Jednalo se o prestižní novostavbu na vltavském nábřeží, interiér sálů vyhovoval nárokům výstav, lidé sem tedy přicházeli s chutí a odcházeli spokojeni. Dále se zlepšily instalace vystavovaných sbírek, sbírkové katalogy byly přehlednější, kontakt galerie s veřejností se tím pádem také zpřehlednil a celkově zlepšil.⁶⁶ Nastala další etapa v životě Společnosti vlasteneckých přátel umění a její galerie, tj. Obrazárny, kterou lze vymezit lety 1884 až 1929. V tomto druhém mezním roce musela Obrazárna Rudolfinum definitivně opustit ve prospěch poslanecké sněmovny Československé republiky. Vraťme se ale zpět do 2. poloviny 19. století a podívejme se, jaké nové přírůstky do Obrazárny přibyly. Nejvýznamnějším dárcem uměleckých děl v tomto období byl kníže Jan II. z Liechtensteina.

Podobných postav zde bylo více, jedna přesto nade všechny vyčnívala. Nebyl to příslušník šlechty historické, ale nově nobilitovaný šlechtic, rytíř Vojtěch Lanna mladší, sběratel, podnikatel a jeden z nejvýznamnějších českých mecenášů této doby. Lanna se ve své době stal téměř neopominutelnou součástí Krasoumné jednoty, resp. Společnosti vlasteneckých přátel umění, a tehdejšího kulturního života. Roku 1871 byl zvolen členem výboru Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty, v letech 1889 až 1909 navíc působil jako vrchní jednatel těchto institucí. Lannův podíl na přírůstcích rudolfínské galerie spočívá v jeho velmi rozsáhlé a znamenité sbírce grafik, které tvořily téměř naprostou většinu Lannových darů. Jako soukromý sběratel vlastnil mimo mnohých jiných

---

⁶⁵ Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění sídlila v Rudolfinu v letech 1884 až 1929, kdy se tato budova musela uvolnit ve prospěch Poslanecké sněmovny Československé republiky.

⁶⁶ Důkazem toho, že umístění do Rudolfinu Obrazárně prospělo, můžou být pochvalné věty z výroční zprávy k roku 1885: „ *Umělecká výstava, která poprvé v krásných prostorách Rudolfinu se rozvinula, v každém ohledu podala tak potěšitelný výsledek, že ho posud, co umělecká jednota trvá, docíleno nebylo*“. „ *...že obrazárna v Rudolfině nalezla umístění jí důstojné a že získala si přízeň obecnstva ...* „. Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24.

grafik a rytin i umělecko-průmyslové předměty či objekty užitého umění (zejména to byly české sklářské výtvořky a medaile).⁶⁷ Jeho nesmírné zásluhy o svůj zdárný chod zmiňovala Společnost při každé významnější události.⁶⁸

Vedle těchto šlechtických přispěvovatelů se samozřejmě v řadách dárců objevily i osoby nešlechtické. Výraznou osobností se zde stal lékárník a přednosta gremia lékárníků v Praze August Řehoř, jehož dary podstatně obohatily sbírku moderního evropského malířství. Sbířky Obrazárny velmi obohatil i architekt Josef Hlávka, snad největší český podporovatel umění a vědy v 19. a počátku 20. století.⁶⁹ Ten se do historie Společnosti zapsal i jiným způsobem, jak bude uvedeno později.

Ačkoli se období první poloviny 20. století v životě Společnosti a Krasoumné jednoty netýká tématu této práce, je vhodné se alespoň okrajově o ní zmínit. Za výše zmíněných, víceméně příznivých podmínek fungovala Obrazárna v podstatě až do onoho roku 1929. Vyskytly se ovšem i problémy. Existovaly názory, že Obrazárna není schopná podávat reprezentativní obraz soudobého výtvarného umění v Čechách. Proto vznikla myšlenka na založení zcela nové instituce,

---

⁶⁷ O kvalitě a rozsahu Lannovy sbířky skla a dalších objektů užitého umění svědčí fakt, že tato jeho sbířka později vytvořila základ sbířky Umělecko-průmyslového muzea v Praze. Literatura k V. Lannovi: H. AULICKÁ, *Vojtěch Lanna - sběratel, mecenáš a podnikatel*, texty UPM, Praha 1996.

⁶⁸ „Tato sbířka rytin [Hollareum, pozn. J. R.] jest nyní majetkem Společnosti, ohledně obrazárny, avšak to, co v ní obsaženo, jest téměř výhradně šlechtěným darem jednoho z našich nejčelnějších členů, našeho nynějšího vrchního jednatele, kterýž, jak Vám všem dobře známo jest, povždy vřelé srdce pro všechny umělecké snahy chová a podnětu našeho předsídlení do Rudolfinu k tomu užil, aby z vlastní své bohaté sbířky pořídil obrazárně vynikající kabinet rytin. Budiž mi dovoleno, abych mu na tomto místě vyslovil také za to nejsrdčejší dík Společnosti, při čemž vzpomínám ještě jedné okolnosti, jsa přesvědčen, že veškerí členové Společnosti ovládnání jsou jako výbor stejně vděčnými city oproti tomuto pánovi: Jest tomu letos [r.1896] 25 let, co pan Vojtěch rytíř Lanna v našem výboru dlí, jsa od té doby nepřetržitě spružinou a podněcovatelem veliké řady pro Společnost' a její účele blahodárných podniků.“ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva o valném shromáždění, konaném dne 1. srpna 1896, s. 10.

„Především úmrtí jednoho z nejvěrnějších a nejzasloužilejších členů, místopředsedy a dlouholetého vrchního jednatele jejího, p. Vojtěcha svob. pána z Lannů. Zásluhy jeho o společnost a založenou jí Krasoumnou jednotu jsou nenahraditelné a zaručují jemu - tomuto šlechtěnému a jemnocitnému příteli umění - trvalou a vděčnou paměť všech. Jemu děkuje zvláště naše galerie za celou řadu děl, sloužících jí k ozdobě; vůbec setkáváme se zde krok co krok s důkazy jeho velkodušně a vřelé přízně pro úkoly společnosti a Krasoumné jednoty.“ Tamtéž, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1909, s. 1.

⁶⁹ Podrobnější pohled na tuto významnou a velkorysou osobnost, již za svého života nesmírně respektovanou, by vydalo na několik stran, pro další informace proto odkazují k: J. VOPARIL, *Český architekt a mecenáš Josef Hlávka. Osobnost, doba, dílo a odkaz*, Praha 1974. Je dostupný i soupis Hlávkovy umělecké pozůstalosti: Z. HOJDA a R. PRAHL, *Josef Hlávka mezi sběrateli své doby. Soupis Hlávkovy [umělecké] pozůstalosti*. Acta Polytechnica. Práce ČVUT v Praze, VI, 1990, seš.3, s. 13-20; sešit 4, s. 123-142.

specializující se na moderní umění. Proto roku 1902 přibyla k Obrazárně další významná instituce - Moderní galerie Království českého. Ta vznikla jako soukromá fundace císaře Františka Josefa I. Moderní galerie pak začala budovat kmenovou kolekci českého umění 20. století. V přelomovém roce 1918 se Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění proměnila v ústřední uměleckou sbírku nového státu. O rok později nastala další významná událost. Významný historik umění, sběratel a znalec kubistického umění Vincenc Kramář,⁷⁰ se v roce 1919 stal ředitelem Obrazárny, jímž zůstal až do roku 1939. Za jeho vzorného vedení se Obrazárna opět stala moderní a odbornou institucí.

Předchozí kapitoly se zabývaly jen událostmi spojenými se Společností vlasteneckých přátel umění jako hlavní organizací spravující několik jejích vedlejších a jí zřízených institucí (tj. především Obrazárna Společnosti vlast. přátel umění, dále Akademie výtvarných umění a Galerie žijících malířů). Galerie žijících malířů bude zmíněna ještě později, v souvislosti s popisem či rozbohem Výročních zpráv, ve kterých se tato Galerie vyskytuje jako jedna z oblastí, do kterých členové Společnosti přispívali. Nejvýznamnějším (ve smyslu nejúspěšnějším a nejpřínosnějším) podnikem Společnosti vlasteneckých přátel umění, jak ukázala pozdější léta, byla Krasoumná jednota (doslova Krasoumná jednota pro Čechy, něm. Kunstverein für Böhmen), založená v roce 1835.

---

⁷⁰ Základními publikacemi o osobě a činnosti Vincence Kramáře jsou J. KRÁSA, *Vincenc Kramář. O obrazech a galeriích*, Praha 1983 (s uvedením bibliografie Vincence Kramáře a prací o něm); *Vincenc Kramář. Od starých mistrů k Picassovi*. Katalog výstavy, Národní galerie, Praha 2000. (s aktualizovanou bibliografií prací Vincence Kramáře a prací o něm). Sám Kramář napsal publikaci *Případ Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*, Praha 1928.

3.1 Krasoumná jednota

I Krasoumná jednota se jako další obdobná umělecká instituce se svým prokazatelným velkým významem a přínosem stala předmětem několika prací. Nejnovějším příspěvkem k tomuto tématu je *Kunstverein nebo/oder Künstlerverein?* autorů Z. Hojdy a R. Praha.⁷¹ Kniha se však, mimo jiné příbuzné témata, zabývá vývojem Krasoumné jednoty v první polovině 19. století.

Proč vlastně vznikla další umělecká organizace a za jakým účelem? Nejlepší a také původní je zdůvodnění založení Jednoty, jak je podáno v jejích stanovách: „Účelem spolku „Krasoumná jednota pro Čechy“, majícího svůj základ ve SVPU v Praze, jest: Všeobecně podporovati vytváření skutečně dokonalých uměleckých děl v každém směru umění, buditi a oživovati ve vlasti smysl pro umění, zvláště pak dopomáhati vlasteneckým umělcům k uznání a podpoře nejen odběrem jejich zdařilých děl, nýbrž i povzbuzovati je, aby neustále usilovali o vyšší stupeň dokonalosti.“⁷²

Důvodem vzniku Jednoty byla mimo to i obtížnost uplatnění či prodeje děl absolventů pražské výtvarné akademie. Tito umělci proto usilovali o možnost prodeje svých děl pomocí akciového systému. Tento princip umělci převzali podle vzoru německých městských spolků pro umění, tzv. kunstvereinů, které fungují v Německu a Rakousku dodnes. Krasoumná jednota byla tedy založena na principu akciové společnosti pro podporu umění i umělců samotných.⁷³ Velmi důležitou postavou zde byl hrabě František Thun-Hohenstein.⁷⁴ Thunova reforma učinila z Krasoumné jednoty prosperující akciový podnik. Jím zavedený model spolku byl tedy téměř identický s modely fungování uměleckých spolků německých a rakouských, model český se však odlišoval tím, že hrabě Thun prosadil ve stanovách Jednoty důležitý bod, aby se alespoň pětina ročního příjmu ponechala a podle usnesení Společnosti se použila na realizaci monumentálních

---

⁷¹ Tato kniha vydaná v Praze roku 2004 nese podtitul *Hnutí umělců v Praze 1830-1856* a sestává ze dvou stejných textů, české a německé verze. Pro téma diplomové práce jsou důležité kapitoly *Založení Krasoumné jednoty a projekt spolku umělců*, s. 19-24 a *Předbřeznový vývoj*, s. 25-29.

⁷² Archiv NG Praha, fond SVPU kart. 992, AA 992.

⁷³ Formálně Krasoumnou jednotu založil výbor Společnosti vlasteneckých přátel umění.

⁷⁴ Kde to bude dále v textu z důvodu odlišení od stejnojmenných hrabat nutné, je hrabě uváděn také jako František Thun mladší nebo František Thun (Sohn).

uměleckých děl.⁷⁵ Prostředky k dosažení výše uvedeného cíle Jednoty byly vedle pořádání výstav a nákupu uměleckých děl pro slosování mezi členy (vysvětleno dále v textu) tedy i dvě aktivity, jak je uvádí spolkové stanovy: „*Působení ke vzniku větších uměleckých děl historických, monumentálních, náboženských nebo čistě básnických pro účely veřejné nebo jako obecný majetek*“ a „*Působení ke vzniku a provádění ostatních podniků a zařízení, kt. jsou s to, aby podporovaly účel spolku, zvláště také vydávání tiskových děl a map*“.⁷⁶ Díky tomuto „speciálnímu fondu“ se v Praze provedlo několik „prestižních“ zakázek. Nejznámějšími památkami tohoto druhu jsou nejspíše malířská výzdoba (cyklus fresek z českých dějin) Belvederu - Letohrádku královny Anny, na kterou Krasoumná jednota vydala 42 040 zlatých, a pomník Karla IV. na Křížovnickém náměstí na Starém Městě.⁷⁷ Dalšími jsou například malířská výzdoba kaple sv. Anny v katedrále sv. Víta za 44 564 zlatých, malířská výzdoba apsidy Karlínského chrámu provedená Josefem Trenkwaldem v obnosu 17 047 zlatých nebo dnes již neexistující pomník⁷⁸ maršála Radeckého na Staroměstském náměstí od Josefa Maxe za 97 971 zlatých.⁷⁹

Členem Krasoumné jednoty se mohla osoba stát po převzetí jednoho nebo několika členských, podílnických listů. Tím se každý člen zavazoval, dokud nevypoví členství, platit každoročně ustanovený členský příspěvek za každý převzatý členský list, řídit se rozvrhem správního výboru a účinně podporovat veškeré zájmy spolku. Každý člen - akcionář byl tedy povinen zakoupit ročně minimálně jednu akcii za pět zlatých. To jej opravňovalo k účasti na slosování obrazů vystavených na výstavách Krasoumné jednoty, přičemž současně získal slevu. K roku 1835, tedy při vzniku Jednoty, tvořili aristokraté téměř třetinu

---

⁷⁵ Jako příklad poslouží tento údaj: za rok 1880 činila pětina z hodnoty 3 854 akcií (jejími držiteli bylo 3 573 členů) 4 046 zlatých a 70 krejcarů. Tato částka (zpráva však uvádí rovných pět tisíc zlatých) posloužila k freskové výmalbě Rafaelovy kaple v Klarově soukromém ústavu pro výchovu a léčení slepců v Čechách v Praze na Hradčanech, Archiv NG Praha, fond SVPU, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1880, s. 5.

⁷⁶ Archiv NG Praha, fond SVPU kart. 992, AA 992.

⁷⁷ Zadavatelem pomníku byla Univerzita Karlo - Ferdinandova, která takto chtěla oslavit postavu svého zakladatele při příležitosti 500. výročí založení vysokého učení. Nadživotní socha byla zhotovena v Norimberku podle návrhu drážďanského sochaře Ernsta Hähnela.

⁷⁸ Historii tohoto pomníku se věnuje samostatná kapitola knihy Z. HOJDA - J. POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, Praha-Litomyšl 1996.

⁷⁹ Údaje o výši uvedených nákladů poskytuje Zpráva o valném shromáždění, konaném dne 1. dubna 1896, Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.22, s. 13.

z 255 jejích akcionářů.⁸⁰ Dalším právem člena Jednoty byla možnost získat prémie vydávané jednotou. Prémii neboli spolkovým darem mohla být mědirytina, litografie, lept nebo drobná plastika. Členové měli také nárok částečně nahlédnout do spolkového účtu a spolkové korespondence.

Snad nejdůležitější přínos Jednoty tedy spočíval v pořádání každoročních jarních výstav, zahajovaných většinou o velikonočním pondělí.⁸¹ Tyto prodejní výstavy, které nabízely poměrně široký sortiment domácí i zahraniční produkce s rozmanitou paletou žánrů, technik i stylů, představovaly nejvýznamnější kulturní akci nejen pražského kulturního života. Zároveň byly vítanou příležitostí pro umělce, kteří se pomocí nich mohli prosadit, nemuselo přitom nutně jít jen o absolventy Akademie.⁸² Jednota si však časem vysloužila u části publika dobové označení s pejorativním přídechem „bazar“, a to díky přeplněným sálům, v nichž byly exponáty rozmístěny bez ladu a skladu.⁸³

Výstavy Krasoumné jednoty se zpočátku konaly v různých šlechtických palácích,⁸⁴ od roku 1852 pak v místnostech Akademie výtvarných umění v Klementinu. Jejich přenesením na Žofín roku 1865 se podstatně zlepšila dostupnost výstav a po dvaceti letech se od roku 1885 natrvalo konaly v již zmíněném Rudolfinu. V tomto období Krasoumné jednoty a zvláště po roce 1890 počet vystavených děl dosahoval často 700 až 800 exponátů. Oproti minulým

---

⁸⁰ V 80. a 90. letech 19. století se pohyboval počet akcionářů Krasoumné jednoty nejčastěji mezi 3 až 4 tisíci; počet akcií byl vždy o něco málo vyšší (většinou kolem 4 tisíc kusů). V některých letech však byl pokles v počtech výrazný, např. za rok 1889 to bylo 2738 akcionářů s 3057 akciemi. Archiv NG Praha, fond SVPU, Zpráva výboru SVPU za správní období 1889, s. 12.

⁸¹ „Podle stanov bylo určeno, že výstava má se pořádati každý rok na velikonoční svátky, avšak je přirozeno, že hlavně později tento termín nebyl přesně dodržován.“ *Sto let Krasoumné jednoty*, s. 17.

⁸² „Nejvýznačnější činností Krasoumné Jednoty byly výstavy. Jimi mohla nejlépe a nejpodstatněji zasáhnout do vývoje výtvarného umění v Praze. Umělci přímo byli takto podporováni možností prodeje i také morálním úspěchem. Nelze zapomenouti, že hlavně v počátcích byly tyto výstavy jedinými, na nichž se mohl umělec představit obecnstvu.“ Tamtéž, s. 15.

⁸³ Tento popis pochází z doprovodného textu k výstavě *Snesitelný puvab buržoazie*, pořádané Galeríí České pojišťovny v době 30.6.2006 - 3.9.2006, http://www.kdekdy.cz/vystavy/fotografie/praha/15434___snesitelnny-puvab-burzoazie (4. 2. 2007)

⁸⁴ Od roku 1840, kdy skončila první éra Krasoumné jednoty v Klementinu, se stěhovala do Colloredo-Mansfeldského paláce, v letech 1841 až 1842 do Velkopřevorského paláce johanitů, v letech 1843 – 1852 byl sídlem výstav Clam-Gallasovský palác, poté jím bylo opět Klementinum a v letech 1866 až 1884 palác na Žofíně. V. VLNAS, *Obrazárna v Čechách*, s. 191; stejně tak i V. NOVOTNÝ, *Sto let Krasoumné jednoty*, s. 17-18. Pro podrobnější (obecné) informace o těchto palácích odkazují ke knize V. LEDVINKA - B. MRÁZ - V. VLNAS, *Pražské paláce*.

desetiletím to představovalo přibližně dvojnásobek, často ale i téměř trojnásobek prací (vrcholem byl však rok 1895, kdy byl vystaven ohromující počet 1018 děl).⁸⁵

Krasoumná jednota se hned po svém vzniku stala vítanou příležitostí pro umělce jak vystavit i prodat své dílo, ale po čtyřech letech trvání se zdálo, že jeho aktivita klesá až k úplné lokální bezvýznamnosti, snižoval se i počet vystavených děl. Výraznou změnou k lepšímu byl příchod nového jednatele Krasoumné jednoty, již uvedeného hraběte Františka Thun-Hohensteina v roce 1839. Teprve jeho nástupem se Krasoumná jednota stala nejdůležitějším uměleckým spolkem 19. století, činným v českých zemích.⁸⁶ Osobě Františka Thuna se dále věnuje samostatná kapitola.

Další vývoj Jednoty byl poměrně úspěšný, zejména porovnáme-li ho s vývojem ostatních uměleckých organizací. Hospodaření Jednoty vykazovalo uspokojující výsledky. Kvantita vystavovaných exponátů prý ale nebyla často úměrná jejich kvalitě a kritiky v tomto směru provázely výstavní činnost Jednoty po celou dobu jejího trvání. To bylo možná dáno tím, že výstavní dramaturgie Jednoty byla poměrně liberální, takže se na výstavy mohl snadno dostat i vyloženě slabý materiál. Na těchto výstavách převažovali do roku 1840 umělci zemsky čeští, v dalších desetiletích získala mezi vystavovanými exponáty převahu díla zahraničních umělců. Jednalo se převážně o malíře rakouské, německé (zejména z Düsseldorfu a Mnichova), ještě později i o belgické, anglické, francouzské a italské. Jednotlivé výstavy představily české veřejnosti řadu zajímavých osobností a uměleckých skupin z oblasti soudobého evropského umění. Vedení Krasoumné jednoty se často setkávalo i s projevy nespokojenosti ze strany určitých umělců. Ti si čas od času stěžovali na její předpojatost, neobjektivnost či přímo lhostejnost k jejich dílům předkládaným Jednotě. Důvodem k nepřijetí díla k výstavním účelům byly většinou jiné názory na to, co se publiku bude líbit a co se tedy Jednotě vyplatí vystavit, důvody ale mohly spočívat i v jiných příčinách než v čistě odlišných estetických měřítkách

---

⁸⁵ Například na výstavu Jednoty v roce 1882 bylo zasláno 384 různých děl. Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva SVPU v Čechách za správní rok 1882, s. 4.

⁸⁶ K důležitosti postavy Františka Thuna se V. Novotný vyjadřuje mimo jiné takto: „*Málokdy snad spočívala existence a prosperita některého spolku na jednotlivci takovou měrou*“. V. NOVOTNÝ, *Sto let*, s. 21.

posuzování. Při odmítnutí práce Jednotou se přitom navíc někdy jednalo o díla, která dnes považujeme za hodnotná.⁸⁷

Příjmy plynuly Krasoumné jednotě z mnoha oblastí. Především to byl výnos z členských příspěvků a čistý zisk z výstav a ostatních podniků uspořádaných Jednotou, dalšími příjmy byly příspěvky získané pro zvláštní účely spolku a výnos z prodaných spolkových darů, nezanedbatelné nebyly úroky z peněz uložených dočasně v peněžních ústavech nebo v cenných papírech, výnos z prodeje nepotřebných inventárních kusů a konečně zisk v podobě prodejní provize vybírané z obchodů zprostředkovaných Jednotou. Celkový zisk Krasoumné jednoty se použil k úhradě režijních a správních nákladů, nákladů na každoroční spolkové dary a nákupu děl pro slosování. Další oblastí, kam plynula část příjmů byla také důležitá - úspěšné hospodaření Jednoty umožňovalo, aby spolek pravidelně odváděl část svého zisku do tzv. Veřejného fondu, z něhož měly být financovány rozsáhlé umělecké zakázky (to je ten výše uvedený prostředek k plnění cílů spolku – *„působení ke vzniku větších uměleckých děl historických, monumentálních a náboženských ...“*). Ve 20. století fungovala Krasoumná jednota ještě v meziválečném období, definitivně zanikla v roce 1939.

Na činnosti obou spolků se podíleli zástupci dvojího druhu šlechty - historické a nově nobilitované. Zástupci historické, jinak i tzv. starožitné šlechty se z pochopitelných důvodů většinou považovali za členy lepší kategorie.⁸⁸ Určitý despekt se však mohly objevit i v rámci samotných historických rodů zúčastněných ve Společnosti. Důvody jsou i zde jasné.⁸⁹

---

⁸⁷ Např. Mikoláš Aleš v roce 1878 poslal na žofínskou výstavu známé dílo Setkání Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem. Konzervativní porota Krasoumné jednoty jej ale nepřijala. Rozhodnutí zdůvodnila autorovým rebelantsvím a jeho účastí v tzv. Woltmannově aféře, L. HLAVÁČEK, *Mikoláš Aleš*, Praha 1974, s. 48-49. Woltmannova aféra je popsána Tamtéž, s. 41-43.

⁸⁸ Několik jasných faktů pro dané tvrzení podává Z. BEZECNÝ: „... *přesvědčení šlechty samotné, že tvoří tradiční elitu společnosti, vymezenou na základě původu a bohatství*“. Zásadní je i následující: „*Vědomí výlučnosti je jedním z podstatných fenoménů, který je nutné zvažovat při studiu života šlechty v 19. a na počátku 20. století. Bez něj lze jen těžko pochopit nejen konzervativní postoje této společenské vrstvy, ale i její lpění na svébytném životním stylu*.“ *Příliš uzavřená společnost*, s. 8-9.

⁸⁹ „*Dalším respektovaným atributem je stáří rodu, tj. doba, po níž je rod v šlechtickém stavu, doba, po níž rod hrál významnou politickou, společenskou či ekonomickou roli*.“ „*Úspěšnost rodu byla pak většinou vyjádřena uděleným stupněm šlechtického stavu, titulem*.“ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 5.

4. Výroční zprávy Společnosti vlasteneckých přátel umění⁹⁰

Výroční zprávy Společnosti vydával tento umělecký spolek každoročně,⁹¹ a to od svého vzniku až po dnešní dobu, kdy jejich vydávání obstarává z něj vzešlá Národní galerie.⁹² Vydávání každoročních výročních zpráv zajišťoval výbor Společnosti vlasteneckých přátel umění. Tyto zprávy se zveřejňovaly a předkládaly ke schválení na schůzích Společnosti. Zprávy byly zpočátku striktně v německém znění, a to až do poloviny osmdesátých let 19. století, kdy se Společnost vlasteneckých přátel umění stala bilingvní. Zpráva za rok 1884 je tak již psaná i v českém jazyce, což bylo pro českou společnost jistě potěšující. Spolek se v osmdesátých letech více přiblížil Čechům (ale i mnohým českým Němcům) také tím, že ve stejném roce umístila své výstavy do Rudolfinu, kde našly vhodné místo.⁹³ Tento nový „stánek české kultury“ se ukázal být pro české publikum velmi vhodným, o čemž svědčí vysoká návštěvnost zdejších výstav na rozdíl od těch, konaných v předcházejících sídlech a množství prodaných děl.⁹⁴

Jen pro dotvoření úplné představy o chodu Společnosti vlasteneckých přátel umění uvedme kompetence jejího výboru, v němž většinu jeho členů tvořili právě zástupci šlechty. Ve většinou osmičlenném výboru měli příslušníci historické šlechty obvykle čtyři nebo pět svých zástupců. Výbor mohl rozhodovat

---

⁹⁰ Oficiální název těchto zpráv ovšem zní „Zpráva výboru Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách za správní rok ... případně za správní období od ... do...“. V textu se však držím používání zavedenějšího termínu *výroční zpráva*.

⁹¹ S výjimkou let 1902-1906.

⁹² Dnes vychází tyto výroční zprávy, vydávané Národní galerií, v tištěné i elektronické, z internetu volně stahovatelné podobě.

⁹³ Budova Rudolfinu samozřejmě slouží umění dodnes, konají se v ní nejrůznější výstavy, koncerty a jiné kulturní akce. I účel, ke kterému Rudolfinum v minulosti sloužilo, byl různý. Od roku 1896 zde souběžně s Obrazárnou začala působit Česká filharmonie, po již zmíněném umístění parlamentu nově vzniklé republiky tu měla sídlo Akademie múzických umění, různé galerijní společnosti, a opět také filharmonie. V současnosti zde sídlí Galerie Rudolfinum.

⁹⁴ K úspěšnosti prodejní výstavy: „Ačkoliv umělecká výstava r. 1884, kterou zdobilo 368 uměleckých děl, jenom velmi skrovný čistý výtěžek, totiž 107 zl. 35 kr. r. m. [rakouské měny] vynesla, měla předce, co se prodeje týče, výsledek skvělý, neboť bylo prodáno úhrnem neméně než bez mála čtvrtý díl všech vůbec prodejných předmětů, výsledek to, jímž honositi se může jen málokterá jiná výstava.“ K umístění výstav a Obrazárny: „Kajíme se naději, že jednak tento umělec nanejvýš uspokojující výsledek, hlavně však krásné, v každém ohledu příhodné místnosti, které vykazány jsou výstavám krasoumné jednoty v Rudolfině, bohda přispějí k tomu, by výstavy tyto hojněji byly obesílány.“ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách za rok 1884, s. 12.

jak naložit s fondem pro veřejná umělecká díla, s konečnou platností určit předmět spolkového daru, ustanovit den slosování a jiných spolkových darů, dát podnět k výstavám a jejich pořádání, zakupovat díla pro slosování,⁹⁵ provádět změny ve spolkové správě, ustanovit výši ročního členského příspěvku, schvalovat jakákoli opatření, která mají vliv na život spolku, rozpustit spolek (tj. Krasoumnou jednotu).

Schůze Společnosti pak měly při svých zasedání následující oblasti jednání. Rozhodování o podobě příští výroční zprávy výboru tak, aby jasně vylíčila činnost výboru a prospívání snah společnosti, a aby také důvěryhodně vystihla stav jmění, schvalování ročního účtu a rozpočtu, jmenování k návrhu výboru členy činné a čestné, rozhodování o případné změně stanov, rozpuštění společnosti a ustanovení, kterému krasoumnému nebo dobročinnému účelu má připadnout spolkové jmění. Důležitou pravomocí tu byla i volba protektora, předsedy a členů výboru, dvou přehlížitelů účtů a jejich náhradníků na jeden rok.

4.1 Přispívající členové

V kapitole věnované vzniku Společnosti vlasteneckých přátel umění již bylo uvedeno, že dle jejích prvních stanov byl přispívajícím členem ten, kdo se zavázal každoročním příspěvkem alespoň 100 zlatých. Později se však tato částka snížila na pevnou částku 42 zlatých, která ve druhé polovině 19. a počátkem 20. století představovala nejběžnější výši příspěvků. V první výroční zprávě ve sledovaném období, tj. za období od dubna 1850 do dubna 1851, se však objevuje jako nejnížší částka obnos ještě nižší, a to 40 zlatých. Ze 76 přispívajících členů je uveden u 27.⁹⁶ V dalším dostupném přehledu přispěvatelů, tj. k 27. květnu 1872, je nejběžnější částkou již obvyklých 42 zlatých. Co se týká počtu přispívajících členů, jejich počet rok od roku kolísal, přesto lze stanovit

---

⁹⁵ „Výbor sám zakoupil tři obrazy, a sice: „Nalezení Mojžiše“ od Françoise Milleta, a „Doušek na rozloučenou“ od Jana Victorse. Oba obrazy pocházejí ze sbírky barona J. Puthona, z níž i Med D.[MUDr.] Hoser získal mnoho svých obrazů. Třetí obraz jest krajina našeho nadaného, žel bohu předčasně zesnulého krajana [Adolfa] Kosárka.“ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SPPU v Čechách za rok 1884, s. 9.

⁹⁶ Ačkoli se jedná jen o třetinu členů, částka 40 zlatých je opět nejčastěji zastoupenou.

určitý průměr. Tím je zhruba počet 70 přispěvatelů. Odchytky byly občas značné, například v letech 1871 až 1873 jich bylo 88, v roce 1900 jen 55. Nejvíce přispěvatelů působilo v 70. a 80. letech 19. století, počátkem let 90. tento stav ještě přetvárá, zpráva za rok 1892 však již udává jejich počet menší než 70 (bylo jich 69). Tento trend poté pokračoval. Závěrečné desetiletí předminulého století tak bylo ve znamení úbytku přispívajících aristokratů. Nejnepříznivější situace ohledně počtu přispívajících členů a potažmo úspěšného fungování instituce a obavy z budoucí perspektivy této podpory umění nastala na přelomu 19. a 20. století. Již zmíněná výroční zpráva vydaná v červenci 1901 (a zahrnující údaje o dvou správních obdobích – 1899 a 1900) udává ke konci roku 1900 pouhých 55 přispěvatelů, což je za sledované období vůbec nejnižší počet.⁹⁷ Přelom století tak byl jakoby symbolicky doprovázen i tímto přelomem, či spíše neblahým zlomem v zájmu šlechticů o finanční podporu nejpřednější umělecké instituce v českých zemích. Jiný zlom, tentokrát velmi optimistický, však nastal již v následujícím roce 1901, kdy počet přispěvatelů vzrostl o téměř dvacet, a to na 73. Poté opět mírně klesal, přesto v prvním desetiletí (resp. dvanáctiletí) nového století nenastalo obdobné výrazné snížení počtu přispěvatelů, ustálil se mezi 60 a 70 členy. Přesto zde dvě výjimky nalezneme: pro rok 1909 s počtem 58 přispívajících členů a rok 1911, kdy jich zpráva vykazuje 72. Nicméně „slavná“ doba 70. a 80. let se již neopakovala.

Nejvýznamnější přispívající člen ve smyslu nejprestižnější či nejváženější, a proto v seznamech uváděný vždy na čestném prvním místě, byl císař František Josef I., sám šlechtic z rodu habsburského, v monarchii toho nejpřednějšího. Ve zprávách se jako přispěvatel objevuje od začátku 70. let a zůstal jím až do konce sledovaného období, resp. své smrti roku 1916. Císařovy příspěvky odpovídaly jeho pozici mezi přispěvateli – svojí výší se řadily také na první místo. Můžeme tedy konstatovat, že císař František Josef I. byl vůbec nejštědřejším šlechtickým mecenášem Společnosti vlasteneckých přátel umění ve 2. polovině 19. století. V souvislosti se členstvím Františka Josefa I. v této instituci se nabízí otázka, zda-li skutečně byl takovým nadšeným příznivcem uměleckého života a tvorby.

---

⁹⁷ Výbor tento stav vysvětluje „pouze“ úmrtím několika členů. Píše se zde: „*Schwere Verluste sind es, welche die Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde in den beiden Jahren zu beklagen hatte, indem derselben eine bedeutende Zahl beitragender Mitglieder durch den Tod entrissen wurde.*“ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1899 a 1900, s. 1.

Odpověď je, myslím, jednoduchá a jasná: je všeobecně známo, že rakouský císař neměl k umění jakéhokoli druhu žádný vztah (na rozdíl od některých jeho předků a předchůdců na trůně), jeho členství tedy můžeme považovat za čistě formální záležitost. Přesto byla, jak se zdá, finanční a titulární účast císaře ve Společnosti přijímána samozřejmě kladně a velmi příznivě.⁹⁸

Šlechticů z vládnoucího habsburského rodu se ve Společnosti angažovalo více. Těmi nejznámějšími jsou Ferdinand V. (I.), bývalý císař, korunní princ Rudolf a následník trůnu František Ferdinand d'Este. Každý z nich měl k umění a také k Čechám mnohem bližší vztah než císař František Josef I. Ferdinand byl v 50., 60. a v první polovině 70. let přispěvatelem s nejvyšším příspěvkem, na počátku 70. let předčil i svého císařského a královského nástupce. Po celou tuto dobu žil Ferdinand přímo v Praze na Pražském hradě a čile se zajímal o umění. Korunní princ Rudolf měl ve Společnosti vlasteneckých přátel umění pouze symbolickou či čestnou funkci - byl jejím protektorem. Avšak na jeho počest a jako důkaz jeho popularity u Čechů, které měl na rozdíl od svého otce Františka Josefa v oblibě, bylo jedno ze sídel Obrazárny – prestižní budova Rudolfina pojmenováno právě po něm.⁹⁹ Synovec Františka Josefa a bratranec Rudolfa František Ferdinand působil na přelomu prvního a druhého desetiletí 20. století ve Společnosti nejprve jako přispívající člen,¹⁰⁰ poté i jako její protektor.¹⁰¹ Také

---

⁹⁸ Svědčí o tom znění holdovacího a pozdravného telegramu císaři Fr. Josefu I., které zkoncipoval a na valném shromáždění výboru SVPU konaném 1. dubna 1896 ke 100. výročí založení SVPU přednesl prezident SVPU, hrabě Karel Buquoy: „*K slavnosti svého stoletého trvání shromážděná Společnost vlasteneckých přátel umění v Čechách, jsouc hrda a přešťastna, že smí Vaše Veličenstvo mezi své členy čítati, prosí: Vaše Veličenstvo račiž z tohoto podnětu výraz její nejhlubší oddanosti a jejího nejponiženějšího díku za mnohonásobné jí prokazané milosti nejblahoskonněji přijati a jakožto velkodušný ochránce a podporovatel umění snahám Společnosti i nadále Nejvyšší přízeň zachovati.*“ To, že je císař v textu označen jako velkodušný ochránce a podporovatel umění, bylo ze strany Společnosti nepochybně také jen povinnou formulací. Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.22, s. 6.

⁹⁹ Z velmi rozsáhlého množství literatury o jeho životě vybírám B. HAMANNOVÁ, *Rudolf, korunní princ a rebel*, Praha 1993.

¹⁰⁰ Jeho příspěvek 84 korun však nepatřil zdaleka k těm největším, představoval nejnižší možnou a také nejčastější částku.

¹⁰¹ ... „*Již loňského roku bylo váženému našemu předsedovi ctí sdělit, že Jeho císařská a královská Výsost, náš následník trůnu, nejjasnější pan arcivévoda František Ferdinand z Este převzal protektorát společnosti vlasteneckých přátel umění. Připomínám Vám znovu s radostí vysoké vyznamenání, projevené tím naší Společnosti. Ochrana tak vysokého a vlivného příznivce nebude zajisté bez účinku i na budoucí vývoj vlasteneckých kulturních úkolů Společnosti. U vědomí nejvyšší přízně budeme zajisté i my všichni se snažiti, abychom plně dostáli uloženým povinnostem a odvděčili se za tuto blahovolnou ochranu.*“ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1912, s. 3.

on žil převážně v Čechách - na zámku Konopiště u Benešova. Jeho vztah k Čechům však byl rozporuplný.¹⁰²

4.2 Čestní členové

Kdo byli ve Společnosti vlasteneckých přátel umění čestní členové a co pro ni znamenali už bylo napsáno, i když nepřímo, v úvodu kapitoly Vznik Společnosti vlasteneckých přátel umění a její další vývoj. Tito členové totiž byli v podstatě totéž co členové jmenovaní. V textu ke stému výročí vzniku Společnosti vlasteneckých přátel umění se o nich píše: „... členové jmenovaní, kteří byli dílem výkonnými umělci, dílem znalci umění, a jichž spolupůsobení pro Společnost' a její účele bylo za žádoucí pokládáno.“¹⁰³ Mnohá jména, která budou následovat tuto jejich charakteristiku jen potvrzují. Pro Společnost vlasteneckých přátel umění znamenalo členství čestných členů samozřejmě i prestižní záležitost.

Čestní členové měli ponechánu svou funkci i po smrti. Proto se v seznamu těchto členů například ve zprávě za správní rok 1890 stále objevují jména Christian Ruben (zemřel 1875), Jaroslav Čermák (zemřel 1878), Josef Hellich (zemřel 1880) a několik dalších zemřelých osob.¹⁰⁴

V přehledech čestných členů převažují pochopitelně lidé profesně spříznění s uměním. Téměř v naprosté většině jimi byli malíři trojího zaměření. Tito členové jsou ve zprávách označováni buď jako „malíř dějin“ (nebo i „historický malíř“, něm. Historienmaler), „malíř architektur“ (Architecturmaler) nebo „malíř krajin“ (Landschaftsmaler), (velmi zřídka se objevil „Genremaler“, žánrový malíř). Najdeme mezi nimi mnoho známých

---

¹⁰² K osobnosti Františka Ferdinanda a jeho vztahu k českým zemím doporučuji biografie J. GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este*, Praha 1993 nebo J. PERNES, *Život plný nepřátel aneb dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*, Praha 1994.

¹⁰³ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258. Zpráva o valném shromáždění, konaném dne 1. dubna 1896, s. 7.

¹⁰⁴ Před jejich jmény je však pro odlišení s žijícími členy značka kříže.

jmen. Zřejmě nejznámějšími malíři jsou Jaroslav Čermák,¹⁰⁵ Josef Hellich¹⁰⁶ a Gabriel Max.¹⁰⁷ Malíři působící jako čestní členové pocházeli nejenom z českého prostředí nebo zde působili. Nejčastěji totiž byli čestnými členy zahraniční malíři historických námětů. Velké zastoupení právě tohoto typu malířů lze vysvětlit velikou oblibou a významem historických námětů v malbě a kresbě. Za vrchol umění se zejména ve 2. polovině 19. století považovala právě historická malba.¹⁰⁸ Jmenujme například Josefa Trenkwalda,¹⁰⁹ Jana Matejka, ředitele akademie v Krakově nebo Karla Müllera, profesora akademie v Düsseldorfu. Jiní malíři působili v Paříži, Mnichově, Antverpách, Bruselu, či byli s těmito městy jinak spjatí. Jsou to mezi jinými Karel Ooms a Josef Van Luppen, historičtí malíři z Antverp a Francois Lamoinière, malíř krajín také odtamtud, Emil Vauters, Josef Stallaert nebo Jean Portaels, malíři dějin z Bruselu, Louis Francais, malíř krajín z Paříže, Jean Louis Ernest Meissonier, malíř dějin z Paříže a mnozí další. Je tedy patrné, že Společnost měla prostřednictvím čestných členů kontakty i s oblastí střední a západní Evropy. Kromě převládajících malířů byli čestnými členy i umělci jiných

---

¹⁰⁵ Jaroslav Čermák (1830-1878) patřil ke generaci českých malířů-realistů, která se v polovině 19. st. snažila navázat kontakty s pokrokovým uměním v západních zemích. Vedle řady historických kompozic z národních dějin (např. Husité před Naumburgem, Čechy po Bílé hoře) a z bojů Černohorců za svobodu (Raněný Černohorec, Únos Černohorky, Černohorská madona, aj.), jimiž ve své době získal mezinárodní úspěch, vytvořil i realistické malby moře a hor, nebo interiéry selských jizeb z Bretaně a Dalmácie. Jeho raná tvorba byla ještě ovlivněna romantismem a pocitem slovanské sounáležitosti. O Čermákově tvorbě pojednává např. *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890*, III/1, Praha 2001, s. 338-340.

¹⁰⁶ Josef Václav Hellich (1807-1880) byl český malíř zejména historických výjevů a dále oltářních obrazů a portrétů (z nich jsou nejznámější portrét B. Němcové a Fr. Palackého). V roce 1849 inicioval založení Jednoty výtvarných umělců. Hellichovo dílo v kontextu uměleckého života a tvorby poloviny 19. století včetně portrétu B. Němcové Tamtéž, s. 307-310.

¹⁰⁷ Gabriel Cornelius Max (narozen 1840 v Praze, zemřel 1915 v Mnichově) se po studiích v Praze, Vídni a Mnichově usadil v posledně jmenovaném městě, kde si vybudoval skvělou pověst malíře zejména historických, náboženských a mytologických námětů. Přestože o návratu do Prahy neuvažoval, prodejních výstav Krasoumné jednoty se zúčastňoval, např. v roce 1896 s obrazem "Má dáti, dal", na kterém cvičená opice zapisuje cosi do účetních knih. Obraz způsobil senzaci a přestože patřil mezi nejdražší exponáty (2.500 zlatých), byl prodán. Profesionální život Gabriela Maxe s ukázkami dvou jeho děl uveden Tamtéž, III/2, s. 61-62.

¹⁰⁸ „Pozorujeme to také vždy na výstavách, kde vyzdvihují se historická díla nad všechny ostatní obory a setkáváme se s touto tendencí i při podnikcích veřejného fondu, který byl přímo zřízen k nákupu a objednávání historických a náboženských děl. Historické a monumentální umění bylo považováno za nejvyšší umění a bylo ideálem doby při zakládání Krasoumné Jednoty.“ V. NOVOTNÝ, *Sto let*, s. 24.

¹⁰⁹ Josef Matyáš Trenkwald (1824-1897), tento pražský rodák studoval u Christiana Rubena malbu historických námětů, od roku 1865 zastával místo ředitele pražské výtvarné akademie. Později působil také jako profesor malby ve Vídni.

oborů. Známým je sochař Emanuel Max, strýc malíře Gabriela Maxe. Nalezneme zde i Josefa Hlávku, významného architekta a největšího českého mecenáše konce 19. a počátku 20. století, v seznamu čestných členů uváděného jako c. k. stavební rada ve Vídni, a později v Praze. Tímto členem byl od druhé poloviny osmdesátých let. Mimo umělců se v soupisech čestných členů objevují i osoby, které nejsou umělci, tedy se uměním neživí buď vůbec nebo ne přímo. Jsou to šlechtici, právníci a lidé jiných, řekněme tehdejších středostavovských zaměstnání. Až roku 1886 se tak v seznamu čestných členů, kromě České spořitelny, objevují poprvé nejenom malíři a sochaři. Nalezneme zde rytíře Vojtěcha Lannu, hraběte Ervína Nostitze a Augusta Řehoře, označeného jako přednosta gremia lékárníků v Praze.¹¹⁰ O dva roky později k nim přibyl JUDr. Josef Neumann, advokát v Praze. Zpráva za rok 1895 vykazuje další nová jména této kategorie, jako jsou Dr. Wilhelm Bode, cís. dvorní a tajný rada v Berlíně nebo hrabě František Thun-Hohenstein, místodržící v Praze.¹¹¹ Dalším známým architektem mezi čestnými členy byl v 90. letech Josef Schulz, mimo to i profesor a vládní rada.¹¹²

Rozdíly v počtu čestných členů v jednotlivých letech je v porovnání s rozdílem u členů přispívajících výrazný. V šedesátých letech byl jejich počet poměrně nízký, roku 1862 měla Společnost pět těchto členů, v roce 1865 však jen pouhé tři čestné členy.¹¹³ Zřetelný rozdíl v jejich počtu v jednotlivých obdobích vynikne v následující skutečnosti: zpráva k únoru 1876 uvádí opět pouhé tři čestné členy, zpráva následující (stav k lednu 1877) však už udává počet 18 a roku 1912 dokonce 36. Tento trend však nebyl dokonale stoupající, výkyvy byly často veliké (viz zmíněné roky 1876 a 1877). V šedesátých letech byl počet čestných členů poměrně nízký: například roku 1861 jich měla Společnost pět a v roce 1865 pouhé tři. V osmdesátých letech bylo čestných členů nejčastěji 19, v devadesátých se pohyboval kolem 20 a v prvních sedmi letech 20. století působilo ve Společnosti 13 těchto členů. Mohlo by se zdát, že

---

¹¹⁰ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1886, s. 2.

¹¹¹ Tamtéž, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1895, s. 25.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Byli to rytíř Josef Fühlich, Wilhelm Gail a Christian Ruben. Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Praze za období od 25. dubna 1864 do 19. dubna 1865, s. 2.

čestní členové vytvářeli ve Společnosti vlasteneckých přátel umění jen jakousi ozdobu. Částečně tomu tak i bylo – dodávali ji kromě určitých praktických činnosti Společnosti svými jmény právě prestiž. Výbor společnosti se však snažil jednat se všemi třemi druhy členů jako s rovnými.¹¹⁴

Stejně jako u přispívajících členů, také členem čestným se mohla stát osoba právnická, ve skutečnosti však tuto možnost nevyužila téměř žádná. V přehledech čestných členů však figuruje od poloviny sedmdesátých let 19. století až do první světové války instituce jen jedna jediná, fyzické osoby naprosto převládali. Tou výjimkou byla Česká spořitelna, jejíž „spolupráce“ se Společností vlasteneckých přátel umění vyvrcholila v osmdesátých letech již zmíněným poskytnutím budovy Rudolfiny k jejím účelům. Poprvé se mezi čestnými členy objevuje ve zprávě k lednu 1877 a zůstala jím po celé sledované období, tedy až do první světové války.

Vedení Společnosti mělo samozřejmě zájem na tom, aby se jejím členem mohl stát kdokoli a aby členů bylo pokud možno co nejvíce. V tomto smyslu nabádali stávající členy ve zprávě za rok 1884 prezident Společnosti hrabě Albrecht Kaunitz a tehdejší prozatímní jednatel hrabě Zdeněk Thun.¹¹⁵

---

¹¹⁴ Výroční zpráva za rok 1884 uvádí: „Společnost závisí tudy více než kdy jindy na nerozlučné příchyllosti a spojivosti všech členů svých a na všemožné jejich podpoře.“ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1884, s. 14.

¹¹⁵ „Dovolujeme si učiniti ke všem svým pánům členům naléhavou žádost, aby podporovali výbor obzvláště v tom směru, by sami seč jejich síly hleděli získati pro naši věc nové členy, neboť jen tak bude výboru lze postupovati na dráze vytčené.“ Tamtéž.

4.3 Zastoupení přispívajících členů podle příslušnosti k jednotlivým šlechtickým rodům na základě porovnání vybraných výročních zpráv

Šlechtických rodů, jejichž příslušníci byli ve zkoumaném období přispívajícími členy Společnosti, bylo velmi mnoho.¹¹⁶ Jsou to rody původem domácí i cizí, bohatší i chudší, starobylé i nově nobilitované, rody více či méně respektované. Otázka ale zní, členové kterých historických šlechtických rodů přispívali nejvíce? K vyvození trendu šlechtické podpory Společnosti vlasteneckých přátel umění i Krasoumné jednoty na základě příspěvků šlechticů a pomocí rozboru výročních zpráv jsem se rozhodl použít sondu. Z celého sledovaného období jsem vybral deset výročních zpráv, a to tak, že časový odstup mezi jednotlivými zprávami je vždy přibližně pět let.¹¹⁷ Jedná se o výroční zprávy za léta 1851, 1872, 1875, 1881, 1885, 1890, 1895, 1900, 1907 a 1912. Při takovém postupu samozřejmě zjistíme neúplná, nedetailní a tím pádem zjednodušující fakta, přesto jsem ale k takovému způsobu přistoupil. Myslím, že k obecnému zjištění zmíněného trendu je tato metoda postačující.

Vybrané zprávy se pokusím prozkoumat z několika hledisek. Za prvé to bude zjištění toho, kteří jednotliví příslušníci několika zkoumaných historických šlechtických rodů se v těchto zprávách objevují. Bude to tedy výčet všech příslušníků toho kterého rodu, kteří v daném období alespoň jednou do Společnosti přispěli. Druhou oblastí, která vlastně bude rozvíjet předchozí zjištění, bude pohled na to, kolikrát se tito jednotliví šlechtici ve zprávách objevují, tedy jak četné je zastoupení jednotlivých rodů v seznamech přispívajících členů. Důležitým ukazatelem je také podíl příspěvků těchto rodů na celkové výši příspěvků oněch deseti výročních zpráv, a podíl šlechticů z jednotlivých rodů na celkovém počtu všech přispěvatelů, oba údaje jsou vyjádřené v procentech.

---

¹¹⁶ Počet rodů, které se objevují v seznamech přispívajících členů a členů výboru, se za celé období pohybuje mezi 20 až 30. Tento počet se vztahuje jen na rody náležející k historické šlechtě.

¹¹⁷ Není tomu tak v prvním dvacetiletí sledované doby, protože potřebné výroční zprávy jsem neměl k dispozici. Rozdíl tu činí 20 let.

Při zjišťování odpovědi na první otázku snad nelze začít jiným rodem než Thun-Hohenstein. To proto, neboť již při pouhém pohledu na seznamy přispěvatelů je jasně patrné, že Thunové mezi nimi téměř v každém roce měli nejvíce svých příslušníků. V deseti výše vypsáných zprávách se objevuje celkem patnáct jmen jednotlivých členů rodu Thun-Hohenstein. Nejvíce jich pocházelo z děčínské větve rodu. Jsou to hrabata František Thun starší, František Thun mladší, Bedřich Thun, Leo Thun (syn Františka Thuna mladšího), Leo Leopold Thun, Zdeněk Thun, hrabě František Thun (místodržící v Čechách), JUDr. Jaroslav Thun, Marie Thunová a JUDr. František Thun. Z klášterecké linie (Kláštrec nad Ohří) přispívala hrabata Osvald Thun, jeho syn Osvald a JUDr. Pavel Thun. Z třetí rodové linie, choltického majorátu, přispívala hrabata Jan Thun, Teodor Thun.¹¹⁸

Absolutně nejvíce zastoupeným šlechtickým rodem v seznamech přispívajících členů je tedy rod Thunů. V pozici přispěvatelů Společnosti se jeho rodinní příslušníci objevili celkem 49 krát. Co se týče četnosti výskytu rodu Thun ve zprávách z hlediska průběhu doby, jsou příslušníci tohoto rodu zastoupeni téměř rovnoměrně: v první zprávě (rok 1851) je jich šest, po dvaceti letech jich opět zůstává šest, v roce 1882 však zpráva vykazuje pouhé dva Thuny. Poté se v 80. a 90. letech jejich počet pohybuje na čtyřech či pěti. Nejčastěji se zde objevuje jména hraběte Františka Thuna staršího a hraběte Lea Thuna, ve druhé polovině zvoleného období jsou to jména hraběte Zdeňka Thuna, hraběte Františka Thuna mladšího a hraběte Osvalda Thuna. Méně zastoupenými jsou hrabě Jan Thun, hrabě Bedřich Thun nebo hrabě Teodor Thun. Podíl přispěvatelů z tohoto rodu na celkovém počtu přispívajících členů byl vždy velmi vysoký, často právě ten nejvyšší. Například roku 1872 jich bylo 6 z 88 přispěvatelů, tj. téměř 7%, v roce 1900, kdy počet 55 přispívajících členů představoval jejich nejnižší počet za celé sledované období, z nich tvořili Thunové se šesti zástupci 9%. To, jak velké zastoupení tyto údaje představují, vynikne až tehdy, když si uvědomíme, že při průměrném počtu 20 až 30 rodů, které se každoročně vyskytovaly v seznamu přispívajících členů, se z nich Thunovští přispěvatelé

---

¹¹⁸ Většinu uvedených šlechticů se více věnuje kapitola Thun-Hohensteinové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednotě.

podíleli téměř jednou desetinou. Celková suma příspěvků všech přispívajících členů v rámci uvedených deseti výročních zpráv je 33 830 zlatých (zprávy 1850 až 1895) a 22 552 korun (zprávy za roky 1900, 1907 a 1912). Podíl příspěvků placených thunovskými šlechtici na těchto úhrnech činil 2 214 zlatých (tj. 6,5%), resp. 1692 korun (7,5%).¹¹⁹

Jako druhý rod v pořadí můžeme zařadit rod Lobkowiczů.¹²⁰ Přispívajícími členy bylo devět jejích příslušníků: knížata Ferdinand, Jan, Jiří, Josef, Mořic, Ferdinand Zdeněk, JUDr. Bedřich a kněžny Zdeňka Lobkowiczová a Anna Lobkowiczová-Lichtensteinová. Toto rodové jméno se v oněch desíti zprávách vyskytlo 46 krát, rozdíl s rodem Thun tedy není nijak výrazný. Nejčastějšími přispěvateli se zdají být knížata Ferdinand Lobkowicz a Mořic Lobkowicz. V každé z výše uvedených výročních zpráv se vyskytuje v průměru pět členů rodu (počítáme-li v to i kněžnu Annu Lobkowicz-Liechtenstein), což je velmi vysoký počet, společně s Thuny vůbec nejvyšší ze všech rodů. Ve správním období 1850/1851 působili ve Společnosti pouze dva přispívající členové z rodu Lobkowicz, zato o dvacet let později jejich počet narostl na šest. V následujících zprávách počet Lobkowiczových přispěvatelů kolísá, stejně jako u Thunů, pohybuje se na čtyřech a pěti členech. Procentuální zastoupení Lobkowiczů na přispěvcích je 5%, resp. 5,5%. Počtem svých přispěvatelů v roce 1872, tedy v době, kdy přispívajících členů bylo velmi mnoho, z počtu 88 tvořili 7%, obdobně tomu bylo i po zbytek sledovaného období.

Třetím nejvýznamnějším rodem v zastoupení jsou Nostitzové s osmi svými členy jako přispěvateli do Společnosti. Jsou to hrabata Albert,¹²¹ Ervín, Hugo, Jan, Josef, Leopold a hraběnky Karolína a Filipína. Zastoupení jsou ve sledovaných zprávách 29 krát. Z uvedených desíti výročních zpráv nalezneme nejvíce jejich přispěvatelů ve výkazu za správní období 1850/1851 – 7 šlechticů z rodu Nostitz. Po dvaceti letech se situace podstatně mění, vysoký počet klesá na tři a v roce 1875 je to už pouhý jeden přispěvatel. Po zbývajícím období, tedy v druhé polovině 70. let, v letech 80. a 90. a v prvních dvanácti letech 20. století se stav počtu šlechtických přispěvatelů z rodu Nostitz pohybuje mezi 2 a 3

---

¹¹⁹ Procentní údaje zaokrouhluji na pět desetin.

¹²⁰ Některé zprávy uvádějí také psanou formu Lobkowic.

¹²¹ Albert Nostitz (1807-1871) byl nejvyšším zemským maršálkem a poslancem zemského sněmu. Podporoval činnost Národního muzea a několika českých historiků, P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 216-217.

zástupci, s ojedinělými mírnými výkyvy pod a nad tento počet. Hlavními přispěvateli rodu byli hrabě Ervín Nostitz, hrabě Josef Nostitz, hrabě Leopold Nostitz a v menší míře hraběnka Filipína Nostitzová. Členové rodu se tedy vyskytují ve zkoumaném období rovnoměrně, s výjimkou roku 1851, kdy jich přispělo do Společnosti celkem sedm (to je zároveň i nejvyšší počet přispěvatelů z jednoho šlechtického rodu v rámci jedné výroční zprávy v rozsahu oněch desíti zpráv). Procentuální zastoupení Nostitzů na příspěvcích je 4%, resp. 3%. Také jejich zastoupení týkající se přispívajících členů se průměrně pohybovalo mezi 3 až 4 procenty z celkového počtu těchto členů.

Zbylé tři rody z těch, které byly v úvodu práce představeny jako ty, na které se bude téma zejména soustředit, jsou na tom v daných ukazatelích o něco hůře. Nejvíce jsou z nich zastoupeni Schwarzenbergové, pak Buquoyové následovaní rodem Kaunitz. Téměř všichni jednotliví přispěvatelé z těchto tří šlechtických rodů jsou i s výpisem jejich příspěvků představeni v příslušných kapitolách.¹²² Proto považují za zbytečné se zde o nich více zmiňovat. Procentuální zastoupení těchto rodů na výši vybraných příspěvků činí u Buquoyů 3%, resp. 6%, u Kaunitzů 4%¹²³ a u Schwarzenbergů 3,5% pro úhrn příspěvků v obou měnách.

Středně zastoupenými jsou v seznamech přispěvatelů rody Schönborn (15), Schwarzenberg (14), Czernin (12), Waldstein (12), Salm¹²⁴ (11), Clam-Gallas (11), Fürstenberg (9), Aehrental (8), Clam-Martinitz (7), Trautmannsdorf (7), Buquoy (7) a Chotek (6).

Méně často se jako přispívající členové objevují příslušníci rodů Sylva-Taroucca, Harrach, Kaunitz, Kinský, Liechtenstein, Rohan, Windischgrätz, Desfours a Kolowrat. Až dosud se jedná o členy historické šlechty. U nově nobilitovaných šlechticů jde tato klesající tendence ještě dále. Členové těchto šlechtických rodin se rovněž vyskytují v nízkém počtu a pokud se vůbec tito noví šlechtici v jednotlivých přehledech vyskytují, tak v naprosté většině pouze po jednom zástupci.

---

¹²² Jedná se o kapitoly 6, 6.1, 7, 7.1, 8. Obdobně jsou někteří z těchto přispěvatelů představeni v tabulkové formě - viz příloha.

¹²³ Kaunitzové se v řadách přispívajících členů objevují naposled k roku 1896.

¹²⁴ Rod Salm má několik linií: v českých zemích působily rody hrabat Salm-Neuburgů a knížat Salm-Reifferscheidtů. Více vysvětluje J. ŽUPANIČ - M. FIALA - F. STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 228. Členové rodu Salm jsou v seznamech přispěvatelů uváděni jen pod hlavním rodovým jménem Salm a titulem (podle něhož lze alespoň určit, kdo patřil k linii hraběcí, resp. knížecí).

Příspěvateli s vůbec nejvyšší darovanou částkou (pomineme-li členy habsburského rodu a právnické osoby) jsou hrabě František Thun starší a hrabě Bedřich Thun (210 zlatých), dále ve velmi vysokých přispívaných částkách vynikají (bez ohledu na pořadí) hrabě Jiří Buquoy, hrabě Karel Buquoy, hrabě Osvald Thun, hrabě Ervín Nostitz, kníže Ferdinand Kinský, kníže Hugo Salm a hrabě Albrecht Kaunitz.

Za zajímavou postavu mezi příspěvateli můžeme považovat knížete Kamila Rohana. Jako vůbec jediný zástupce svého rodu přispíval tento šlechtic do Společnosti částkou již v první sledované zprávě udávající stav ke konci roku 1850, a to poměrně vysokou částkou 80 zlatých. Poté se však po nějakou dobu „odmlčel“ a znovu se jeho jméno v seznamu objevuje počátkem sedmdesátých let. V tomto a dalším desetiletí představovaly jeho příspěvky 84 zlatých do Společnostního fondu jedny z nejvyšších. Naposled přispěl stejnou částkou roku 1892, kdy v září ve vysokém věku 90 let zemřel.¹²⁵

Obdobně zajímavý, i když vcelku pochopitelný a samozřejmý, je ten fakt, že některé rody, resp. jejich příslušníci se přestaly v průběhu sledovaného období objevovat v seznamech přispívajících členů. Například rod Trautsmendorf se v přehledech příspěvatelů objevuje naposledy ve zprávě za rok 1889, po tomto datu již Trautsmendorfové nepřispívali. Podobně je tomu i u dalších rodů. Z rodu Salm po celou druhou polovinu 19. století každoročně pocházeli téměř vždy dva nebo tři příspěvatelé, přelomem století však Salmové coby členové Společnosti mizí. Clam-Martinitzové se z řad členů vytrhali o pár let dříve, počátkem devadesátých let. U nich však tato skutečnost není tak výrazná nebo snad i tak překvapující jako tomu bylo u Salmů, protože ti na rozdíl od Clam-Martinitzů v době své účasti tvořili v přehledech přispívajících členů svými většinou třemi rodinnými členy vždy poměrně početnou skupinu v porovnání s ostatními šlechtickými příspěvateli z jiných rodů.

---

¹²⁵ Kníže Kamil Josef Idesbald Filip Rohan (1801-1892) nepůsobil jen ve Společnosti vlasteneckých přátel umění. Byl protektorem Žofínské akademie, pražského pěvecko-hudebního spolku, která uváděla např. díla českých skladatelů Aloise Jelena a Františka Škroupa, zároveň i ředitelů tohoto spolku. Funkci protektora a navíc i ředitele vykonával i v České společnosti pro zvelebení zahradnictví. J. KUTHAN, *Aristokratická sídla*, s. 92-101. Tento dědičný člen panské sněmovny nechal v letech 1847 - 1862 provést na svém zámeckém sídle Sychrov romantickou novogotickou přestavbu podle projektu profesora Akademie výtvarných umění Bernarda Gruebera, která ze zámku Sychrov učinila jednu z nejvýznamnějších památek historizujících slohů 19. století v Čechách. <http://www.zamek-sychrov.cz/cz/> (20. 1. 2007)

Jaký je výsledek této sondy při zhodnocení pouze několika výročních zpráv, které však v celku pokrývají dané období od 70. let 19. století (s přihlédnutím k jedné výroční zprávě z poloviny tohoto století) až téměř do začátku 1. světové války? S výčtem jednotlivých rodů tak jak jdou v pořadí za sebou je znatelná určitá klesající tendence ve všech údajích stanovených ke zjištění. Je tak patrné, že rody Thun-Hohenstein a Lobkowitz se můžou pochlubit prvenstvím v počtu přispívajících členů pocházejících právě z jejich rodů. V téměř naprosto všech každoročních seznamech přispívajících členů jména těchto dvou rodů zcela jasně dominují. Zároveň jsou to i jména s vysokými příspěvky. Nižší hodnoty jsou pak u rodu Nostitz, následovaných přispěvateli z rodů Schönborn, Schwarzenberg, Czernin, Waldstein a Salm. Zbylé rody už poněkud ztrácí na důležitosti.

5. František Thun-Hohenstein – zakladatel Krasoumné jednoty

Má-li se tato práce zabývat šlechtici spřízněnými s Krasoumnou jednotou, nelze snad začít nikým jiným, než právě hrabětem Františkem Thun-Hohensteinem. Ačkoli nestál přímo při vzniku Krasoumné jednoty roku 1835,¹²⁶ o čtyři roky později se stal jejím předsedou a po dalších třicet let byl jedním z jejích hlavních představitelů. Hrabě František Thun, uváděný ve výročních zprávách jako Franz Thun (Sohn), nebo František Thun mladší, se narodil 13. června 1809 v Praze, kde 22. listopadu 1870 také zemřel. Byl nejstarším synem hraběte Františka Antonína I., tj. přispívající člen Franz Thun (Vater), resp. František Thun starší a Terezie, rozené hraběnky Brühlové. Společně s bratry Bedřichem a Leopoldem Lvem byl vzděláván doma, ukončil s nimi zároveň i gymnaziální studia. Po dvou ročnicích studia filosofie odešel roku 1827 na pražskou vysokou školu, kde se až do roku 1831 věnoval studiu práv. Už za těchto studentských let, krátce po jeho dvacítce, se začal výrazněji projevovat jeho vztah k umění. V této době se totiž velmi rád věnoval kreslení. Jako samouk

---

¹²⁶ Titul kapitoly v tomto trochu klame, hrabě Thun se však za zakladatele Jednoty považovat dá, jak je vysvětleno dále v textu.

vytvořil ilustrace ke knížce německého spisovatele příběhů pro děti Christoha Schmida Heinrich von Eichenfels¹²⁷ a ještě i k jiným knihám pro děti. Po těchto svých tvůrčích začátcích si náležitě užíval studium u malíře krajin a mědirytce J. Grünfelda z Drážďan, který mnoho let působil jako učitel kreslení na thunovském zámku v Děčíně.

Po této, pro hraběte Thuna zajisté příjemné a objevné zkušenosti, se mu naskytlá příležitost zřejmě ještě přínosnější. Se vším, co patří k malování, zejména krajin, ho seznámila osoba jedna z nejpovolanějších v malování krajin, samotný Antonín Mánes. Vzdělával se pak v této oblasti dále sám. V ateliéru Josefa Berglera, ředitele pražské Akademie výtvarných umění, po určitou dobu dokonce hrabě Thun dělal sádrové studie. V roce 1833 se v životě mladého hraběte stala významná událost. Během jednoho letního výletu celé jeho nejbližší rodiny do Drážďan se Thun seznámil s vedoucí osobností berlínské školy dějin umění, Karlem Friedrichem von Rumohrem. Němec Rumohr (1785 – 1842) je známý jako zakladatel vědecké disciplíny dějin umění. Ve svém bádání kladl Rumohr důraz i na ekonomické a sociální faktory při vzniku uměleckých děl. Zabýval se tedy i takovými faktory, jako jsou například obchodní praktiky, způsob zadávání veřejných zakázek, vztahy umělců s objednavateli díla či technické postupy.¹²⁸ Umění je pro něj tedy v podstatě výsledkem sociálního chování. Toto setkání mělo na hraběte Thuna jistý vliv co se týče jeho uměleckých či obecně kulturních názorů. Začal nyní často navštěvovat známou večerní drážďanskou společnost slavného romantika Ludwiga Liecka. Thunovi, člověku nadšeného uměním, poskytly galerie a muzea saského hlavního města bohaté zážitky. Pod vedením Karla Christiana Sparmanna, malíře krajin, vytvářel hrabě Thun první pokusy s olejomalbou, přesto se ale stále věnoval i kresbě.¹²⁹

Jako správný mladý šlechtic sbíral také hrabě Thun zkušenosti cestováním. V únoru roku 1834 podnikl i se svými bratry cestu do Anglie, Skotska a Irska, odtud se vydali se zastávkami ve Francii do Itálie, kde své putování ukončili až na jihu, v Neapoli. Při této cestě věnoval Thun, kterého umění nadmíru

---

¹²⁷ V češtině je kniha známá pod názvem Kterak Jindřich z Dubínova k poznání Boha přišel

¹²⁸ J.-L. CHALUMEAU, *Přehled teorií umění*, Praha 2003, s. 59-60.

¹²⁹ Podle jedné jeho kresby se roku 1872 objevil v tehdy ilustrovaném časopise *Květy dřevoryt* (vytvořil ho Bedřich Havránek) „Die Gräber der Familie Kustos“.

přitahovalo už od raného mládí, pozornost nejružnějším uměleckým pokladům, které Itálie nabízí.

Poté, co se v červnu 1835 František Thun vrátil na děčínský zámek, žil částečně zde a v blízkém okolí a částečně v Praze. Na severočeském panství rodiny Thunů vedl rozsáhlé správní obchody v rámci statků jeho otce a začal se také věnovat veřejně prospěšným aktivitám v oblasti umění a péči o chudé. Tato veřejně prospěšná činnost vyplňuje Thunovi celou druhou polovinu třicátých let 19. století. Tímto se dostáváme k počátku nejzářivějšího období Thunova života. Oním počátkem je rok 1839, odkdy se jeho jméno začíná stále více objevovat v těsném spojení s opětovně se rozvíjejícím kulturním životem v Praze. Toto datum je pro Františka Thuna, a jak budoucnost ukáže, i pro nadcházející umělecký život v českých zemích, zlomový. Již bylo uvedeno, že v tomto roce byl hrabě Thun zvolen do výboru Společnosti vlasteneckých přátel umění a stal se i jednatelem Krasoumné jednoty. Z pozice této funkce se mu podařilo pozvednout její úroveň a učinil z ní tak velmi významný umělecký spolek. Jednota pořádala kromě každoročních jarních výstav i výstavy samostatné, tzv. dodatečné, a to ve městech s větším počtem akcionářů Jednoty (jednalo se o Liberec, Jindřichův Hradec a Karlovy Vary). Na podnět hraběte Thuna tak byla zřízena agenturní síť v jednotlivých českých krajích a členové mimo pražské centrum tak mohli spolu lépe udržovat kontakt. Později se tato síť agentur Jednoty rozšířila dokonce i do zahraničí.¹³⁰

Krasoumná jednota se také jeho iniciativou otevřela cizím umělcům, když byla zakoupena některá jejich díla a od roku 1839 se začali zúčastňovat výstav Krasoumné jednoty. Malíři z Mnichova a Düsseldorfu, kde kulturní dění zažívalo nebyvalý rozkvět, začali ve větší míře zasílat svá díla na výstavy Krasoumné jednoty v Praze. To, v jak hojně míře se účastnili pražského dění němečtí umělci, víme z výstavních katalogů, které vycházely až do roku 1862 výhradně v němčině.

Rok 1839 byl pro hraběte Thuna velmi hektický. V tomto roce totiž také podnikl společně s rodiči a sestrami cestu do Haagu, kde přebývali u bratra

---

¹³⁰ Kromě Vídně, Pešti a jiných měst monarchie měla Krasoumná jednota své agenty i v zemích jako Turecko, Rusko. V. VLNAS, *Obrazárna*, s. 189.

Bedřicha, který tu byl přidělcem zdejšího rakouského vyslanectví. Hrabě Thun pak odtud procestoval Holandsko a Belgie. Důležité na tom bylo zejména to, že při objíždění těchto zemí navštěvoval František Thun přední veřejné i soukromé umělecké sbírky, studoval staré nizozemské umění a v rámci svých dobročinných sklonů navštívil i několik holandských chudinských osad. František Thun se angažoval v mnoha tehdejších aktuálních záležitostech, které byly mnohdy velmi problémové. Od hraběte Thuna tak vzešel například podnět k podání protestu vůči provedení plánu k výstavbě nové pražské radnice, který byl tehdejší vídeňskou stavební radou (prý) zcela chybně vypracován. Hrabě Karel Chotek (1783 – 1868),¹³¹ místopředseda království českého, se však tímto protestem nezabýval, protože zakázka vzešla z Vídně a dle jeho názoru se jí tedy muselo dostat za každou cenu. Se stavbou radnice se tedy začalo podle původního, vídeňského plánu. Uprostřed práce se však ukázal omyl stavební rady zvláště zřetelným způsobem a výstavba se zastavila. Tím se naštěstí zachránila stará radniční kaple, která by podle původního plánu nejspíše zmizela.

Další událostí, ve které hrabě Thun výrazně vystupoval, byla problematika vzniku jednoho monumentu, kolem kterého dnes projíždí denně tisíce Pražanů. Když čeští politici představitelé rozhodli, že jako svůj hold císaři Františkovi I. (1792 -1835) vztyčí v Praze pomník, prodlužovalo se jeho provedení tak dlouho, že z tohoto záměru zcela sešlo a na různé návrhy pomníku se navíc zbytečně vynaložilo mnoho peněz. Hrabě Thun se zde angažoval nejdůrazněji ze všech ve věci prosazení původního záměru císaři pomník zřídit. Provedením stavby byl pověřen architekt Josef Kranner.¹³² Pomník tedy nakonec právě hlavně díky úsilí

---

¹³¹ Hrabě Karel Chotek je spojován i s určitou historickou zajímavostí. Připisuje se mu zásluha na zavedení zasílání novoročních přání. Dříve bylo zvykem přijímat na Nový rok osobní blahopřání. Nejčastěji se navštěvovali příbuzní, přátelé a známí. Byla to variace jednoho ze starobylých starořímských obyčejů, podle něhož lidé níže postavení chodili o *saturnáliích* (předchůdce křesťanských Vánoc) vzdávat hold svým dobrodincům a sobě rovní využívali těchto návštěv k výměně novinek, běžných událostí, ale i k obchodním jednáním. Pro neustále se zvyšující počet gratulantů se ale tato povinnost stávala pro hosty i hostitele občas poněkud obtěžující. Hrabě Karel Chotek, v roce 1827 tuto nepříjemnou situaci vyřešil tak, že místo toho, aby podle zavedených zvyklostí přijímal zdvořilostní návštěvy, začal rozesílat blahopřejné lístky. Říkalo se jim omluvenky a zdobil je hezký obrázek. Šlechtic se tak nevědomě zasloužil o první českou, i když německy psanou novoročenku. S touto novinkou je spojena také osobnost spjatá se Společností, resp. Akademií - v Čechách novoroční tisky zdobila nejčastěji ocelorytina navržená prvním ředitelem pražské umělecké akademie, profesorem Josefem Berglerem.

¹³² Josef Ondřej Kranner (1801-1871) byl stavitelem pocházejícím ze známé kamenické rodiny Krannerů. Byl prvním tvůrcem dostavby chrámu sv. Víta, podílel se na

hraběte Thuna vznikl. Tento pomník císaře Františka I. na Smetanově nábřeží¹³³ má mimochodem velmi zajímavou historii.¹³⁴ Opomenout by se neměla ta skutečnost, že hrabě Thun měl od jisté doby své stálé sídlo v Praze, a nikoli na rodovém sídle, zámku v Děčíně, jak by se na nejstaršího syna slušelo. Důvodem pro tento fakt byl morganatický sňatek Františka Thuna s Magdalenou Königovou, která byla měšťanského původu. Proto byl hrabě zbaven nástupnictví v děčínském fideikomisu a nadále ho tak v podstatě nic pevněji nevázalo k povinnostem spojených se správou rodového jmění a mohl se do budoucna plně věnovat svým kulturním a humanitárním činnostem. František Thun se však při své práci nevěnoval jen pražskému prostředí, pamatoval stále i na kraj své rodiny – severní Čechy se sídelním městem Děčín. Okolí Děčína tak má na hraběte vzpomínku v podobě originální rozhledny na 723 metrů vysokém Sněžníku. Rozhledna totiž může připomínat šachovou figuru věže. Ačkoliv stavba dnes funguje jako vyhlídkové místo a nosič anténních zařízení, její původní účel byl úplně jiný. Věž totiž byla původně postavena za účelem zeměměřických prací. Děčínský sněžník, stolová hora vzdálená 8 km severozápadně od Děčína, totiž představoval pro Rakousko, Sasko a Prusko, jenž se dohodly na nové triangulaci, významný bod. První iniciativa v tomto směru vzešla v roce 1862 od vídeňského kartografického úřadu, který žádal majitele zdejšího panství – hraběte Thuna, aby na vrcholu Sněžníku buď vybudoval dřevěnou triangulační věž nebo nechal vykácet les na vrcholu. Hrabě Thun se rozhodl pro první variantu, ale místo

---

novogotických úpravách zámku Hluboká, Žleby a Hrádek u Nechanic, ve Vídni pracoval na stavbě Votivního chrámu a dvorního operního divadla. Vyčerpávající medailon je v knize *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 336-337. Menší pak v encyklopedii *Nová encyklopedie českého výtvarného umění A-M*, Praha 1995, s. 399.

¹³³ Pomník dostal v době vzniku název *Hold českých stavů*, aby tak zdůraznil loajalitu českých politických představitelů svému rakouskému vládci. Poté získal i lidový název - Krannerova kašna, podle svého stavitele.

¹³⁴ Podle projektu Bernarda Gruebera měl na vzniklém prostranství na Smetanově nábřeží být pomník s kašnou, ovšem vznikl zde až mnohem později. Teprve roku 1845 podepsal smlouvu na pomník architekt Josef Kranner, a spolu s ním i sochař Josef Max (1804-1855). Do stavby pomníku ale zasáhl rok 1848 a tak nakonec byl pomník odhalen až 30. května 1850. Do gotické stély pomníku byla vsazena bronzová jezdecká socha císaře Františka I. Ceremoniál odhalení pomníku se odehrál tiše a skromně. V květnu 1919, krátce po vyhlášení samostatného Československa, byla jezdecká socha odstraněna a umístěna do lapidária Národního muzea. „Zbytek“ pomníku, dílo Josefa Krannerera však zůstalo. Ke konci roku 2002 se pomník dočkal obnovy. Dne 29. srpna 2003 byla ve vší tichosti do stély pomníku vrácena jezdecká socha císaře Františka I. A. EDERER - J. UXA, *Pražské kašny a fontány*, Praha 2004, s. 170-172.

jednoduché dřevěné konstrukce začal v roce 1863 na Sněžníku stavět honosnou kamennou věž podle projektu drážďanského architekta Hänela. Věž v sobě spojila nejen požadavky na geodetické práce, ale má i slušné estetické vlastnosti. Byla totiž ozdobena novogotickými prvky, které jsou patrné z okenních říms, cimbuří či lomených okenních oblouků. Pozoruhodné architektonické dílo bylo dokončeno v roce 1864 a kvůli její stavbě musel být otevřen i nový lom. Náklady na vybudování věže činily téměř 20 tisíc zlatých.

Organizační, členské a mnohé další aktivity Františka Thuna se neomezovaly pouze na působení ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a s ní souvisejícími činnostmi. Z pozice své funkce v Krasoumné jednotě byl v únoru 1847 zvolen Společností do funkcí společností jiných. Působil tak tedy nově jako člen vedení několika organizací. Jednalo se konkrétně o Společnost vlasteneckých muzeí, Spolek pro podporu hudby a Spolek pro průmysl a řemeslo. Zanedlouho poté, co hrabě Thun vstoupil do těchto nových funkcí, však přišel revoluční rok 1848. Záležitosti týkající se kulturního či přímo uměleckého dění tak logicky musely ustoupit do pozadí. S důležitějšími politickými záležitostmi se více projevila i Thunova činnost politická. Jako člen předbřeznové stavovské opozice se Thun angažoval na straně konzervativní. V této době působil v českém zemském sněmu, kde se snažil prosadit, aby zemská ústava a stavovská práva opět získala plnou platnost a uznání. Shromáždění konané ve Svatováclavských lázních v březnu 1848 jej v nepřítomnosti zvolilo do výboru, který byl pověřen vytvořením návrhu žádosti směřující vídeňské vládě a tím i k císaři Ferdinandovi. Thun ale členství ve výboru odmítl. Při utváření prvního pražského obecního zastupitelstva se ale ocitl mezi jeho členy. Navíc byl i členem městské rady. Tím v podstatě skončila jeho výraznější politická činnost v této převratné době. V kariéře hraběte Thuna najdeme dále oblast vojenství, ačkoli jen spíše okrajově. Při vzniku Národních gard byl hrabě Thun jmenován do hodnosti majora čtvrtého praporu. Roku 1848 se hrabě Thun rozešel s českými politiky, které dosud podporoval. V této převratné době stál totiž na straně umírněných politiků, při-

čemž se snažil uklidňovat rozbouřené české radikály. Přesto, že se Thun také snažil mařit snahy německých nacionalistů v Čechách, nedostalo se mu pochopení a z české politiky se nadále nevěnoval.

Jako aristokrat s náležitým společenským postavením, a co je hlavní, s hluboce prožívaným vztahem k umění, zejména výtvarnému, si mohl František Thun dovolit provozovat vlastní salon.¹³⁵ Ten se scházel v Thunovském paláci¹³⁶ v tehdejší Ostruhové¹³⁷ ulici a fungovat začal nejspíše roku 1841, nebo někdy kolem tohoto data. Ke vzniku vlastního salonu muselo v životě hraběte Thuna dříve či později dojít. Zdá se, že pro velikána uměleckého dění poloviny 19. století, jakým hrabě byl, znamenalo soustředění podobně smýšlejících přátel kolem své osoby téměř samozřejmost a snad i nutnost.¹³⁸ Salon se s určitými přestávkami scházel vždy od podzimu do jara, a to v sobotu večer. Za průměrný počet účastníků se považuje čtyřicet až padesát hostů, kteří debatovali především o výtvarném umění, na které byl Thunův salon zaměřený. Členové těchto schůzek však nebyli jenom aktivní umělci¹³⁹ a aristokraté, mezi návštěvníky se objevovali i příznivci umění a jeho znalci, a také osoby nešlechtického původu a osoby působící v jiných oblastech umění než je umění výtvarné.¹⁴⁰

Po roce 1848 a také v důsledku několikaletého Thunova působení ve Vídni v 50. letech činnost salonu ustala. V šedesátých letech se však zase obnovil,

---

¹³⁵ O Thunově salonu napsal samostatnou studii *Umění v konverzaci: Thunův salon* Z. HOJDA, in: H. Lorenzová - T. Petrasová (edd.), *Salony*, s. 35-46. Obecněji k salonům přistupuje Z. BEZECNÝ, *Česká šlechta a salony v druhé polovině 19. století*, Tamtéž, s. 201-207. Fenomémem salonu se ve velké míře zabývá také Milena LENDEROVÁ, *Pražské salony a kávové společnosti v 19. století*, Documenta Pragensia. Od středověkých bratrstev k moderním spolkům 18, 2000, s. 199-210; TÁŽ, *Lidé v salonech osmnáctého století (Salon pražský a salon pařížský - příspěvek k dějinám mentalit)*. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 3, 1997, s. 151-169; TÁŽ, *Francouzský salon 18. století. Pokus o uchopení problému*, in: V. Bůžek (ed.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (= Opera historica 7), s. 205-221. K vytvoření představy o podobě a chodu salonu v českém prostředí může sloužit kniha R. SAK, *Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*, Praha-Litomyšl 2003.

¹³⁶ Dnes tu sídlí Italské velvyslanectví.

¹³⁷ Nynější Nerudova ulice.

¹³⁸ Hrabě Thun mohl při zřizování svého salonu snadno navazovat na již určitou tradici českých salonů. V 18. století v Praze existoval například salon Nostitzů, Fürstenbergů, Kinských, Neuberků a jiné. M. LENDEROVÁ, *Francouzský salon*, s. 215.

¹³⁹ Thunova salonu se v zimních měsících let 1842-1843 zúčastňoval např. Antonín Mánes (1784-1843). Mánes, i když neměl šlechtický predikát, se týká tématu práce i tím, že byl v letech 1840-1843 členem Krasoumné jednoty.

¹⁴⁰ Účastníky salonu zdokumentoval 37 portrétními karikaturami Engelbert Seibertz v albu *Book of beauty* vydaného v roce 1847. Seibertz, německý malíř historických scén a portrétů, působil v letech 1841-1848 v Praze na základě pozvání od Christiana Rubena, jeho spolužáka ze studií.

zřejmě v paláci v Karmelitské ulici. Důležité na tomto salonu byla kromě pravidelných schůzek a konverzací o kulturním dění i ta skutečnost, že tu často docházelo k navazování profesních kontaktů a uzavírání zakázek. Další důležitou skutečností v souvislosti Thunovým salonem je ta, že se tento salon stal základem sdružení Concordia. To vzniklo v roce 1846, a jak název napovídá, představovalo jednotu, svornost všech, kteří se v tehdejší Praze zabývali uměním, literaturou a vědou.¹⁴¹ Jaká byla role salonu ve 40. letech 19. století z politického a společenského hlediska? Jak píše Zdeněk Hojda ve svém příspěvku, Thunův salon měl demokratického ducha a tlumil národnostní a profesionální antagonismy.¹⁴²

K roku 1850 se datuje další velmi významný mezník Thunova života, považovaný za vyvrcholení jeho politicko-umělecké kariéry. Nejvyšším rozhodnutím z 8. října uvedeného roku byl hrabě Thun povolán svým bratrem Leo Thunem, ministrem školství, jako ministerský rada na Ministerstvo kultu a vyučování do Vídně, s čímž souviselo také jeho přestěhování i s rodinou do Vídně. Zde působil ve funkci referenta pro oblast umění a jeho úkolem byla reorganizace či modernizace vídeňské akademie výtvarných umění. Ke zvolení do takovéto pozice mu možná pomohlo to, že se předtím společně i s hrabětem Ervínem Nostitzem, tehdejším předsedou Společnosti vlasteneckých přátel umění, a ředitelem pražské Akademie výtvarných umění Rubenem, účastňoval porad k reorganizaci vídeňské akademie výtvarných umění. V důsledku přestěhování a práce ve Vídni se musel hrabě Thun vzdát dosavadních funkcí v Čechách, pouze s výjimkou působení ve Společnosti. Jako referent pro umění ve vídeňské vládě hrabě Thun z jejího pověření také hodně pracovně cestoval. Jako vládní zmocněnec například vyhledával v Německu, Belgii a Paříži vhodné učitele pro výtvarné akademie ve Vídni, Miláně a Benátkách. Milánskou a benátskou akademii dokonce roku 1853 osobně navštívil, aby se zhodnotil jejich úroveň. Tím však jeho cesty nekončily. O dva roky později se hrabě vydal opět do Paříže, tentokrát tu navštívil světovou výstavu. Za další dva roky se hrabě ocitá v Manchesteru na výstavě starožitných uměleckých památek. Poté, co roku

---

¹⁴¹ Více o Concordii C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 45, Wien 1882, s. 41.

¹⁴² Tamtéž, s. 42.

1853 vznikla C. k. ústřední komise pro výzkum, obnovu a údržbu architektonických památek na území monarchie, byl hrabě Thun jmenován jako zástupce Ministerstva kultu a vyučováním členem výše uvedené komise. Pro vídeňskou vládu pracoval hrabě Thun až do roku 1861, kdy se vzdal svých kompetencí na ministerstvu. Důvodem byla kromě snižující se podpoře hraběti Thunovi ze strany vídeňských kolegů i jeho touha věnovat se opět po mnoha letech záležitostem v rodných Čechách.

Působení Františka Thuna ve Vídni se dá zhodnotit jako velmi úspěšné, zejména se vyznamenal tím, že pro tři výše zmíněné výtvarné akademie získal kvalitní učitele, stejně zdařile se mu podařilo po celou dobu vídeňského úřadování obsazovat náležitá místa vhodnými lidmi. V době svého působení na ministerstvu napsal hrabě Thun spis *Návrhy k reorganizaci veřejných stavebních památek v Rakousku*.¹⁴³ Po odchodu ze svého působení ve vídeňské vládě se Thun vrátil do Čech a začal se plně věnovat záležitostem s nimi spojenými. V Praze ho čekalo mnoho úkolů a také funkcí. Zejména byl poslancem českého zemského sněmu a předsedící zemského výboru, jenž byl orgánem zemského sněmu. Od října 1862 se mohl hrabě Thun vykazovat funkcí Konzervátor architektonických památek pro Čechy. Tento post přijal na žádost ústřední komise pro výzkum, obnovu a údržbu architektonických památek v monarchii. Za působení v tomto úřadu můžeme hraběti Thunovi připsat další velmi záslužný počín. Ze své pozice se zasloužil o renovaci významné a slavné památky, symbolu české státnosti - královského hradu Karlštejna. Plány k jeho obnově vypracoval vídeňský stavitel chrámů Friedrich Schmidt. Mluví-li se o stavbě chrámů, nesmíme v souvislosti s hrabětem Thunem opomenout další významný spolek, se kterým je jméno tohoto šlechtice spojeno. Je jím Jednota pro dostavění chrámu svatovítského, které hrabě Thun předsedal.¹⁴⁴ Jednota vznikla roku 1850, ale

---

¹⁴³ Originální znění je *Vorschläge zur Reorganisierung der öffentlichen Baudenkmale in Osterreich*.

¹⁴⁴ Spolek Jednota pro dostavbu katedrálního chrámu (1859) je jedním z mladších významných spolků zemské orientace, který angažoval architekty Josefa Krannera (vedl dostavbu v letech 1861 - 1871), Josefa Mockera (dostavba 1872 - 1899) a Kamila Hilberta (dostavba 1899 - 1933). Jednota sdružovala katolíky, evangelíky i ateisty. Chrám byl dostavěn v r. 1929, k tisícímu výročí sv. Václava. Jednota zanikla až r. 1954. Významný architekt J. Mocker byl nějakou dobu zaměstnán právě u Thunů – v r. 1869 prováděl stavbu jejich rodinné hrobky v Děčíně, poté krátce vyučoval v místní hospodářské škole stavitelství a působil na děčínském stavebním úřadě Thunů. Medailon J. Mockera viz *Encyklopedie architektů*, s. 431-432.

činnost zahájila až o devět let později. Ruku v ruce s Thunovými zásluhami na poli kultury a umění šly i jeho činnosti humanitární. Byl tak členem vedení Spolku pro blaho propuštěných káránců, kterou založil jeho bratr Leopold Leo. Stejně tak byl i ve vedení Spolku ve prospěch opuštěných dětí (Verein für hilfsbedürftige Kinder). Jeho aktivity však sahaly ještě dále. Stal se obvodním ředitelem Ústavu pro chudé při faře sv. Tomáše na Malé Straně v Praze. Už v roce jeho „vzestupu“, tedy roku 1839, byl zvolen vrchním ředitelem nově zřízených Spojených chudinských ústavů pražských. Současně s tím byl však navíc zvolen i do předsednictva Soukromé jednoty pro podporování podomních chudých. Na vzniku stanov a celkové organizaci těchto dvou spolků se přitom podílel rozhodující měrou. Na příkladu tohoto spolku si můžeme udělat představu o angažovanosti, nadšení, dobrotivosti a také progresivity Františka Thuna - aby toto své dílo dokončil v plné míře a kráse, zajistil, aby se zlepšil výdej jídla Soukromého spolku pro podporu lidí bez domova a zasloužil se o zřízení spořitelního ústavu a výboru pro zprostředkování práce. Obě posledně jmenované spolky taktéž fungovaly při Soukromém spolku. Zájem Františka Thuna se tedy neomezoval jen na aktivity kulturně umělecké a politické, ale i na veřejně prospěšné, či přímo humanitární. Právě za služby v péči o pražskou chudinu mu představitelé města v roce 1842 udělili čestné občanství města Prahy. Roku 1859, u příležitosti padesátých narozenin hraběte Thuna, které se také shodovaly s dvacátým výročím jím zreorganizované a tím mnohem lépe fungující Krasoumné jednoty, mu tento spolek předal čestný dar – stříbrný pohár.

To však měl před sebou ještě jedenáct let plodné práce na zvelebování nejrůznějších oblastí české kultury a sociální politiky. Náhlá smrt Františka Thuna roku 1870 pak znamenala citelnou ztrátu v pražském uměleckém životě a sociálně prospěšném působení. Ohlas veřejnosti při skonu hraběte Thuna byl značný a pohřební slavnost velkolepá.

Část jednoho z jeho epitafů praví: „Hrabě byl skutečným andělem v lidské podobě“. To je jistě výstižné přirovnání.

5.1 Thun-Hohensteinové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a jejich příspěvky

Rod hrabat a knížat z Thunu a Hohensteinu patří k rodinám, které přes cizí původ plně srostly s českým prostředím. Základy thunovského majetku v Čechách a začátek jejich významného působení v českém prostředí spadají do 1. poloviny 17. století, kdy roku 1631 rod získal český hraběcí stav. Z následujících členů rodu nás může zajímat hrabě Jan Arnošt Thun, který v 2. polovině 17. století zaměstnával Johanna Michaela Rottmayra, předního malíře rakouského baroka. Ten také maloval pro pražský palác Thunů dnes nedochovanou nástrovní fresku. Na přelomu 18. a 19. století se řada šlechticů z rodu Thun-Hohenstein aktivně zapojila do českého národního hnutí.¹⁴⁵

Pro činnost Společnosti vlasteneckých přátel umění jsou důležití zejména představitelé děčínské větve rodu, z nichž na přední místo samozřejmě patří hrabě František Thun. Kromě tohoto dlouholetého představitele četných kulturních a společenských spolků, se ve výročních zprávách Společnosti objevuje v porovnání s ostatními rody spíše nadprůměrný počet jmen příslušníků rodu Thun-Hohenstein. K hraběti Františkovi Thunovi byl podán vyčerpávající výklad v předcházející kapitole, proto k němu znovu uvedeme jen několik již uvedených nejdůležitějších faktů. Hrabě Thun vstoupil do historie Společnosti roku 1839, kdy byl zvolen za jejího jednatele. Roku 1865 byl zvolen prezidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění. Tím zůstal až do své smrti roku 1870. Po celé toto období byl zároveň přispívajícím členem s nejvyššími příspěvky. V jeho mecenášských aktivitách pokračovali jeho synové Zdeněk a Leo. Hrabě Leo Thun se stal roku 1889 členem výboru, ale následujícího roku však ze zdravotních důvodů z funkce odstoupil. Zároveň zanechal i místa jednatele Krasoumné jednoty.¹⁴⁶ Jako přispívající člen byl však činný i nadále. Členem výboru byl tento

---

¹⁴⁵ Rodu Thun-Hohenstein se věnuje F. STELLNER - J. ŽUPANIČ, *Encyklopedie*, s. 257-264; dále i P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 279-282.

¹⁴⁶ „Pan Lev hrabě z Thunů a Hohensteinu, který od roku 1899 ve výboru působil, byl z ohledu na zdraví své nucen zanechat činnosti, již s takovou láskou se byl věnoval a vzdání se úřadu svého jako člen výboru i jako jednatel Krasoumné jednoty pro Čechy. Týž po krátkou dobu úřadování svého vždy správně a bezpečně postřehovati dovedl zájmy Krasoumné jednoty, vedení jeho svěřené, snaha jeho byla neúnavná a péče o rozkvět a zdar Společnosti i

aristokrat sice jen jedno správní období, zato členem přispívajícím zůstal přes 40 let. Ve zprávě k březnu 1872 je uveden s částkou 42 zlatých, s dvojnásobnou částkou (v korunách) jeho jméno figuruje i ve zprávě k roku 1912. Zpráva k roku 1888 uvádí Leo Thuna jako dárce čtyř leptů od florentského malíře 17. století Stefana della Bella sbírce mědirytin.¹⁴⁷

Jeho bratr hrabě Zdeněk Thun (1842–1906) byl také přispívajícím členem. V roce 1882 se stal spolu s bratrem Františkem a dalšími dvěma šlechtici novými členy Společnosti.¹⁴⁸ Až do roku 1899 přispíval 42 zlatými do Fondu Společnosti a 18 zlatými 90 krejcarů do Galerie žijících malířů. Poté přispíval i nadále, ve zprávě ke konci roku 1900 se však jeho příspěvky uvádí již v korunové měně, nominálně se tak zdvojnásobily na 84 korun, resp. 37 korun a 80 haléřů. Hrabě Zdeněk Thun však působil ve Společnosti i ve vyšších funkcích. V roce svého vstupu do Společnosti (1882) byl hrabě zvolen i jako člen jejího výboru. Nahradil tak hraběte Bedřicha Schönborna, který byl jmenován c. k. místopředsedou na Moravě a proto členství ve výboru zanechal.¹⁴⁹ Nejvyššího postu ve Společnosti vlasteneckých přátel umění dosáhl hrabě v roce 1888, kdy byl jejím dosavadním prezidentem hrabětem Albrechtem Kaunitzem jmenován viceprezidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění.¹⁵⁰ Hrabě Thun zde tak zastával druhou nejvyšší pozici. Mimoto byl také předsedou výboru pro Akademii.

Dalším přispívajícím členem rodu byl hrabě Bedřich Thun, mladší bratr Františka Thuna.¹⁵¹ Bedřichovy příspěvky v polovině století představovaly nejnižší možnou částku, počátkem sedmdesátých let převzal po smrti bratra Františka jeho úlohu jednoho z nejtědřejších mecenášů Společnosti. Jeho příspěvky pak po celé desetiletí obnášely 210 zlatých do Fondu a téměř 19 zlatých do Galerie. Poté, co roku 1881 zemřel, zůstala thunovskými přispěvateli hrabata Lev a Zdeněk, jeho synovci. Dalším přispěvatelem byl také třetí nositel jména

---

Krasoumné jednoty neumdlévající.“ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Výroční zpráva za správní rok 1890, s. 1.

¹⁴⁷ Archiv NG Praha, fond SVPU, Zpráva výboru SVPU za správní období 1888, s. 8.

¹⁴⁸ Kromě dvou Thuhů v tomto roce přistoupili kníže Karel Paar a hraběnka Františka Czernínová. Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU za správní období 1882, s. 1.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU za správní období 1888, s. 1.

¹⁵¹ Bedřich Thun (1810–1881) byl rakouským vyslancem v mnoha evropských zemích, r. 1867 byl zvolen do české sněmovny a obhajoval poté české státní právo.

František Thun, se kterým se můžeme ve zprávách Společnosti setkat. Tento na přelomu století politicky známý a významný šlechtic, byl synem Bedřicha Thuna, tedy synovcem Františka Thuna. 1. března 1885 byl zvolen členem výboru a zůstal jím až do roku 1889, kdy na tuto funkci rezignoval.¹⁵² Důvodem bylo jeho jmenování místodržícím v Čechách.¹⁵³ Místo něho byl zvolen novým členem výboru hrabě Ervín Nostitz-Rieneck. V tomto roce však ještě stihl darovat sbírce rytin mědirytinu s vyobrazením Trajánského sloupu v Římě.¹⁵⁴

Významným přispěvatelem byl hrabě Osvald Thun,¹⁵⁵ a to pro své vysoké příspěvky. Příspěvky Osvalda Thuna jsou po přispěvcích Františka Thuna staršího ze všech thunovských podporovatelů druhé nejvyšší. Částkou 100 zlatých poprvé přispěl roku 1885, později příspěvky činily 200 korun. Ke konci sledovaného období se v seznamech přispívajících členů objevuje i jeho syn stejného jména.

Do Fondu Společnosti krátce přispíval i významný politik hrabě Leo Leopold Thun,¹⁵⁶ mladší bratr Františka Thuna staršího a zřejmě nejznámější člen rodu Thun-Hohenstein. V letech 1885 až 1888 přispíval částkou 42 zlatých. Ostatními přispívajícími členy Společnosti z rodu Thun-Hohenstein byli hrabě Teodor, hrabě Jan a hraběnka Marie. Teodor Thun se stal přispívajícím členem v roce

---

¹⁵² Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1889, s. 4.

¹⁵³ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 282, k osobě Františka de Paula Antonína Thuna (1847-1916) uvádí: „...byl konzervativní politik ryze feudálního a klerikálního ražení. ... Prosazoval rovnoprávnost obou národů v českých zemích. ... Na počátku první světové války byl Thun, předtím vnímaný jako politik protičesky zaměřený, paradoxně odvolán z funkce jako málo tvrdý úředník, který nedokázal rázně vystupovat proti „nedostatečnému rakouskému patriotismu““. Úřad místodržícího v Čechách hrabě Thun zastával s přestávkou ve dvou obdobích. Za svou politickou činnost, zejména za snahu o národnostní vyrovnání, byl v roce 1911 povýšen císařem do knížecího stavu s právem dědictví titulu primogeniturně. V Čechách byl velmi oblíbený.

¹⁵⁴ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1254.28, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1889, s. 9.

¹⁵⁵ Tento šlechtic (1849-1913) pocházel z majorátu Kostelec nad Ohří, tedy byl z jiné linie než dosud uvedení Thunové. Byl rytířem řádu Zlatého rouna, po vymřelé linii starohrabat Salm-Reifferscheidt získal majetky a s císařovým svolením i erb a jméno tohoto rodu, které připojil ke svému.

¹⁵⁶ Leopold Leo Thun (1811-1888) byl na počátku své kariéry členem výboru Nár. muzea a jedním ze zakladatelů Matice české. Roku 1848 byl zvolen prezidentem zemské vlády v Čechách, což Češi přivítali. Hrabě však považoval jejich politické snahy za nesmyslné a zbytečné. Tímto se Čechům znelíbil, z funkce byl odvolán a od srpna 1849 nově zastával úřad ministra školství, zde provedl četné reformy. Byl konzervativním politikem, ale přesto přes určité neshody s Čechy vždy podporoval jejich zájmy. Více P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 175 a F. STELLNER - J. ŽUPANIČ, *Encyklopedie*, s. 262.

1861 s příspěvkem 42 zlatých.¹⁵⁷ Roku 1881 ze Společnosti vlasteneckých přátel vystoupil. Druhý jmenovaný člen rodu hrabě Jan Thun, zemřel roku 1861, přispíval do této doby 52 zlatých a 50 krejcarů.¹⁵⁸ Marie Thunová, rozená Kinská přispívala v sedmdesátých letech částkou 42 zlatých do společnostního fondu.

Významným darem pro Společnost (konkrétně sbírku rytin) byl roku 1885 společný dar dědiců po Františkovi Thunovi. Jednalo se o 83 kovorytin Williama Hogartha a 37 jiných různých listů.¹⁵⁹

6. Kaunitzové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a jejich příspěvky

Kaunitzové představují starý česko-moravský rod, doložený z první poloviny 13. století, patří tak mezi nejstarší domácí šlechtické rody. V 17. století se tato původně moravská rodina rozdělila na moravskou knížecí linii, která sídlila ve Slavkově a která vymřela roku 1848. Česká hraběcí linie vymřela koncem desátých let 20. století.¹⁶⁰

Členové rodu Kaunitz se věnovali mnoha profesím a službám, z nichž však působení v oblasti kultury a umění, jak se zdá, příliš četné nebylo. Podporovatelskou osobností v rodině Kaunitzů byl v 17. století František Karel Josef (1676-1717), jenž se zřekl rodinného dědictví a věnoval se církevní kariéře, kterou zakončil jako biskup lublaňský. V této funkci se zasloužil o založení několika poutních kostelů v Lublani. Nejvýznamnějším a nejslavnějším představitelem rodu Kaunitzů vůbec je bezpochyby Václav Antonín Kaunitz-

---

¹⁵⁷ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU za období od 21. dubna 1861 do 22. dubna 1862, s. 1.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Čechách za správní rok 1885, s. 6-7.

¹⁶⁰ O rodu Kaunitz více F. STELLNER - J. ŽUPANIČ, *Encyklopedie*, s. 109-113 a P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 123-126, přičemž autor druhé knihy používá při psaní jména rodu pouze podobu „Kaunitz“.

Rietberg¹⁶¹ (1711-1794), známý v povědomí lidí zejména jako rádce Marie Terezie. V letech 1750 - 1753 pobýval jako vyslanec v Paříži a pro své zkušenosti a schopnosti byl roku 1753 pověřen vedením tajné dvorské a státní kanceláře. V nové funkci prosadil Václav Kaunitz řadu reforem státní správy habsburské monarchie, např. prosadil zřízení česko-rakouské dvorské kanceláře roku 1762 a vznik zemských gubernií o rok později. Jeho nejznámějším činem však byla tzv. změna aliancí ("reversement des alliances"), jíž roku 1756 přeměnil dosavadního nepřítele Francii ve spojence proti pruské rozpínavosti. Za panování Marie Terezie a Josefa II. působil ve funkci dvorního kancléře a jako uměnímilovný člověk si mohl z této pozice dovolit sbírat umělecké předměty. V 18. století bylo několik příslušníků rodu Kaunitz členy zednářských lóží, jiní zas působili v diplomatických službách. V oblasti mecenášství, i když ne přímo uměleckého, je z rodu Kaunitzů pro toto období významný hrabě Vincenc Karel (1774-1824), který podporoval známého astronoma, profesora Martina Aloise Davida. Vědě se věnoval sám hrabě, který byl matematikem.

Ačkoli byli Kaunitzové v českých dějinách velmi významným rodem, dokonce jedním z nejpřednějších, ve výročních zprávách Společnosti se jmen jeho členů vyskytuje velmi málo. Vezmeme-li v úvahu, jakou váhu rodové jméno Kaunitz mělo, může nás nízký počet příslušníků tohoto rodu působících ve Společnosti ve druhé polovině 19. století oprávněně překvapit. Podobně může tato skutečnost vyznít, když tento nízký počet šlechticů z rodu Kaunitzů porovnáme s početním zastoupením některých jiných, často navíc mnohem méně významných rodů. Důvodem k tomuto malému početnímu zastoupení Kaunitzů ve spolku je ta skutečnost, že jejich rod v této době vymíral. V polovině století, ve zprávě podávající přehled přispěvatelů ke konci roku 1850, se mezi nimi objevuje jediný šlechtic nosící rodové jméno Kaunitz, a to hrabě Michael Karel Kaunitz (1803-1852). Jeho příspěvek činil 63 zlatých do společnostního fondu, Galerii žijících malířů nepřispěl. V první výroční zprávě užšího sledovaného období, tedy k roku 1872, už však nalezneme jméno jiné, jméno, které bude později patřit k nejvýraznějším – hrabě Albrecht Kaunitz, který reputaci Kaunitzů

---

¹⁶¹ Václavu Kaunitzovi se věnuje část textu knihy J. BÍLEK, *Galerie nesmrtelných*, Třebíč 1998; podobně i kolektiv autorů, *Tvůrcové dějin. Čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností*, III. díl -Novověk, Praha 1935.

v angažování se v tomto spolku „zachraňuje“ tím, že 17 let ve Společnosti působil jako její prezident. Po celou druhou polovinu 19. století se tak ve Společnosti objevili „pouzí“ dva jeho členové a to ve dvou jakoby opačných pozicích – Michael Karel Kaunitz jako běžný přispívající člen a na druhé straně jeho syn Albrecht Kaunitz jako prezident spolku. Rok 1896 byl v souvislosti působení Kaunitzů ve společnosti přelomový dále tím, že od tohoto data se až do první světové války mezi přispívajícími členy ani mezi členy výboru již žádný jejich příslušník neobjevil. Lze tedy konstatovat, že rokem 1896 skončilo působení šlechtického rodu Kaunitz ve Společnosti vlasteneckých přátel umění, které co do počtu jeho přispěvatelů nebylo příliš výrazné. Působení Albrechta Kaunitze ve vedení Společnosti však bylo velmi výrazné.

6.1 Albrecht Kaunitz

Hrabě Albrecht Vincenc Kaunitz je evidentně nejvýznamější osobností pocházející z tohoto rodu, která působila ve Společnosti vlasteneckých přátel umění. Narodil se 28. června 1829 ve Slavkově u Brna, hlavním sídle rodu. Kromě Slavkova byl dále majitelem panství v Uherském Brodě, Novém Zámku, Housky a Března. Z politických funkcí zastával post c. k. komořího a dědičného člena panské sněmovny. Hrabě Kounic byl spřízněn s Thun-Hohensteiny, a to díky sňatku s hraběnkou Alžbětou Thun-Hohensteinovou. Zemřel 24. ledna 1897. Jako rytíř maltézskeho řádu byl pohřben v řádové uniformě. S úmrtím Albrechta Kaunitze souvisí i jedna tragikomická událost. Při vystavení ostatků chytly od svící u katafalku v Rubensově sále slavkovského zámku záclony a zámek zčásti vyhořel. Přitom byla poničena zejména sbírka vlámských malířů, vystavená právě v této místnosti.

Poprvé se Albrecht Kaunitz objevuje coby přispívající člen v přehledu za správní období 1852, kdy převzal toto členství po svém zemřelém otci. Ve zprávě

za rok 1865 je zastoupen také ve výboru Společnosti, o tuto pozici přišel roku 1871 po svém zvolení prezidentem Společnosti. Jeho příspěvky zprvu obnášely 63 zlatých do společnostního fondu, do galerie žijících malířů nepřispíval. Tento stav trval až do roku 1878, kdy došlo k jejich navýšení. Kaunitzovy příspěvky v 70. letech (63 zlatých) patřily svou výší k průměru, a zároveň patřily spíše k méně obvyklým. Nejčastěji přispívanou částkou bylo v tomto období, ostatně stejně jako v celém sledovaném období, minimálních 42 zlatých, naopak nejvyšší příspěvky, kterých však bylo oproti podprůměrným částkám velmi málo, vykazovaly 210 zlatých (zmíněných 63 zlatých se tedy nacházelo někde v jejich středu). Jako konkrétní důkaz tohoto tvrzení nám může posloužit zpráva za rok 1872, kdy při počtu 88 přispívajících členů a celkové vybrané částce do společnostního fondu 5088 zlatých činil průměrný příspěvek 58 zlatých.¹⁶² Zajímavá je v případě Albrechta Kaunitze ta skutečnost, že výše jeho příspěvků jakoby neodpovídala funkci či postavení, které ve Společnosti zastával. Jde o to, že v době, kdy již působil jako její prezident, představoval jeho příspěvek 63 zlatých sice průměr, ale odpovídal spíše příspěvku běžného přispěvatele. Důležitější než přispěvatelská činnost Albrechta Kaunitze a také jeho členství ve výboru, bylo jeho postavení ve Společnosti vlasteneckých přátel umění coby její šestý prezident. Tím byl v letech 1871 až 1888.

Za dobu šestnácti let, po kterou byl hrabě Albrecht Kaunitz prezidentem tohoto uměleckého spolku se v jeho historii stalo poměrně mnoho událostí, některé z nich však už byly částečně zmíněny dříve. Nejpodstatnější věcí tedy byla bezesporu změna umístění Obrazárny. Hned po jeho příchodu do čela Společnosti došlo roku 1871 ke změně první. Šternberský palác na Hradčanech byl prodán a zatímco výbor Společnosti hledal nové sídlo, Obrazárnu umístil nejprve krátce do Portheimova domu ve Spálené ulici a od roku 1876 do (dalšího) Šternberského paláce na Malostranském náměstí. Do roku 1884, kdy došlo ke změně druhé a nejdůležitější, tj. umístění Obrazárny v Rudolfinu, byl

---

¹⁶² Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU za období od 5. března 1871 do 27. března 1872, s. 6.

prezident Kaunitz vystaven více či méně obtížným záležitostem spojenými s neurčitou budoucností.¹⁶³

Éra Albrechta Kaunitze znamená pro Společnost vlasteneckých přátel umění dobu hledání jak právě nového sídla pro prezentaci uměleckých děl, tak i hledání způsobu komunikace s umělci i laickou veřejností. Nápad umístit Obrazárnu do nové budovy Rudolfiny sice nevzešel od Albrechta Kaunitze, ten byl prostě ve vhodnou chvíli na vhodném místě, ale jak čas ukázal, této skvělé příležitosti využil dobře a úspěšně, o čemž svědčí pozitivní výkazy návštěvnosti výstav, prodeje a darů uměleckých děl a také vesměs nadšené reakce na nové sídlo Obrazárny. Co se týče prodejních výstav Krasoumné jednoty, ty se v sedmdesátých a první půli osmdesátých let pořádaly na Žofíně na Střeleckém ostrově. Za úřadování Albrechta Kaunitze začaly od poloviny osmdesátých let vycházet Zprávy výboru Společnosti vlasteneckých přátel umění v obou zemských jazycích.

Hrabě Albrecht Kaunitz stejně jako mnoho dalších prezidentů Společnosti vlasteneckých přátel umění nakupoval obrazy na výstavách Krasoumné jednoty.¹⁶⁴ Pravidelnými kupci tu byli sami funkcionáři obou spolků, členové výboru Společnosti, přispívající členové, členové nákupního výboru Krasoumné jednoty. Mohlo se tak stát, že například člen tohoto výboru, který rozhodl o přijetí určitého díla na výstavu, pak toto dílo i koupil. Jedná se tak o určitý začarovaný kruh.¹⁶⁵

---

¹⁶³ „V roce 1871 byl dům ten[Šternberský palác na Hradčanech] opětně prodán, poněvadž tehdejší chován úmysl, vzhledem k tomu že Šternberský dům nevyhovoval více požadavkům obrazárny dle moderních názorů, zříditi zvláštní budovu galerijní, a od tohoto momentu udržovalo se jmění Společnosti stále na potěšitelné výši, byť i v letech na to následujících nastaly různé okolnosti, které byly s to, jměním Společnosti poněkud otřásti; zmíním se jen o dvou takých okolnostech, a sice o velikých výdajích, kterých vyžadovala Akademie pod tehdejší správou ředitele Swertse a dále o výlohách zařizovacích, které způsobeny přenesením obrazárny do krásných místností[Rudolfiny], nyní námi užívaných, k uhrazení jichž arcivévoda věnoval vysoký zemský sněm munificentním způsobem obnos 5000 zl., kdežto Česká spořitelna věnovala co nejblahovolněji obnos 2800 zl.“ Archiv NG Praha, fond SVPU, Zpráva o valném shromáždění, konaném dne 1. dubna 1896, s. 7-8.

¹⁶⁴ Z. HOJDA, *Kdo nakupoval na výstavách Krasoumné jednoty?* in: *Město v české kultuře 19. století*, Praha 1983, s. 138.

¹⁶⁵ Tamtéž.

V polovině sedmdesátých let Albrecht Kaunitz podporoval zejména začínajícího malíře Václava Brožíka, při jeho vůbec první cestě do Paříže, kde ho mimochodem očekával čestný člen Společnosti Jaroslav Čermák.¹⁶⁶

7. Buquoyové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění a jejich příspěvky

Jak už název rodu napovídá, jsou Buquoyové původem cizí šlechtickou rodinou - pochází z oblasti severofrancouzských krajů Artois a Pikardie.¹⁶⁷ Do Čech Buquoyové přišli v první třetině 17. století,¹⁶⁸ tedy na počátku počátku třicetileté války, díky které se dosavadní výčet (téměř v naprosté většině českých) šlechtických rodů usedlých v českých zemích rozrostl o mnoho rodů cizích.¹⁶⁹ S třicetiletou válkou je navíc nerozlučně spjato jméno Buquoye snad nejvýznamnějšího a nejznámějšího – Karla Bonaventury Buquoye.¹⁷⁰ Tento hrabě úspěšně působil v Čechách jako polní maršál ve službách Habsburků a který významně přispěl k celkové porážce českých stavů, je navíc důležitý zejména proto, že za své úspěchy a mnohá vítězství v čele císařské armády získal v roce 1620 od císaře Ferdinanda II. kromě jiných nemovitostí původně švaberské¹⁷¹ panství Nové Hrady v jižních Čechách, které se tak stalo vedle

---

¹⁶⁶ Brožík později v devadesátých letech zastával dvakrát funkci rektora Akademie výtvarných umění v Praze. V. VLNAS, *Obrazárna*, s. 239.

¹⁶⁷ Rodem Buquoy se podrobně zabývá kniha P. KOBLASA, *Buquoyové – stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002; dále i heslo Buquoy v F. STELLNER - J. ŽUPANIČ, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 44-48, rod je zde zastoupen i přesto, že Buquoyové rakouského a českého knížecího stavu nikdy nedosáhli, pouze hraběcího. Stručnější přehled pak podává P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 35-37.

¹⁶⁸ Český inkolát rod získal v roce 1627.

¹⁶⁹ Ilustrační přehled původu několika rodů poskytuje např. Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 27.

¹⁷⁰ Z rozsáhlého množství pramenů k osobě maršála Buquoye (1571-1621) vybírám V. ŠINDELÁŘ, *Po bitevních polích jižních Čech*, Praha 2005.

¹⁷¹ O počátcích působení rodu v Čechách a problematice nabytých panství pojednává diplomová práce Milan VIERER, *První Buquoyové v Čechách (Spor o švaberské dědictví v letech 1620-1692)*, České Budějovice 1997.

hradu Rožmberku, taktéž jihočeského, rodovým sídlem.¹⁷² Generálem Buquoyem se tedy začala odvíjet historie buquoyského rodu v Čechách, potažmo i v Rakouské monarchii, která trvala až do roku 1945.¹⁷³ Rod tím však nevymřel - Buquoyové dosud žijí.¹⁷⁴ Do rakouského a českého hraběcího stavu byl rod povýšen roku 1703, roku 1861 se Buquoyové stali dědičnými členy rakouské panské sněmovny.¹⁷⁵ Potomci generála Buquoye se věnovali aktivitám v oblasti politiky, diplomacie a také charitativní činnosti.¹⁷⁶

Podrobnější zmínku, i když neměl se oběma uměleckými spolky nic společného, si zaslouží významná, známá a velmi zajímavá osobnost hraběte Jiřího Františka Augusta Buquoye (1781-1851). Tento polyhistor a nepochybně nesmírně čínorodý člověk¹⁷⁷ je považován za jednoho z nejpozoruhodnějších

---

¹⁷² Novými Hrady a Rožmberkem jakožto rodovými rezidencemi Buquoyů (se zaměřením na stavební aktivity členů rodu a architektonické řešení staveb samotných) se v odpovídajících kapitolách věnují knihy J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*, Praha 1999, s. 110-131, a J. KUTHAN, *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*, Praha 200, s. 102-107.

¹⁷³ Posledním šlechticem z rodu žijícím a působícím v Čechách byl Karel J. Buquoy (1885-1952), muž tragického osudu. Jak píše Markéta KADLECOVÁ ve své diplomové práci *Gabriela Buquoyová, život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, Č. Budějovice 2004, s. 31-32, tento šlechtic byl po 2. sv. válce prohlášen za zrádce a germanizátora Šumavy, tím ztratil i s celou rodinou československé občanství a na základě dekretů i majetek. V roce 1948 byl odsouzen ke 13 letům vězení, kde v roce 1952 zemřel.

¹⁷⁴ Potomci Karla J. Buquoye dnes žijí v Německu. Ti se také pokoušeli o restituci jihočeského majetku, tyto snahy jsou však zatím neúspěšné.

¹⁷⁵ Několik dalších významných mezníků v historii rodu uvádí P. KOBLASA, *Buquoyové*, s. 65-66.

¹⁷⁶ Například Jan Nepomuk Josef Buquoy (1741-1803), císařský tajný rada, který z pověření Josefa II. spravoval všechny nadace a dobročinné ústavy v monarchii, P. MAŠEK, *Modrá krev*, Praha 1999, s. 36. Na popud své manželky Terezie, hraběnky Paarové, založil přírodní park Tereziino údolí. V Národní knihovně v Praze lze vyhledat katalog k výstavě Hrabě Jan Buquoy, sociální reformátor doby osvícenství : výstava u příležitosti 220. výročí reformy chudinského zřízení v Habsburské monarchii podle novohradského vzoru v klášteře servitů v Nových Hradech 17. dubna - 30. září 2004 / koncepce výstavy a text: Margarete Buquoy. Více o Janu Buquoyovi také v knize M. BUQUOY, *Hrabě Jan Buquoy. Sociální reformátor doby osvícenství*, Feldkirchen-Westerham 2004, přel. Jiří Georgiev (recenze knihy viz *DaS*, č. 6, roč. 2004, s. 61—62).

¹⁷⁷ Hrabě Buquoy je nejčastěji označován jako národohospodář a matematik, dále i jako vědec, vynálezce, přírodovědec, chemik, ekonom či filosof. Známým se stal zejména „založením“ Žofínského pralesa roku 1838, první přírodní rezervace v Čechách, dále vynálezem a výrobou hyalitového skla a do třetice také publikováním mnoha prací z různých vědních oborů. Pro vytvoření představy pojmu hyalitové sklo je nejlépe najít heslo *sklo 19. století* v knize *Nová encyklopedie českého výtvarného umění N-Ž*, Praha 1995, s. 747-748, kde je stručně podán jeho popis. Postavě tohoto šlechtice se věnuje článek *Novohradský mecenáš Jiří hrabě Buquoy*, in.: *Česko-bavorské Výhledy: Listy pro porozumění a spolupráci*, 4/21 (1993), č. 7.; ve své diplomové práci *Gabriela Buquoyová, život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, s. 24-28 se jeho osobě částečně věnuje Markéta KADLECOVÁ. Další (krátký, ale poskytující i jiné informace) pohled na život tohoto výjimečného šlechtice přináší J. VYBÍRAL, *Století*, s. 113-115.

aristokratů nejen 19. století.¹⁷⁸ Hraběte Jiřího Buquoye však můžeme bez rozpaků směle řadit právě i k mecenášům. Hrabě jako milovník hudby totiž po dobu 18 let zaměstnával hudebního skladatele Václava Jana Tomáška.¹⁷⁹ Doba Tomášková vyučování hudby v pražských domech, které mu zprostředkoval hrabě Buquoy a léta strávená na dvoře hraběte v Nových Hradech a v spřízněném zámku v Červeném Hrádku představují nejpłodnější období v jeho tvorbě.¹⁸⁰ Zajištěním skladatelova profesního i osobního života se tento aristokrat zasloužil nejen o rozvoj jeho vlastní tvorby, ale samozřejmě tím přispěl i k rozkvětu české hudby jako celku.¹⁸¹ Pokud bychom se chtěli zaměřit na projevy uměleckého cítění či přímo tvůrčí činnosti příslušných členů vybraných šlechtických rodů, v případě Buquoyů uspějeme. V rodině hrabat z Buquoy lze totiž vysledovat více osob, které byly známé svým vstřícným vztahem k umění.¹⁸²

Jednou z těchto osob je hraběnka Gabriela, roz. z Rottenhanu (1784 Vídeň – 1863 Červený Hrádek). Tato jediná dcera rakouského státního ministra Jindřicha z Rottenhanu a dědička prosperujícího panství Červený Hrádek¹⁸³ s železárnami a textilkami působila poté, co byla v roce 1812 jmenována palácovou dámou, v několika spolcích, například ve Spolku přátel umění pro církevní hudbu v Čechách či Spolku pro péči o sirotky v Pirně, Míšni a Plzni.¹⁸⁴ Nejdůležitější je však pro nás u hraběnky Gabriely ta skutečnost, že v letech 1815 až 1835 patřila

---

¹⁷⁸ Pod slovy „jedním z nejpozoruhodnějších aristokratů nejen 19. století“, si představme tu skutečnost, že hrabě Buquoy byl vedle velmi širokého záběru odborných i amatérských znalostí a zájmů podle několika zdrojů zároveň i podivínem v různých ohledech. Příklad uvádí P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 37. Zde si ale musíme uvědomit, co lidé 19. století považovali za podivínské a vymykající se tehdejšímu normálu.

¹⁷⁹ Václav Jan Tomášek (1774-1850), taktéž významný hudební pedagog, je považován za předního skladatele hudby českého romantismu i za předchůdce Bedřicha Smetany. Zároveň se však objevují i názory, že je pouhý eklektik pod silným vlivem Mozarta.

¹⁸⁰ Obsažný medailon o Václavu Janu Tomáškově viz M. CODR, *Václav Jan Tomášek*, in: *Přemožitelé času*, XV. díl, Praha 1989, s. 92-95. Je tu uveden i přepis smlouvy mezi Tomáškem a Buquoyem o poskytnutí zaměstnání. O charakteru jeho díla i J. MAREK, *Česká moderní kultura*, Praha 1998, s. 41.

¹⁸¹ Skladatel Tomášek se vedle komponování hudby věnoval v menší míře i literární tvorbě. Začal psát i autobiografii, ve které několikrát projevuje ke svému mecenáši hlubokou úctu.

¹⁸² Jinými členy rodu (nejenom těm, kteří se věnovali umění) se zabývají následující články: Vojtěch J. Pelikán, *Rod Buquoy, linie hraběnky Margarete z B.*, in.: *Rodopisná Revue*, č. 1, roč. 2002; *Margarete Buquoy, Z dějin obce Pohoří na Šumavě*, Tamtéž; J. Mareš, *Pamětní spis hraběnky Buquoyové*, Tamtéž.

¹⁸³ Jedná se o zámek Červený Hrádek u Jirkova, ne o Červený Hrádek u Sedlčan (ten vlastnili Mladotové).

¹⁸⁴ SOA Třeboň, Rodinný archiv (dále RA) Buquoyů, inv. č. 1006, sign. 258.221, kart. 215.

k přispívajícím členům Společnosti vlasteneckých přátel umění.¹⁸⁵ Jako přispívající členka se zvonu objevuje v první výroční zprávě sledovaného období (rok 1850). K tomuto členství a vlastně zájmu o výtvarné umění u ní přistupovala i praktická činnost – hraběnka byla nadanou malířkou, žačkou Josefa Berglera na malířské Akademii v Praze. V její pozůstalosti se dochovalo množství ukázek z její výtvarné činnosti.¹⁸⁶ Jejím manželem byl výše zmíněný hrabě Jiří František August Buquoy.

Velmi významnou postavou z rodu Buquoy, spjatou s uměním přímo profesně, je bratr Jiřího Františka Buquoye, malíř hrabě Ludvík Arnošt Buquoy (1783-1834), c. k. komoří a rytmistr. Soudobá kritika považovala tohoto malíře za jednoho z nejlepších krajinářů romantického období v českých zemích, proslavil se však i jinými náměty.¹⁸⁷

Podíváme-li se spíše letmo do výročních zpráv Společnosti, případně i jiných pramenů týkajících se Společnosti a Krasoumné jednoty, dojdeme nejspíš k úsudku, že šlechtici nosící příjmení Buquoy se na podpoře těchto institucí nebo přímém působení v nich podíleli velmi málo. K takovému mínění nás dovede zjištění malého počtu členů rodu zastoupených mezi přispěvateli i vyššími funkcionáři Společnosti. Tento fakt je sice naprosto pravdivý, ale pokud ho uchopíme z hlediska významnosti působení a přínosu těchto buquoyských zástupců, zjistíme, že realita je poněkud jiná, pro rod Buquoy tak mnohem příznivější. Vysvětlení této zdánlivě zvláštní skutečnosti, kdy příčinou tohoto je jediná osoba, je prosté: jeden z oněch zástupců se totiž svým působením ve Společnosti a významem pro ní stal ve své době téměř jejím ztělesněním. Byl jím hrabě Karel Buquoy, který působil ve zhruba dvacetiletí, jehož středem byl přelom století, jako prezident Společnosti. Kromě něho se v tomto uměleckém spolku ve sledovaném období objevuje dále pouze trojice šlechticů z rodu Buquoy: tím hlavním je hrabě Jiří Jan Buquoy. Zbylí dva členové rodu, hraběnka

---

¹⁸⁵ B. BUZKOVÁ, *Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19. století, Documenta Pragensia IX/1*, Praha 1991, s. 293.

¹⁸⁶ SOA Třeboň, RA Buquoyů, *Grafika, kresby, akvarely. Dílčí inventář* (zpracovali J. HANESCH, E. FIALOVÁ, K. DUDÁČEK), Třeboň, b. d.

¹⁸⁷ Vedle několika kreseb a maleb hradů a zámků vytvořil mnoho grafických listů s vyobrazením pražského prostředí, známý je i soubor kolorovaných leptů českých lidových krojů.

Gabriela Buquoy (viz výše) a Karel Jiří Buquoy¹⁸⁸, se vytýčeného období týkají jen okrajově, a to doslova¹⁸⁹, přesto je dobré si jejich přítomnost mezi přispěvateli uvědomit. Gabriela Buquoyová přispěla do společnostního fondu částkou 60 zlatých.¹⁹⁰

Důležitějším přispěvatelem byl již zmíněný hrabě Jiří Jan Buquoy (1814-1882), syn hraběte Jiřího Františka Augusta Buquoye a hraběnky Gabriely Buquoyové. Po své matce tak nejspíš podědil velký zájem o uměním stejně jako praktickou zručnost¹⁹¹ a převzal po ní také účast ve Společnosti vlasteneckých přátel umění jako její přispívající člen. Hrabě Jiří Jan Buquoy se o umění zajímal velmi soustavně, významná je jeho sběratelská činnost. V Itálii, Francii, Nizozemí, Velké Británii a Španělsku osobně nakupoval starožitnosti, které pak i s jinými uměleckými předměty zpřístupnil veřejnosti na hradě Rožmberk. Známa je zdejší křižácká galerie s kopiemi obrazů ze zámku ve Versailles.¹⁹² Hrabě byl členem a protektorem mnoha spolků, nejen těch uměleckých.¹⁹³

V postavení přispívajícího člena nalezneme hraběte Jiřího Jana už v první výroční zprávě uvádějící stav ke konci roku 1850. Přispěl poměrně vysokou částkou 100 zlatých do společnostního fondu. Přispívajícím členem hrabě zůstal dalších necelých třicet let. V sedmdesátých letech se jeho příspěvek nepatrně zvýšil na 105 zlatých do společnostního fondu. Do galerie žijících malířů po celou dobu nepřispíval. Naposled se v seznamu přispívajících členů jeho jméno objevuje k lednu 1878. Následujícího roku v jeho přispěvcích pokračoval jeho syn Karel Bonaventura.

---

¹⁸⁸ Karel J. Buquoy (1885-1952) byl mužem tragického osudu. Jak píše M. KADLECOVÁ, *Gabriela Buquoyová, život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, s. 31-32, tento šlechtic byl po 2. sv. válce prohlášen za zrádce a germanizátora Šumavy, tím ztratil i s celou rodinou československé občanství a na základě dekretů i majetek. V roce 1948 byl odsouzen 13 letům vězení, kde v roce 1952 zemřel. Více informací Tamtéž.

¹⁸⁹ Hraběnka Buquoyová je uvedena v první sledované výroční zprávě za správní období 1850, pak se již neobjevuje; hrabě Karel J. Buquoy se stal poprvé přispěvatelem k roku 1912, kdy převzal „závazky“ po svém zesnulém strýci Karlu Bonaventurovi.

¹⁹⁰ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru SVPU v Praze za období od 7. dubna 1850 do 31. března 1851.

¹⁹¹ Svědčí o tom zachované skicáře a několik desítek kreseb. SOA Třeboň, RA Buquoyů, Grafika, kresby, akvarely, Dílčí inventář (zpracovali J. Hanesch, E. Fialová, K. Dudáček), Třeboň, b.d.

¹⁹² P. KOBLASA, *Buquoyové*, s. 34; podobně J. VYBÍRAL, s. 82.

¹⁹³ K politické činnosti a dalším informacím k jeho osobě P. KOBLASA, *Buquoyové*, s. 33-35.

7.1 Karel Buquoy – poslední velikán ve Společnosti

S trochou nadsázky jsem zvolil takový název kapitoly, který má navodit určitý dvojsmysl. Ten tvoří (velké) písmeno „S“ - tedy hrabě Buquoy jako (téměř) poslední prezident Společnosti vlasteneckých přátel umění¹⁹⁴ a hrabě Buquoy jako jeden z posledních šlechticů významně se angažujících v české a rakouské společnosti přelomu 19. a 20. století.¹⁹⁵ Uvedená dvojice ovšem neplatí doslova a pravdivá je asi z poloviny, vysvětlení nabízí odpovídající poznámky pod čarou. Šlechticů s obdobnými kariérami a zájmy jako u hraběte Buquoye navíc žilo v jeho době pravděpodobně více. To však nemění nic na tom, že Karel Buquoy byl ve své době přední osobností v oblasti kultury, politiky a spolkových činností v Předlitavsku.

Karel Bonaventura Jiří Bedřich de Longueval Buquoy se narodil 28. září 1854 ne na některém z četných českých rodových sídel, ale ve Vídni. V hlavním městě monarchie 9. srpna 1911 také jeho poměrně krátký život skončil. Ten je však spojený zejména s jihočeskými Novými Hrady, kde je v tamní hrobce pohřben.

Podíváme-li se na výši příspěvků Karla Buquoye v rámci celého přehledu přispěvatelů, tzn. porovnáme-li je s výší příspěvků ostatních přispěvatelů, zjistíme několik podstatných faktů. Dvě nejdůležitější fakta jsou však tato: za prvé byl hrabě Karel Buquoy po dlouhé období let 1879 – 1911 jediným šlechticem z rodu Buquoy, který působil ve Společnosti přátel umění a za druhé, výše jeho příspěvků byla od 90. let až do roku 1911, kdy zemřel, jednou z nejvyšších, často dokonce právě tou nejvyšší. Například pohled na výroční zprávu k roku 1907 ukazuje, jak důležitou postavou Karel Buquoy ve Společnosti byl. Z 62 přispěvatelů byl hrabě Buquoy přispěvatelem s nejvyšším příspěvkem. Rovnat se s ním může jen císař František Josef I., který přispěl do veřejného fondu stejnou částkou 400 zlatých, galerii ovšem nevěnoval nic. Uvedený příklad spadá do doby, kdy byl hrabě Buquoy prezidentem Společnosti vlasteneckých

---

¹⁹⁴ Buquoy byl ve skutečnosti předposledním prezidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění.

¹⁹⁵ Označením „z posledních šlechticů ... v české i rakouské společnosti“ mám na mysli společnost v době před zrušením šlechtických titulů a výsad roku 1918. Tomuto problému se krátce věnuje P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 16.

přátel umění a kdy byla příslušná vysoká částka příspěvku v takovéto pozici vlastně i nutností. Na začátku Buquoyova působení ve Společnosti, tedy na přelomu 70. a 80. let však byla situace jiná. Hrabě Buquoy tu zatím byl „řadovým“ přispívajícím členem s částkou 42 zlatých, minimální částkou dle stanov Společnosti. Karel Buquoy do Společnosti poprvé přispěl v roce 1879, kdy ve věku 25 let převzal rodový fideikomis. Jeho první příspěvek činil běžných 42 zlatých, v následujících osmdesátých letech 19. století obnášely každoročně jeho příspěvky stále 42 zlatých do všeobecného fondu, do galerie žijících malířů nepřispíval. Devadesátá léta již byla jiná – podpora hraběte Společnosti se zvýšila. Výše příspěvků od tohoto data až do roku 1900 činí 200 zlatých do všeobecného fondu a 100 zlatých do galerie žijících malířů. Od tohoto roku hrabě Buquoy výši svých příspěvků opět zvýšil, a to o částku 200 korun (již ne zlatých, ale korun) do fondu a 100 korun do galerie. Jeho celkové příspěvky tak v prvním desetiletí 20. století (i s rokem 1911) obnášely 400 korun do všeobecného fondu a 200 korun do galerie žijících malířů.

Prezidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění se stal hrabě Buquoy v červnu 1889, tuto funkci převzal po Albrechtu Kaunitzovi. Prezidentské období bylo Společností stanoveno na osm let, hrabě tak byl zvolen do funkce celkem třikrát, což je jistě důkaz o tom, s jakou způsobilostí Společnost vlasteneckých přátel umění vedl. Po prvním zvolení prezidentem úspěšně navázal na skvělé výsledky Společnosti z druhé poloviny osmdesátých let, přírůstky do Obrazárny i návštěvnost výstav Krasoumné jednoty v devadesátých letech byly příznivé, ke konci století se Společnost potýkala s poměrně nízkým počtem přispívajících členů, ke konci prvního desetiletí 20. století zas klesal počet prodaných děl. V době kdy byl Karel Buquoy prezidentem se do Společnosti také dostává stále více osobností nešlechtického původu nebo osob nově nobilitovaných, což však ztěžil mohl nějakým způsobem ovlivňovat. Poslední dva roky života byl hrabě Karel Buquoy vážně nemocný a práci ve Společnosti, která byla jen jednou z mnoha jeho dalších aktivit, musel proti své vůli zanedbávat.

8. Schwarzenbergové ve Společnosti vlasteneckých přátel umění

Knížecí rod Schwarzenberg patří v českých zemích mezi ty vůbec nejznámější, možná i proto, že jeho členové dosud žijí.¹⁹⁶ Původem německý (falcký) rod se stal v průběhu staletí v Čechách v podstatě rodem domácím. Rod se roku 1802 rozdělil na větev hlubocko-krumlovskou a orlickou. Schwarzenbergové jsou tedy spojeni s jižními Čechami, které skoro celé ovládali. Zde se jejich vliv částečně stýkal s rodem Buquoyů, ten však Schwarzenbergové předčili jak svým významem a majetkem, tak i prestiží. Členové rodu často prosluli jako znamenití hospodáři a modernizátoři zemědělství, lesnictví a průmyslu (zejména Jan Adolf II. Schwarzenberg), v oblasti vojenství se proslavil maršálek Karel Schwarzenberg,¹⁹⁷ který mimo jiné velel spojeným protinapoleonským vojskům v bitvě u Lipska.¹⁹⁸

Rod Schwarzenberg působil ve Společnosti vlasteneckých přátel umění po celé sledované období, a to velmi rovnoměrně. Po celou druhou polovinu 19. století až do první světové války se jména jeho příslušníků ve výročních zprávách objevují mezi přispívajícími členy. Zdůrazněme, že to pouze mezi nimi, protože ve výboru Společnosti, či jiných vyšších funkcích se s příslušníky tohoto rodu nesetkáme. To ale nic nemění na tom, že Schwarzenbergové byli v rámci přispěvatelů jedni z nejdůležitějších, byli rodem, který měl každoročně v přehledech přispívajících členů v průměru dva své zástupce, navíc s poměrně

---

¹⁹⁶ Člen rodu Karel Schwarzenberg (nar. 1937), bývalý kancléř prezidenta a současný senátor a ministr zahraničních věcí, je pravděpodobně vůbec nejznámějším žijícím šlechticem působícím v České republice.

¹⁹⁷ Karel I. Schwarzenberg (1771-1820) byl zakladatelem orlické linie, která byla výrazně pročesky orientovaná.

¹⁹⁸ Nejvýznamnějším orlickým Schwarzenberkům 19. století se věnuje práce Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005, která je zároveň jednou z předních novějších publikací ke schwarzenberské problematice daného století a také k aristokratické společnosti stejné doby jako takové. Autor v knize sleduje osobní a profesní životy Karla I. Schwarzenberga až Karla V. ze Schwarzenbergu. Tito šlechtici mu současně slouží jako vzorové postavy pro vykreslení životního stylu české aristokracie předminulého století jako celku. Ke Schwarzenbergům dále například J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, České Budějovice b.d.; J. B. NOVÁK, *Polní maršál Karel kníže ze Schwarzenberka. Historický portrét podle rodinné korespondence*, Praha 1913; Z. BEZECNÝ, *Karel V. ze Schwarzenberku (Životní styl šlechtice přelomu 19. a 20. století)*, *Opera historica* 4, 1995, s. 281-295; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 253-258; F. STELLNER - J. ŽUPANIČ, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 239-251.

vysokými příspěvky. K těmto členům rodu patřil zejména kníže Jan Adolf II., jak bude dále uvedeno.

Vrátíme-li se do poloviny století, konkrétně k výroční zprávě za správní období duben 1850 až březen 1851, nalezneme jméno Schwarzenberg již zde. V přehledu přispívajících členů, kterých bylo za tento rok 76, jsou tři příslušníci tohoto rodu - kníže kardinál arcibiskup Bedřich Schwarzenberg, kníže Josef Adolf Schwarzenberg a kníže Karel III. Schwarzenberg. Nejvyšším příspěvkem se vykazuje kníže Josef Adolf, a to 80 zlatými do společnostního fondu. Kardinál Bedřich Schwarzenberg přispěl částkou 60 zlatých do fondu plus 20 zlatých do galerie žijících malířů. Třetí člen rodu, kníže Karel přispěl částkou 50 zlatých do fondu. Z celkové sumy 4 758 zlatých získaných pro Společnostní fond za rok 1850 se na této sumě členové rodu Schwarzenberg podíleli částkou 190 zlatých. Vybraná částka pro galerii žijících malířů činila 366 zlatých, podíl Schwarzenbergů na ní byl 20 zlatých.

O dvacet let později, počátkem 70. let se situace v mnohém nezměnila. Pohled na výroční zprávu za správní období březen 1871 až březen 1872 ukazuje, že i v tomto období, kdy přispívajících členů bylo 88, má rod ve Společnosti tři své zástupce, knížete Bedřicha, knížete Karla III. a nově knížete Jana Adolfa II.). Nejvyšší částkou z těchto tří přispěl kníže Jan Adolf (84 zlatých do fondu), za ním následuje kníže Bedřich, který dal do fondu 63 zlatých a do galerie žijících malířů 21 zlatých. Kníže Karel věnoval do fondu 42 zlatých. Z celkové částky 5 088 zlatých a 40 krejcarů do fondu přispěli Schwarzenbergové 189 zlatými, do galerie to bylo 21 zlatých z částky 643 zlatých a 80 krejcarů. Výše příspěvků i po dvaceti letech patří k průměru, stejně tak počet členů rodu patří opět k nadprůměrným, i když se ve zprávě za toto období už vyskytuje více rodů se třemi svými zástupci - na počátku sedmdesátých let to tedy kromě Schwarzenbergů jsou Nostitzové, Salmové a Schönbornové.

Karel III. Schwarzenberg pocházející z orlické větve rodu se kromě tradičních zájmů svého rodu věnoval kultuře i v jiných oblastech než byla jen jeho účast ve

Společnosti vlasteneckých přátel umění. Podporoval činnost dvou nejvýznamnějších kulturních institucí 19. století - Národního muzea a Národního divadla. Českou společností byl Karel III. Schwarzenberg přijímán velmi pozitivně, a to pro své politické působení ve prospěch českého státního práva a také jazyka.¹⁹⁹

Neméně významným je kníže Bedřich Schwarzenberg (1809–1885). Tento šlechtic se rozhodl věnovat církevní kariéře a je patrné, že tato volba byla velmi úspěšná. Již ve svých 26 letech se totiž stal arcibiskupem solnohradským a roku 1842 byl papežem Řehořem XVI. jmenován kardinálem. V roce 1850 se nakonec stal navíc 27. pražským arcibiskupem. Bedřich Schwarzenberg se stal známým také svým vystoupením na 1. vatikánském koncilu v roce 1869, kdy protestoval proti dogmatu o papežské neomylnosti. Podporoval činnost Jednoty k dostavění chrámu sv. Víta a přičinil se o to, že byl chrám k tisícímu jubileu pražského biskupství roku 1873 důstojně připraven, takže se potom mohlo pokračovat v jeho další výstavbě. Na domácím politickém poli se kardinál Schwarzenberg řídil programem české konzervativní šlechty. Proto nikdy nechyběl při oslavách slavných českých výročí, zejména pokud se týkala české katolické minulosti. Mecenášské aktivity kardinála Schwarzenberga souvisí s postavou malíře Adolfa Kosárka (1830-1859). Kosárek působil na začátku své velmi krátké kariéry, resp. života, jako praktikant na několika arcibiskupských statcích. Právě zde si jeho talentu povšiml kardinál Schwarzenberg a umožnil malíři krajin studium na pražské akademii.

Nový přispívající člen, bratr kardinála Bedřicha Schwarzenberka, kníže Jan Adolf II. Schwarzenberg (1799-1888), kromě toho, že přispíval na umění a obnovování památek, byl považován za znamenitého hospodáře.²⁰⁰ Velmi mnoho peněz vydal Jan Adolf II. na údržbu a renovaci četných zámků, patronátních

---

¹⁹⁹ Nelze nezmínit známý výrok „... chceme hájiti práva tohoto a chrániti je [české státní právo] budeme, seč nám síly stačí až do těch hrdel a statků.“, který pronesl právě tento šlechtic. Na svém panství v tomto duchu zavedl jako úřední řeč češtinu. Více ke Karlu III. Schwarzenbergovi (1824-1904) uvádí Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 48-50.

²⁰⁰ Hospodářskou činnost knížete Jana Adolfa částečně sleduje v kapitole *Kus Anglie v Čechách: Hluboká J. VYBÍRAL, Století*, s. 25-71. Popisuje zde však i osobnosti stránku tohoto šlechtice, kterému se zcela po zásluze říkalo „král jižních Čech“.

kostelů, kaplí, ale i hospodářských budov, dvorů či lesních nebo rybníčních staveb.²⁰¹ Nejvelkolepější byla v tomto směru zcela jistě úplná přestavba původně barokního zámku Hluboká do té podoby, jak ji známe dnes.²⁰² Po jeho smrti roku 1888 převzal panství syn Adolf Josef VIII. Schwarzenberg, vévoda krumlovský. O tři roky později je situace stejná již naprosto. Výroční zpráva k roku 1874 vykazuje opět jména knížat Bedřicha, Karla a Jana Adolfa se stejnou výší svých příspěvků. Při počtu přispívajících členů 81 a celkové vybrané sumě 4 678 zlatých a 90 krejcarů do fondu a 585 zlatých do galerie žijících malířů, tedy jejich snížení oproti předchozí sledované zprávě, se však změnila výše podílu jejich příspěvků na celkové výši všech příspěvků – podíl schwarzenberského příspěvku na celkovém získaném příspěvku do Společnosti se zvětšil.

Zpráva z roku následujícího zůstává z pohledu schwarzenberských členů opět téměř zcela totožná s tou předcházející. Knížata Bedřich, Jan Adolf a Karel přispěli stejnými částkami, které však, dáme-li je do poměru k počtu nynějších přispěvatelů (78) a celkovým přispěným sumám do fondu a galerie (4 552 zlatých a 90 krejcarů, resp. 585 zlatých) opět zvýšily podíl rodu Schwarzenbergů na celkových přispěvcích. Výše naznačený trend (snižující se počet všech přispěvatelů při zachování počtu tří jejich zástupců ze schwarzenberského rodu, klesající výše celkového příspěvku do fondu i galerie) pokračuje i následující rok, jak je to zřetelné z přehledu přispívajících členů k únoru 1876. Těch zpráva vykazuje celkem 76 při dosaženém celkovém příspěvku 4 292 zlatých a 90 krejcarů do společnostního fondu a 547 zlatých a 20 krejcarů do galerie žijících malířů. Příspěvek Schwarzenbergů stále, ale již naposled obnášel 189 zlatých do fondu a 21 zlatých do galerie. Pro rok 1877 totiž už platí jiné počty. To je dáno tím, že z řad přispěvatelů vystoupil kníže Bedřich Schwarzenberg. Počet přispěvatelů z tohoto rodu tak zůstal až do konce sledovaného období omezen na knížata Karla III. a Jana Adolfa II. Prvně jmenovaný přispěl do společnostního

---

²⁰¹ „*Stavebníky kostelů ve vsích a městečkách na svém panství se Schwarzenberkové stali díky svým patronátním závazkům, které byly neodmyslitelnou součástí jejich image a které, ... , zejména vladař Johann Adolf velice prožíval.*“, Tamtéž, s. 87.

²⁰² *Kus Anglie v Čechách se zaměřuje na působení Jana Adolfa ze Schwarzenberka v přestavbě Hluboké do historizující podoby. Druhou známou stavbou vzniklou z podnětu Jana Adolfa je také schwarzenberská hrobka v Třeboni; Tamtéž, s. 25-71.*

fondu částkou 42 zlatých, kníže Jan Adolf daroval přesný dvojnásobek, 84 zlatých, celkem jejich příspěvek činil 126 zlatých. Celkový počet členů se v porovnání k minulému roku opět snížil, a to na 74. Sníženy byly i dosažené příspěvky do fondu a galerie – 4 122 zlatých a 40 krejcarů, resp. 543 zlatých a 10 krejcarů. Dobu mezi lety 1877 až 1888 můžeme nazvat érou knížat Karla III. a Jana Adolfa II. Schwarzenbergových. Ve výročních zprávách z let mezi těmito mezními roky (a včetně jich) se totiž ze zástupců rodu Schwarzenberků neobjevuje mezi přispívajícími členy nikdo jiný, jen oni dva.

Pro rok 1878 platí pro oba šlechtice stejná výše jejich příspěvků, obecnou změnou je však po mnoha letech snižování opětovné navýšení počtu všech přispěvatelů na 79. Stav, kdy výše příspěvků činila u knížete Jana Adolfa 84 zlatých a u knížete Karla 42 zlatých, trval po celé vymezené období. Po celou dobu tedy stejní dva šlechtici přispívali do všeobecného fondu Společnosti stejnou částkou. Částka knížete Karla, tedy 42 zlatých, představovala nejnižší možný příspěvek, stejně jako on jí však přispívala mírně nadpoloviční většina přispěvatelů. U Jana Adolfa to bylo jiné. Jeho příspěvek 84 zlatých byl v tomto dvacetiletí nadprůměrný. Téměř každý rok byl vlastně třetí nejvyšší přispěnou částkou, hned po obnosech 200 zlatých, které darovali příslušníci císařské rodiny a 100 zlatých, placených některými významnými šlechtici.

Roku 1888 kníže Jan Adolf II. Schwarzenberg zemřel a jeho členství přešlo na syna, knížete Adolfa Josefa.²⁰³ Od roku 1889 tak bude ve výročních zprávách vedle knížete Karla III. Schwarzenberga na dlouhou dobu figurovat jméno Adolf Josef VIII. Schwarzenberg. Ke konci svého života vytvořil tento aristokrat společně s dvěma dalšími autory Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Prachatickém.²⁰⁴ Platbu příspěvků převzal kníže Adolf Josef ve stejné výši, jakou platil jeho otec. Tak to trvalo až téměř do konce století. Od roku 1900 se totiž ve zprávách výboru Společnosti objevuje u jmen obou šlechticů zdvojnásobená nominální výše příspěvků, tedy u knížete Karla se jedná

---

²⁰³ Nejdůležitější události jeho života (1832-1914) s osobnostní i „profesní“ charakteristikou zmiňuje J. VYBÍRAL, *Století*, s. 109. Uvádí i citaci Ilg, A., *Kunst-topographische Mitteilungen aus den fürstlichen Schwarzenbergischen Besitzungen in Südböhmen*, Mitteilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale 17/1891, s. 171, kde autor připomíná cit jeho otce Jana Adolfa pro umění.

²⁰⁴ J. SEDLÁČEK - F. MAREŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese prachatickém*, Praha 1913.

o 84 korun a u knížete Adolfa Josefa o 164 korun do společnostího fondu. Tento stav trvá i v prvních 12 letech 20. století. Změna však nastala v roce 1904, kdy zemřel kníže Karel III. a jeho příspěvky převzal syn Karel IV. Schwarzenberg. Tento šlechtic zastával stejně jako jeho otec politický konzervatismus, na rozdíl od otce se však české veřejnosti znelíbil.²⁰⁵

Zhodnotíme-li účast rodu Schwarzenberg ve skupině přispěvatelů v rámci celého sledovaného období, zjistíme, že výše jejich příspěvků byla v porovnání s ostatními lehce nadprůměrná, podobně počet jeho příslušníků je v seznamu přispívajících členů nadprůměrný – obvykle se třemi zástupci rodu měli téměř vždy třetí až páté nejvyšší zastoupení podle rodů.²⁰⁶

Závěr

Předchozí text sledoval, jakou stopu zanechaly některé historické šlechtické rody v činnosti Společnosti vlasteneckých přátel umění a dalším blízkém spolku, Krasoumné jednotě. Tato stopa je hluboká a stále zřetelná, o čemž svědčí bohaté sbírky současné Národní galerie. Kteří šlechtici, resp. které rody se na vytváření této stopy podílely nejvíce? Pomyslný primát mezi všemi šlechtickými rody, zúčastněnými od poloviny 19. století až do počátku první světové války mají v obou spolcích Thunové. Není to jen zásluhou hraběte Františka Thuna, hlavní postavy Krasoumné jednoty v jejích počátečních desetiletích, prezidenta a také jednatele Společnosti vlasteneckých přátel umění, jejího přispěvatele a podporovatele, ale také mnoha dalších přispěvatelů z téhož rodu. Z nich vynikl zejména Zdeněk Thun,²⁰⁷ zároveň člen jejího výboru a po určitou dobu dokonce viceprezident. Rodové jméno Thun-Hohenstein se tak může stát synonymem

---

²⁰⁵ Vysvětlení poskytuje a politickou činnost Karla IV. Schwarzengerga komentuje Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 50-54. Podobně P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 258.

²⁰⁶ Znovu připomeňme prvenství rodu Thun-Hohenstein v četnosti zástupců svých rodů mezi přispívajícími členy Společnosti, následované rodem Lobkowicz. O další místa se Schwarzenbergové dělili s rody Nostitz a Schönborn.

²⁰⁷ Ve zprávách výboru Společnosti vlasteneckých přátel umění je uváděn jako Zdenko Thun(-Hohenstein).

když ne přímo pro Společnost vlasteneckých přátel umění a Krasoumnou jednotu, tak alespoň pro nejvýraznější šlechtickou podporu umění v druhé polovině 19. století. Obdobně vysoké příspěvky vydávali buquoyští přispívající členové, kterých však bylo velmi málo. Z nich nejdůležitější je hrabě Karel Buquoy, dlouholetý prezident Společnosti vlasteneckých přátel umění. Jejím prezidentem byl také příslušník rodu Kaunitzů, hrabě Albrecht Kaunitz, zastávající tuto funkci sedmnáct let. Společně s hrabětem Michaellem Karlem byli však jedinými členy svého rodu, kteří se dají v historii obou spolků v uvedené době vysledovat. Z rodu Schwarzenberg, jednoho z nejpřednějších a nejznámějších v Čechách, se žádný jeho člen nestal ani prezidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění ani nestál v jiné vysoké pozici. Zato mezi přispívajícími členy jich bylo vždy mnoho. Z těch vynikla svou podporou hlavně knížata Jan Adolf II., Adolf Josef VIII. a Karel III. Zapomenout by se nemělo ani na rody Lobkowiczů, Nostitzů, Salmů a Schönbornů, které, alespoň co se týká výše příspěvků do společnostního fondu, byly pro Společnost vlasteneckých přátel umění ještě důležitější než rody Buquoyů, Kaunitzů a Schwarzenbergů.

I když se práce primárně nezabývala šlechtici nově nobilitovanými, jednu výjimku udělala. Je jí rytíř Vojtěch Lanna, „muž v ohledu uměnímilovnosti a krasocitu v Praze proslulý“,²⁰⁸ působící mimo jiné dvacet let jako jednatel Společnosti vlasteneckých přátel umění. Tato důležitá osobnost svými zásluhami, administrativní činností a dary podstatně měnil tvář Společnosti vlasteneckých přátel umění a předčil v tomto směru většinu příslušníků tzv. starožitné šlechty. Ve výročních zprávách z osmdesátých a devadesátých let 19. století a prvního desetiletí 20. století se v přehledech dárců uměleckých děl Společnosti vlasteneckých přátel umění objevuje téměř vždy s výraznou převahou právě jméno Vojtěch Lanna. Zástupce historické šlechty tu nalezneme velmi zřídka. Z toho vyplývá, že šlechtická podpora Společnosti vlasteneckých přátel umění i Krasoumné jednoty ve druhé polovině 19. století probíhala na základě placení pravidelných příspěvků, tedy darování peněžních částek, spíše než na základě darování uměleckých děl.

---

²⁰⁸ Archiv NG Praha, fond SVPU, kart. 1258.24, Zpráva výboru za rok 1884, s. 7.

Šlechtický mecenát byl vždy důležitý pro podporu mnoha osobností nejrůznějšího zaměření. Například filosof a autor pedagogických spisů Jean Jacques Rousseau žil z podpory šlechtických mecenášů po celý život, stejně tak byl na nich po určitou dobu závislý malíř Francisco de Goya, což je ostatně u dvorních malířů logické. Slavného rytce Václava Hollara podporoval anglický hrabě Arundel, největší sběratel antického umění v období raného novověku severně od Alp.²⁰⁹ Mecenášem a příznivcem umění byl také mladý bavorský král Ludvík II. z rodu Wittelsbachů, známý stavitel hradů a zámků a romantik zvláštního ražení. Tato velmi pozoruhodná a zároveň tragická osobnost byla již od svých patnácti let nadšeným příznivcem skladatele Richarda Wagnera. Ludvík pozval Wagnera do Mnichova, nabídl mu vysoký plat a vystavěl divadlo určené právě pro Wagnerovy hry.

Čím si máme vysvětlit ochotu a mnohdy přímo i nadšení, se kterým se mnozí zemsky a často i jazykově čeští aristokraté druhé poloviny 19. století vrhali do podpory umění v té podobě, jak byla předvedena v této práci? Mohl to být jistý zvyk šlechtických rodů zúčastňovat se uměleckého života společnosti, otázka vlivu a prestiže byla také velmi důležitá. Co se týká příspěvků, ty často přecházely z jednoho člena rodu na druhého a noví přispěvatelé tak podporovali Společnost vlasteneckých přátel umění i z jisté setrvačnosti.²¹⁰

Všem představitelům šlechtického mecenátu druhé poloviny 19. století můžeme jen vděčit za jejich snahu o povzbuzení a rozvoj Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty (a v této souvislosti tak částečně i celého kulturně-uměleckého života v českých zemích dané doby), jejíž činnost je ve změněné podobě patrná dodnes. Předložená práce snad přinesla dostatečné množství důkazů o tom, že tomu tak je. Ukázala na několika málo příkladech, jak důležité, nebo přímo nezbytné byly hmotné (umělecká díla) a finanční příspěvky mnoha šlechticů různých národností, původu, politického a jiného smýšlení, a to nejen pouze ve druhé polovině 19. století, pro úspěšnou činnost Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty, pro

---

²⁰⁹ Postava hraběte Arundela, navíc právě ve vztahu k Václavu Hollarovi, se objevuje v knize M. V. KRATOCHVÍL, *Dobrá kočka, která nemlsá*, Praha 1970, která však není čistě vědeckou historickou prací, nýbrž historickou beletrií o Hollarově životě a díle.

²¹⁰ Většinou se jednalo o následnictví otec-syn, tak například Karel Buquoy převzal příspěvky po Jiřím Buquoyovi, Albrecht Kaunitz po Michalovi Karlovi Kaunitzovi. Jiné příklady uvádí Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 116.

dosažení jejich cílů a následky existence těchto spolků. Těmi následky je dnešní podoba Národní galerie a její úloha ve společnosti, která je i přes určité výhrady k jejímu současnému vedení stále vnímána jako nejpřednější česká galerijní instituce. Národní galerie však neslouží jen jako pasivní skladiště tisíců uměleckých děl. Stejně jako Společnost vlasteneckých přátel umění a její Obrazárna v 19. století i současná Národní galerie si jako její pokračovatelka klade za cíl svého poslání získávat, shromažďovat, uchovávat a zpřístupňovat díla výtvarného umění, ale i zajišťovat jejich ochranu, evidenci a inventarizaci.²¹¹ Ani v dnešní, zdánlivě soběstačné době se však umělecká instituce neobejde bez mecenášů. Tito novodobí podporovatelé umění již většinou nejsou jednotlivci, naopak to jsou především společnosti a spolky různého zaměření, původu a velikosti, které často nemají na první pohled s uměním vůbec nic společného.²¹²

Ve skutečnosti však sama Národní galerie považuje za pokračovatelku Společnosti vlasteneckých přátel umění ne sebe samotnou jako celek, ale jen Společnost přátel Národní galerie v Praze, která byla ustanovena v srpnu 1992 jako samostatná organizační jednotka registrovaná Ministerstvem vnitra. Společnost přátel Národní galerie si získala početnou členskou základnu, má i kolem 200 aktivních zahraničních "přátel" a od roku 1998 je členem Světové federace přátel muzeí.²¹³

Druhým podobným orgánem fungujícím v současnosti v rámci Národní galerie je Nadace Národní galerie. Tato organizace dnes jakoby částečně zastupuje dřívější Krasoumnou jednotu, protože se stará o občasně přírůstky do

---

²¹¹ V současné době NG v Praze spravuje 14 362 obrazů, 7575 plastik, 242 634 grafik, 60 972 kreseb, 57 nových médií, 3644 souborů z oboru architektury (13 115 předmětů) a 12 114 sbírkových předmětů orientálního umění. Výroční zpráva NG za rok 2001, s. 30.

<http://www.ngprague.cz/84/detail/vyrocní-zpráva/> (25. 2. 2007)

²¹² 4.12.2006 v Obecním domě v Praze byla vyhlášena mecenášem roku v rámci udílení prestižního ocenění Cena Kapky naděje společnost Holding Synot, a.s., která věnovala Národní galerii 5 milionů korun na nákup nových děl. Tato společnost je tedy největším současným mecenášem Národní galerie.

²¹³ Výhody pro členy SPNG spočívají v možnosti volného vstupu do stálých expozic a na krátkodobé výstavy NG a v účasti na přednáškách, odborných výkladech k vybraným výstavám a dalších aktivitách, o nichž jsou členové dvakrát ročně informováni dopisem. Řádní členové jsou vyzváni 1x ročně k účasti na členské schůzi, kde jsou seznámeni s hospodařením, rozpočtem a plánovanými aktivitami na další období. Více o SPNG na adrese <http://www.ngprague.cz/116/detail/spolecnost-pratel-ng/>

galerie.²¹⁴ Ve spolupráci s Národní galerií vydala v roce 2001 Nadace také první číslo periodika *Revue NG*, které prezentuje významné události uplynulého roku, štědré mecenáše, podporovatele a příznivce výtvarného umění a Národní galerie v Praze. Zajímavý je pohled na soupis členů nadačního výboru Nadace NG.²¹⁵ Mezi zhruba dvacítkou jmen se objevují i dvě šlechtická - RNDr. Radslav Kinský a Jiří Lobkowicz. I v současnosti tedy v rámci Národní galerie působí potomci historické šlechty, i když dnes tito šlechtici samozřejmě nemají žádné právní zvýhodnění, atp.

Pokud tato práce čtenářům o něco více přiblížila a objasnila jak historii, tak i význam Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednoty tak, jak to bylo předvedeno v textu, stejně jako důležitost a přínos šlechtického mecenátu, pak splnila svůj cíl.

---

²¹⁴ Například 17. 9. 2001 byl Národní galerií slavnostě předán obraz Cyrila Boudy Ráj, zakoupený Nadací. Výroční zpráva NG za rok 2001, s. 9;

<http://www.ngprague.cz/84/detail/vyrocní-zpráva/> (25. 2. 2007)

²¹⁵ <http://www.ngprague.cz/126/detail/nadace-ng/> (25. 2. 2007)

Prameny

Archiv Národní galerie Praha
Fond SVPU, kart. 1258.24, Zprávy výboru Společnosti vlasteneckých přátel umění (Bericht des Ausschusses der Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde in Prag) 1850-1912, b. m., b. d.

Státní oblastní archiv Třeboň
Fond Rodinný archiv Buquoyů, inv. č. 1360/5

Použitá literatura

BALEKA, Jan, *Výtvarné umění. Výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*, Praha 1997.

BAŽANT, Eduard, *Burg Rosenberg, Rosenberg* 1924.

BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 5).

Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder, Band I-II, München 1979/1984.

CODR, Milan, *Václav Jan Tomášek, Přemožitelé času* 2, 1989, č. 15, s. 92-95.

Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890, III/1,2, Praha 2001.

DOŠKOVÁ, Marika, *Interiér vybraných buquoyských sídel ve druhé polovině 18. století* (Diplomová práce), České Budějovice 1997.

Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004.

HANUŠ, Josef, *Národní museum a naše obrození I-II*, Praha 1921-1923.

HOJDA, Zdeněk, *Společnosti přátel umění v Evropě do konce 18. století*, in:
Zdeněk Hojda – Roman PRAHL (edd.), *Mezi časy. Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800*, Praha 2000, s. 76-87.

HOJDA, Zdeněk – PRAHL, Roman, *Kunstverein nebo/oder Künstlerverein? Hnutí umělců v Praze 1830-1856/Die Künstlerbewegung in Prag 1830-1856*, Praha 2004.

HOJDA, Zdeněk, *Kdo nakupoval na výstavách Krasoumné jednoty*, in: *Město v české kultuře 19. století*, Praha 1983, s. 133-154.

HOJDA, Zdeněk – PRAHL, Roman, *Umění v konverzaci: Thunův salon*, in:
Helena Lorenzová – Taťána Petrasová (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1998, s. 35-47.

HOJDA, Zdeněk - POKORNÝ, Jiří, *Pomníky a zapomínky*, Praha - Litomyšl 1996.

CHALUMEAU, Jean-Luc, *Přehled teorií umění*, Praha 2003, s. 59-60.

KADLECOVÁ, Markéta, *Gabriela Buquoyová, život neprovdané dámy v první polovině 19. století* (Diplomová práce), České Budějovice 2004.

KAISEROVÁ, Kristina – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.), *Umění a veřejnost v 19. století*, Plzeň 1998.

KOBLASA, Pavel, *Buquoyové, stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002.

KUTHAN, Jiří, *Aristokratické rezidence období romantismu a historismu v Čechách*, Praha 2001.

Masarykův slovník naučný, V. díl, Praha 1931.

MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.

Nová encyklopedie českého výtvarného umění, I-II, Praha 1995.

NOVOTNÝ, Vladimír, *Sto let Krasoumné jednoty*, Praha 1935.

Nový slovník československých výtvarných umělců, I., Praha 1947.

Ottův slovník naučný, IV. díl, Praha 1891; XVI. díl, Praha 1900.

POUZAR, Vladimír (ed.), *Almanach českých šlechtických rodů*, Praha 1996.

Sběratelství (prémie Členské knihovny nakladatelství Svoboda), Praha 1983.

SLAVÍČEK, Lubomír (ed.), *Artis Pictoriae Amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993.

Starožitnosti – historie, tradice, současnost. Starožitnictví v Čechách, Praha 1998.

VLNAS, Vít, *Obrazárna v Čechách 1796-1918. Katalog výstavy uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění*, Praha 1996.

VYBÍRAL, Jindřich, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*, Praha 1999.

WURZBACH, Constantin von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 45, Wien 1882.

ŽUPANIČ, Jan - FIALA, Michal - STELLNER, František, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

Tabulková příloha: Přehled příspěvků jednotlivých šlechticů*

hrabě Albrecht Kaunitz:**

rok	společnostní fond	galerie žijících malířů
1872	63	-
1873	63	-
1874	63	-
1875	63	-
1876	63	-
1877	63	-
1878	200	100
1879	200	100
1881	200	100
1882	200	100
1883	200	100
1884	200	100
1885	200	100
1886	200	100
1887	200	100
1888	200	100
1889	200	100
1890	200	100
1891	200	100
1892	200	100
1893	200	100
1894	200	100
1895	200	100
1896	200	100

*Jedná se však jen o některé ze šlechticů, kteří se ve větší míře objevují v popisu vybraných čtyř rodů (Thun-Hohensteinové, Kaunitzové, Buquoyové a Schwarzenbergové) a jejich působení v rámci SVPU a Krasoumné jednoty. Všechny příspěvky do roku 1899 včetně jsou vyjádřeny ve zlatníkové měně, od roku 1900 v měně korunové. Tyto korunové příspěvky se liší od předchozích jen vyšší, dvojnásobnou nominální hodnotou.

** Mezi přispívajícími členy se objevuje již k roku 1865.

hrabě Jiří Buquoy:

rok   společností fond   galerie žijících malířů

1850	100	-
1872	105	-
1874	105	-
1875	105	-
1876	105	-
1877	105	-
1878	105	-

hrabě Karel Buquoy:***

rok   společností fond   galerie žijících malířů

1879	42	-
1881	42	-
1882	42	-
1883	42	-
1884	42	-
1885	42	-
1886	42	-
1887	42	-
1888	42	-
1889	42	-
1890	200	100
1891	200	100
1892	200	100
1893	200	100
1894	200	100
1895	200	100
1896	200	100
1897	200	100

1884	42	-
1885	42	-
1886	42	-
1887	42	-
1888	42	-
1889	42	-
1890	42	-
1891	42	-
1892	42	-
1893	42	-
1894	42	-
1895	42	-
1896	42	-
1897	42	-
1898	42	-
1900	84	-

hrabě František Thun (starší): ****

rok   společností fond   galerie žijících malířů

1850	200	-
1872	210	-

hrabě František Thun (mladší):

rok   společností fond   galerie žijících malířů

1850	80	18
1872	42	-

1890	42	18,90
1891	42	18,90
1892	42	18,90
1893	42	18,90
1894	42	18,90
1895	42	18,90
1896	42	18,90
1897	42	18,90
1898	42	18,90
1899	42	18,90
1900	84	37,80

hrabě František Thun (místodržící):

rok   společností fond   galerie žijících malířů

1882	42	18,90
1883	42	18,90
1884	42	18,90
1885	42	18,90
1886	42	18,90
1887	42	18,90
1888	42	18,90
1889	42	18,90
1890	42	18,90
1891	42	18,90
1892	42	18,90
1893	42	18,90
1894	42	18,90
1895	42	18,90
1896	42	18,90
1897	42	18,90
1898	42	18,90

hrabě JUDr. Jaroslav Thun:

rok   společností fond   galerie žijících malířů

1896	42	-
1897	42	-
1898	42	-
1899	42	-
1900	84	-
1907	84	-
1909	84	-
1910	84	-
1911	84	-

B e r i c h t

des Ausschusses der

Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde

in Prag

für die Periode vom 7. April 1850 bis 31. März 1851.

Vertragen in der Ausbühnung am 31. März 1851 von dem Referenten S. D. Hugo Hüsten zu Salin.

Titulní strana Zprávy výboru Společnosti vlasteneckých přátel umění v Praze za období od 7. dubna 1850 do 31. března 1851 (Archiv Národní galerie v Praze, fond SVPU, inv. č. 1258.24)

Stav členstva společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách.

1885.

Protektor :

Jeho cis. a král. Výsost nejjasnější arcivévoda korunní princ Rudolf.

Předseda :

Albrecht hrabě Kaunic.

Výbor :

Fürstenberg princ Emil.
Lanna Vojtěch, rytíř.
Zdekauer Karel, rytíř.
Neumann Josef, JUDr., zároveň vrchní jednatel.
Buquoy Karel, hrabě.
Thun hrabě Zděnek
Thun hrabě František.
Tragy Josef, JUDr.

Přehližitelé účtů :

Oettingen kníže Karel.
Waldek F., velkoobchodník, cis. rada.

A. Čestní členové:

Bendemann Eduard, historický malíř v Düsseldorfu.	Max Gabriel, historický malíř v Mnichově.
Ceská spořitelna v Praze.	Müller Karel, historický malíř a profesor v Düsseldorfu.
Engerth Eduard, rytíř, historický malíř a ředitel obrazárny ve Vídni.	Ooms Karel, historický malíř v Antverpách.
Français Louis, malíř krajin v Paříži.	Portaels Jean, historický malíř v Bruselu.
Gail Vilém, malíř architektury v Mnichově.	Slingeneyer E., historický malíř v Bruselu.
Lamorinière François, malíř krajin v Antverpách.	Stallaert Josef, historický malíř v Bruselu.
Meissonier Jean Louis Ernest, historický malíř v Paříži.	Trenkwald Josef, historický malíř a prof. ve Vídni.
Matejko Jan, historický malíř a profesor v Krakově.	Van Luppen Josef, malíř krajin v Antverpách.
Max Emanuel, rytíř, sochař v Praze.	Vauters Emil, historický malíř v Bruselu.
	Vautiers Benjamin, malíř a prof. v Düsseldorfu.

B. Činný člen:

Hyrťl Josef, Med. & Ch. Dr., cis. kr. dvorní rada, emer. universitní prof. ve Vídni.

Ve valné hromadě, dne 14. února 1886 obdývané zvolení resp. jmenování byli:

Do výboru: místo pana Emila prince Fürstenberga za přičinou přesídlení z výboru vystoupivšího pan. Arnošt hrabě Sylva Tarouca.

Za přehližitele účtův: opětně p. p. Karel kníže Oettingen a F. Waldek, cis. rada.

Za čestné členy: p. p. Vojtěch rytíř Lanna, Ervin hrabě Nostitz a August Rehoř, představený gremia lékárníků v Praze.

C. Přispívající členové:

Stav koncem r. 1897.

P. T.		Fond společ- nostní	Galerie žijících malířů	P. T.		Fond společ- nostní	Galerie žijících malířů
					Přeneseno	1806	278 40
1	Jeho cis. a král. Apošt. Veličenstvo císař František Josef	200	—	31	Nostitz Ervín, hrabě	42	18 90
2	Jeho cis. a král. Vysost, arcivévoda Ludvík Salvator	50	25	32	Nostitz Leopold, hrabě	42	—
3	Jeho král. Vysost, kníže Leopold z Hohenzollern-Sigmaringen	42	—	33	Novák J. V., továrník	42	—
4	J. Jasnost kníže Jan II. Liechtensteinský	50	—	34	Obec král. hlav. města Prahy	42	—
5	Aehrenthal Felix, svob. pán	42	18 90	35	Oliva Alois, cis. rada	50	20
6	Aehrenthal Jan Bedřich, svob. pán	42	—	36	Oettingen-Wallerstein Karel, kníže	42	—
7	Blecha Josef, stavitel	42	—	37	Paar Karel, kníže	50	—
8	Bondy Bohumil, továrník	42	—	38	Pálffy z Erdődü Edvard, hrabě	50 40	—
9	Buquoy Karel, hrabě	200	100	39	Riedl z Riedensteinu, Viktor	42	—
10	Clam Gallas František, hrabě	50	—	40	Ringhoffer František, svob. pán	50	18 90
11	Clam Gallasova Klotilda, hraběnka	50	18 90	41	Salm Vítězslav, starohrabě	42	18 90
12	Coudenhove Karel, hrabě	42	—	42	Schaeffnerová Augusta	42	18 90
13	Czernin Eugen, hrabě a Františka, hrab.	50	—	43	Schönborn František, hrabě	42	—
14	Czernin Jaromír, hrabě	42	—	44	Schönborn Vojtěch, hrabě	42	—
15	Daubek Edvard, rytíř	42	18 90	45	Schulz Josef, c. k. vládní rada	42	—
16	Dercsényi Béla, svob. pán	42	—	46	Schwarzenberg Adolf Josef, kníže	84	—
17	Drasche z Wartinbergu Richard, svob. pán	100	—	47	Schwarzenberg Karel, kníže	42	—
18	Fürstenberg Emil, princ	42	—	48	Sternberg Alois, hrabě	50	—
19	Fürstenberg Max Egon, kníže	50	20	49	Sternberg Filip, hrabě	50	—
20	Harrach Jan, hrabě	42	—	50	Sylva-Tarouca Arnošt, hrabě	42	—
21	Hlávka Josef, c. k. vrchní stavební rada	42	20	51	Sylva-Tarouca Marietta, hraběnka	42	—
22	Chotek Emerich, hrabě	42	—	52	Thun František, hrabě	42	18 90
23	Kinsky Ferdinand, kníže	100	18 90	53	Thun Jaroslav, hrabě, J.U.Dr.	42	—
24	Lanna Vojtěch, rytíř	100	18 90	54	Thun Lev, hrabě	42	—
25	Lodebur Jan, hrabě	42	—	55	Thun Osvald, hrabě	100	—
26	Leitenberger Bedřich, svob. pán	42	—	56	Thun Zdeněk, hrabě	42	18 90
27	Lobkowitz Ferdinand, princ	50	—	57	Thurn-Valsássina Čeněk, hrabě	50	—
28	Lobkowitz Jiří, kníže	42	—	58	Tragy Josef, J. U. Dr.	42	—
29	Lobkowitz Moric, kníže	42	18 90	59	Waldek šl. z Waldriedü F., cis. rada	42	—
30	Lobkowitz-Liechtensteinová Anna, kněžna	42	—	60	Waldstein Arnošt Karel, hrabě	42	—
	Přenáší se	1806	278 40	61	Waldsteinová Marie, hraběnka	42	18 90
				62	Westphalen Bedřich, hrabě	42	—
				63	Windisch-Grätz Alfred, kníže	42	18 90
				64	Vojáček Jan, velkostatkář	42	—
				65	Wrtby hraběte, pozůstalost	42	18 90
				66	Zdekauer Karel, rytíř	42	—
					Celkem 66 členů s úhrnným příspěvkem	3474 40	468 50

Seznam přispívajících členů za rok 1897 (Archiv Národní galerie v Praze, fond SVPU, inv. č. 1258.24)

hrabě František Josef Sternberg-Manderscheid (1763-1830) - hlavní iniciátor založení Společnosti vlasteneckých přátel umění roku 1796 a Vlastenského (tj. Národního) muzea v roce 1818. V letech 1802-1830 prezident Společnosti vlasteneckých přátel umění.

hrabě František Thun-Hohenstein (1809-1870) - je spojený zejména s Krasoumnou jednotou, ze které od roku 1839 vytvořil prosperující instituci. V letech 1845-1850 a 1861-1865 jednatel Společnosti vlasteneckých přátel umění a 1865-1870 její prezident.

hrabě Karel Bonaventura Buquoy (1854-1911) - prezident Společnosti vlasteneckých přátel umění v letech 1889-1911. (Soa Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, inv. č. 1360/5)